

E86-512

BMS001002862
E86-512
Griize Literatuur

BEROEP : LETTERKUNDIGE

een geschiedenis van de
Vereeniging van Letterkundigen;
1905 - 1945

Sannie Hoogervorst

061.231:7.071:82:351.854(091)(043.2)

86-299

E86-512

BEROEP: LETTERKUNDIGE

Een geschiedenis van de Vereeniging van
Letterkundigen, 1905 - 1945

Sannie Hoogervorst

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel.: 243738/243737/243738/243739

X Universiteit van Amsterdam
X doctoraalscriptie sociologie
X december 1985

INHOUDSOPGAVE

	blz.
INLEIDING	1
HOOFDSTUK 1	
Belangenorganisaties voor schrijvers	5
Duitsland	5
Engeland	7
Vereeniging van Nederlandsche Letterkundigen	8
Vereeniging van Letterkundigen	9
De doelstelling	11
Maatschappelijke positie van letterkundigen	13
Noten	16
HOOFDSTUK 2	
De VVL onder voorzitterschap van Lodewijk van Deysse: 1905-1918	18
Het bestuur	18
De leden	20
Ledenvergaderingen	23
De 'Mededeelingen'	24
Belangenbehartiging op juridisch-economisch terrein	25
Belangenbehartiging op sociaal-economisch terrein	32
Slotopmerkingen	34
Noten	39

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel.: 243736/243737/243738/243739

HOOFDSTUK 3

De VVL onder voorzitterschap van P.C. Boutens:

1918-1940	41
Het bestuur	41
De leden	44
Ledenvergaderingen	49
De 'Mededeelingen'	50
Belangenbehartiging op juridisch-economisch terrein	53
Belangenbehartiging op sociaal-economisch terrein	58
Belangenbehartiging op cultureel terrein	60
Slotopmerkingen	64
Noten	70

HOOFDSTUK 4

De VVL tijdens de Tweede Wereldoorlog	73
Het bestuur	73
De leden	74
Belangenbehartiging	77
Noten	86

HOOFDSTUK 5

Beroep: letterkundige	87
Noten	96

GERAADPLEEGDE BRONNEN	97
-----------------------	----

INLEIDING

In 1905 werd de Vereeniging van Letterkundigen (VVL) opgericht. Tot op de dag van vandaag is deze vereniging actief. In de jaren zeventig kreeg ze er een achternaam bij: Vereniging van Letterkundigen / Vakbond voor schrijvers.

In 1980, ter gelegenheid van het vijftenzeventigjarig jubileum van de Vereniging van Letterkundigen, stelde oud-VVL voorzitter Garmt Stuiveling vast, dat over de geschiedenis van de VVL weinig geschreven was.

Daarnaast wees hij op het belang het archief van de VVL, als belangrijkste bron voor de beschrijving van haar geschiedenis, te ordenen en te completeren (1).

Er is, behoudens enkele artikelen van oud-bestuursleden, inderdaad weinig geschreven over de geschiedenis van de VVL.

Deze scriptie over de periode 1905-1945 uit de historie van de VVL, is het logisch vervolg op mijn stage bij de Boekmanstichting.

Een van de projecten waar de Boekmanstichting, een sociaal-wetenschappelijk studie- en voorlichtingscentrum over kunst en cultuur, zich mee bezighoudt, is het achterhalen van de verblijfplaats en het registreren van de inhoud van archieven van kunstenaars-organisaties.

Als bijdrage aan dit project inventariseerde en ordende ik het archief van de Vereniging van Letterkundigen.

Het VVL-archief omvat de periode 1905-1971. In deze scriptie beperk ik mij tot de eerste veertig jaar uit de geschiedenis van de VVL. Het arbeidsintensieve karakter van archiefonderzoek maakte deze inperking noodzakelijk.

Het VVL-archief is wat betreft bronnenmateriaal uit de periode 1905-1945 zeer incompleet. Veel correspondentie uit die tijd is waarschijnlijk verloren gegaan. Niet alleen brieven, maar ook notulen van bestuurs- en ledenvergaderingen en andere documenten zijn maar ten dele bewaard gebleven. Dat is niet zo verwonderlijk. De VVL beschikte destijds niet over een eigen bureau. De correspondentie werd door de bestuursleden thuis afgehandeld en officiële stukken

werden niet centraal bewaard.

Het merendeel van het beschikbare archiefmateriaal, zoals de notulen van ledenvergaderingen, jaarverslagen en afleveringen van het tijdschrift dat de Vereeniging uitgaf, geeft een 'officieel' beeld van de VVL. Andere documenten uit het VVL-archief, zoals de notulen van bestuursvergaderingen en kranteartikelen over de handel en wandel van de Vereeniging, evenals tijdschriftartikelen van oud VVL-leden en brieven uit de persoonlijke archieven van oud-bestuursleden, vulden dat officiële beeld aan.

Aan de hand van deze bronnen heb ik de belangrijkste gebeurtenissen uit de geschiedenis van de Vereeniging van Letterkundigen in de periode 1905-1945 kunnen achterhalen. Een aanzienlijk deel van deze scriptie draagt door het ontbreken van secundaire bronnen een beschrijvend karakter.

Bij de beschrijving van deze historie sluit ik mij ten dele aan bij de door Stuiveling en andere VVL-leden gehanteerde periodisering (2). De periodes worden afgebakend door het voorzitterschap. De eerste voorzitter van de VVL was Lodewijk van Deyssel. In 1918 volgde P.C. Boutens hem op. Deze 'regeerperiodes' zijn bruikbaar voor de periodisering daar de voorzitters grotendeels het gezicht en het beleid van de Vereeniging van Letterkundigen bepaalden (3).

Hoewel Nederland wel een 'land van verenigingen' wordt genoemd, was de oprichting van een vereniging als de VVL geen typisch Nederlands verschijnsel. Ook in andere landen werden belangenorganisaties voor schrijvers opgericht. In het eerste hoofdstuk geef ik een kort overzicht van de ontwikkelingen op dat terrein in Duitsland en Engeland, waar rond 1850 belangenorganisaties voor (literaire) schrijvers werden opgericht. De beperking tot deze twee Westeuropese landen werd gedictieerd door de beschikbare literatuur. Over de geschiedenis van de in 1837 opgerichte Franse schrijversorganisatie bijvoorbeeld, was geen literatuur voorhanden. Daarnaast komt in dit eerste hoofdstuk de oprichting van de VVL en van haar voorgangster, de Vereeniging van Nederlandsche Letterkundigen, aan de orde.

In het tweede tot en met het vierde hoofdstuk komen respectievelijk de periode Van Deyssel (1905-1918), de periode Boutens (1918-1940) en de VVL tijdens de Tweede Wereldoorlog aan de orde. In deze hoofdstukken geef ik een overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen uit de geschiedenis van de VVL. In elk van deze hoofdstukken wordt aandacht besteed aan het bestuur en haar positie, de rol van de leden en het bestuursbeleid ten aanzien van de belangenbehartiging van letterkundigen.

Bij de beschrijving van de geschiedenis van de VVL stonden drie vragen centraal:

- * Bestond tussen bestuur en leden consensus over het gevoerde beleid?
- * Welke belangen van schrijvers, de materiële of de immateriële, werden met de meeste nadruk door het bestuur behartigd?
- * Hoe stonden VVL-(bestuurs)leden tegenover overheidssteun aan letterkundigen?

De vraag of materiële dan wel immateriële belangenbehartiging prioriteit kreeg in het VVL-beleid is impliciet een vraag naar het karakter van de VVL als belangenorganisatie voor schrijvers.

Was de VVL een vakvereniging of een vakbond? De laatste vraag wordt in het slothoofdstuk van deze scriptie beantwoord.

Noten:

1. Sober Feest, 1980, p. 59-60.
2. Raa-Eggink, 1973, p. 116 / Donkersloot, 1965, p. 11-23.
3. Raa Eggink, 1973, p. 116.

HOOFDSTUK 1

BELANGENORGANISATIES VOOR SCHRIJVERS

De oprichting van een belangenorganisatie voor schrijvers was geen typisch Nederlands verschijnsel. Ook in andere Westeuropese landen waren en zijn soortgelijke organisaties als de Vereeniging van Letterkundigen actief. In de meeste Westeuropese landen werden deze schrijversorganisaties in de 19e eeuw opgericht. In Frankrijk bijvoorbeeld werd in 1837 La Société des Gens de Lettres opgericht. In datzelfde land werd in 1928 in Parijs de overkoepelende organisatie voor schrijversbelangenverenigingen opgericht: La Confédération Internationale des Sociétés d'Auteurs et Compositeurs (CISAC). In 1981 telde de CISAC ruim honderd leden. (1) Rond 1850 werden in Duitsland en Engeland beroepsorganisaties voor schrijvers opgericht.

Duitsland

In Duitsland functioneerden diverse, nu eens elkaar beconcurrerende, dan weer met elkaar samenwerkende, organisaties voor schrijvers naast elkaar. (2)

De eerste Duitse schrijversorganisatie van enige betekenis was de in 1842 opgerichte Leipziger Literatenverein, welke in 1846 van naam veranderde: Leipziger Schriftstellerverein.

De belangrijkste doelstelling van deze vereniging was de behartiging van economisch-juridische belangen van schrijvers. In de statuten van de Leipziger Schriftstellerverein werd de belangenbehartiging op literair-esthetisch gebied nadrukkelijk buitengesloten. Deze vereniging heeft officieel tot 1870 bestaan, maar was eigenlijk alleen in de eerste jaren na haar oprichting erg actief.

In oktober 1878 werd eveneens in Leipzig, het Allgemeine Deutsche Schriftsteller-Verband opgericht. Deze organisatie heeft met name geijverd voor de totstandkoming van een internationale regeling van het auteursrecht en zette zich ook in voor de behartiging van sociaal-economische belangen

van schrijvers.

In 1885 werd de Deutschen Schriftsteller Verein opgericht. Deze vereniging had soortgelijke doelstellingen als het Allgemeine Deutsche Schriftsteller-Verband, maar kreeg aanzienlijk meer invloed. De beide verenigingen fuseerden in 1887: in Dresden werd het Deutsche Schriftsteller-Verband opgericht. In de statuten van deze nieuwe vereniging werd de nadruk gelegd op de behartiging van sociaal-economische belangen van schrijvers. Het Deutsche Schriftsteller-Verband stichtte een ondersteuningsfonds voor schrijvers in financiële nood.

Enkele dagen na de fusie in Dresden werd in Berlijn de Schutzverein Deutscher Schriftsteller opgericht. Deze organisatie was, net als de in 1888 opgerichte Deutsche Schriftstellerbund, maar een paar jaar actief.

In 1901 werd de oprichting van alweer een nieuwe organisatie een feit: de Allgemeine Schriftstellerverein. Deze organisatie had als belangrijkste doelstellingen de behartiging van de sociale, juridische en economische belangen van schrijvers. De vereniging wilde verder het contact tussen schrijvers bevorderen, alsook een bijdrage leveren aan de literaire kritiek. De Allgemeine Schriftstellerverein heeft tot 1933 bestaan.

In 1902 werd het Kartell Lyrischer Autoren opgericht. Haar belangrijkste doelstelling was het uitoefenen van controle op de naleving van de in 1901 in werking getreden auteurswet. Het Kartell wees haar leden op het belang van exploitatie van hun literair eigendom. Verder bood het Kartell verzet tegen de praktijken van uitgevers, om ongevraagd en daardoor ook onbetaald, literair werk in bloemlezingen op te nemen. Deze schrijversorganisatie zette zich verder in voor een betere honorering van schrijvers.

Het in 1909 opgerichte Schutzverband Deutscher Schriftsteller werd na de Eerste Wereldoorlog de toonaangevende belangenorganisatie voor schrijvers.

De genoemde belangenorganisaties hadden veelal soortgelijke doelstellingen, maar pogingen om de verschillende

verenigingen te bundelen, mislukten meestal. Zowel binnen als tussen de schrijversorganisaties bestond verschil van mening over de vraag welke beroepsbelangen van literaire schrijvers met de meeste nadruk behartigd dienden te worden.

Engeland

In een gezamenlijk opgestelde petitie aan de Britse regering drongen schrijvers in 1836 aan op een betere regeling van het auteursrecht.(3) In 1842 werd de herziene auteurswet in werking gesteld. Het jaar daarop werd (The First) Society of British Authors opgericht. Nog in het jaar van oprichting ging deze vereniging ter ziele. Dit was te wijten aan onderlinge meningsverschillen. Bovendien ontbrak een duidelijk program van eisen en een bestuur dat zo'n program wilde uitvoeren.

Twee andere organisaties op literair gebied waren rond die tijd al langer actief. Het in 1790 opgerichte Royal Literary Fund organiseerde culturele evenementen, waarvan de opbrengsten ten goede kwamen aan schrijvers in financiële nood. De in 1825 opgerichte Royal Society of Literature streefde naar bevordering van de bloei van de Engelse letteren.

Naast deze organisaties werd in 1884 een aparte beroepsorganisatie voor schrijvers opgericht: The Society of Authors. Deze vereniging wilde zich inzetten voor een internationale regeling van het auteursrecht en voor een wet waarin de registratie van boektitels werd geregeld. Als derde punt stond op het program: "the maintenance of friendly relations between authors and publishers, by means of properly drawn agreements" (4). Met name op dat punt kreeg the Society of Authors veel kritiek: deze typische vakbondseis zou nooit bereikt worden, omdat schrijvers geen druk op uitgevers konden uitoefenen zolang er geen vakopleiding voor schrijvers bestond en zolang niet alle schrijvers lid waren van de Society of Authors. Desalniettemin zette de vereniging zich in voor het totstandkomen van een modelcon-

tract, waarin de mogelijkheid van overdracht van het auteursrecht op de uitgever werd uitgesloten.

Verder behartigde de Society of Authors de belangen van haar leden betreffende de exploitatie van hun auteursrechten en de verbetering van de sociale zekerheid. Om de sociaal-economische positie van literaire schrijvers onder de aandacht van het Britse lezerspubliek te brengen, gaf de Society of Authors verschillende publikaties uit, onder andere het tijdschrift 'The Author'.

Om de onderlinge contacten te bevorderen, organiseerde de Society of Authors jaarlijks een banket voor haar leden.

Toen in Nederland in 1905 de Vereeniging van Letterkundigen werd opgericht, waren in Duitsland dus al verschillende belangenorganisaties voor schrijvers opgericht en weer ter ziele gegaan. In Frankrijk en Engeland waren in de 19e eeuw ook beroepsorganisaties voor schrijvers actief. Hoewel vaak gezegd wordt dat in Nederland alles de bekende 'vijftig jaar later' gebeurt, was dat niet het geval met belangenorganisaties voor schrijvers.

Vereeniging van Nederlandsche letterkundigen

In de 19e eeuw, om precies te zijn in 1884, werd door onder andere H.J. Schimmel de voorgangster van de VVL opgericht: de 'Vereeniging van Nederlandsche Letterkundigen'. Deze schrijversorganisatie had als doelstelling "De bevordering van de belangen der Nederlandsche letterkundigen, in de eerste plaats door de Stichting eener voorzorgskas voor zijne leden"(5).

Naast de vorming van een pensioenfonds wilde de Vereeniging jaarboeken gaan uitgeven, waarin een overzicht van de stand 'der Nederlandsche letteren' werd gegeven. Bevordering van de contacten tussen schrijvers behoorde ook tot de doelstellingen van de Vereeniging van Nederlandsche Letterkundigen.

H.J. Schimmel was de eerste voorzitter van de Vereeniging, Taco de Boer werd secretaris. Een jaar na oprichting telde de Vereeniging 109 leden.

Tijdens de ledenvergadering van 1889 gaf de toenmalige voorzitter Jan ten Brink te kennen dat de vereniging "als letterkundig-esthetisch-maatschappelijk lichaam alle redenen van bestaan heeft, mits niet, gelijk het vorige bestuur wilde, de vorming eener spaarkas op den voorgrond werd gesteld"(6). Vanwege interne meningsverschillen over de vraag welke schrijversbelangen met de meeste nadruk behartigd moesten worden, de economische of de literair-esthetische, viel de Vereeniging van Nederlandsche Letterkundigen uiteen. Soortgelijke meningsverschillen speelden ook The First Society of British Authors en enkele Duitse schrijversverenigen parten.

Verschil van mening over de vraag of op de economische belangenbehartiging van schrijvers de nadruk gelegd moest worden, dreigde ook de plannen tot oprichting van een nieuwe Nederlandse belangenorganisatie voor schrijvers in de weg te staan.

Vereeniging van Letterkundigen

De letterkundige Gerard van Hulzen was één van de initiatiefnemers tot oprichting van de VVL.

Op het Taal- en Letterkundig Congres te Deventer in de zomer van 1904 hield Gerard van Hulzen, toen één van de jongere romanschrijvers, een lezing waarin hij de positie van literaire schrijvers in Nederland ter sprake bracht. Hij pleitte voor aansluiting van Nederland bij de Berner Conventie om de juridisch-economische positie van letterkundigen te kunnen verbeteren. In 1886 ondertekenden een aantal meest Europese landen de Berner Conventie. Deze landen, waaronder Duitsland, Engeland en Frankrijk vormden een verbond ter bescherming van het auteursrecht.

Ter illustratie van de slechte economische positie van schrijvers merkte Gerard van Hulzen onder meer het volgende op: "Een ambtenaar krijgt loon bij ziekte, pensioen bij ouderdom, een dichter-schrijver is het slachtoffer van zijn hoogste inspiratie en als hij geen vermogen heeft wordt hij van de armen begraven" (7). Van Hulzen was van mening dat

letterkundigen recht hadden op overheidssteun, daar "de
gemeenschap, ... ten koste van nood en zorg des schrijvers,
steeds rijker (werd) aan kunstwerken. (8) Van Hulzens
pleidooi voor stipendia voor talentvolle letterkundigen werd
door zijn gehoor min of meer weggehoond.

Deze rede van Van Hulzen deed ook in de pers nogal wat
stof opwaaien. De journalist Frits Lapidoth schreef in het
liberale dagblad Het Nieuws van den Dag een artikel over de
rede van Van Hulzen. Met de inhoud van deze rede was hij het
niet eens: "De Vaderlandsche woordkunst heeft niets anders
noodig, dan hetgeen voor alle Nederlanders het hoogste goed
is: de grootst mogelijke vrijheid, en voor hare dienaren
volstrekte onafhankelijkheid van Staat, Bonden, Fondsen en
dergelijke".(9)

Niet alleen Lapidoth's krant reageerde negatief op de rede
van Van Hulzen. In de meeste andere kranteartikelen werd aan
de hand van citaten van Thorbecke gewezen op het feit dat
kunst geen regeringszaak was. Achteraf, in een artikel in
het orgaan van de VVL uit 1930, stelde Van Hulzen vast dat:
"nadat deze storm zich legde, men van vele kanten (kwam)
opzetten met de eisch, dat de heeren Letterkundigen nu toch
maar eens moesten beginnen met het begin, n.l. een vereeni-
ging te vormen." (10) Van Hulzen nam daartoe contact op met
de nestor der letterkundigen, Marcellus Emants. Bij deze
schrijver ving Van Hulzen bot. Emants "geloofde er niet aan,
hoewel van hem de uitdrukking is, dat een letterkundige hier
minder verdient dan een kruier. Hij wees me evenwel Herman
Robbers aan". (11) De schrijver en uitgever Herman Robbers
en de toneelschrijver Herman Heijermans waren wél geïnteres-
seerd in het voornemen een vereniging op te richten. Deze
drie initiatiefnemers polsten nog enkele andere schrijvers
over het idee van een organisatie voor letterkundigen,
waarna zij besloten een vakvereniging voor literaire
schrijvers op te richten (12).

Na dit voorbereidende werk vond op zondagmiddag 15 febru-
ari 1905 de constituerende vergadering plaats van de
Vereeniging van Letterkundigen. In Hotel Krasnapolsky te

Een groep leden der Vereeniging van Letterkundigen
tijdens de vergadering te 's-Gravenhage, op 5 juni
1905 (eerste ledenvergadering)

eerste rij van links naar rechts:

Frits Lapidoth, Adriaan van Oordt (2e secretaris),
Lodewijk van Deyssel (voorzitter), Jacobus van
Looy (vice-voorzitter), G. F. Haspels (penning-
meester), Top van Rhijn_Naeff (bestuurslid) en
W. G. van Nouhuys (bestuurslid)

Amsterdam kwamen de oprichters en het inmiddels gevormde bestuur van de VVL bijeen.

Het dagelijks bestuur, toen Hoofdbestuur genoemd, bestond uit Lodewijk van Deyssel, voorzitter, Jacobus van Looy, vice-voorzitter, Israël Querido, eerste secretaris, Adriaan van Oordt, tweede secretaris, G.F. Haspels, penningmeester. Het bestuur dat in zijn geheel twaalf leden telde, bestond verder uit Marie Metz-Koning, Top van Rhijn-Naeff, Gerard van Hulzen, Herman Heijermans, Herman Robbers, Frans Coenen en W.G. Nouhuys.

Tot de oprichters behoorden Henri Borel, P.C. Boutens, Cyriel Buysse, Ina Boudier-Bakker, H.J. Boeken, Frans Bastiaanse, M.J. Brusse, A.M.J.I. Binnewiertz, M.H. van Campen, Marcellus Emants, G.A. van Hamel, Willem Kloos, Jeanne Kloos-Reyneke van Stuwe, G. Kalff, Jan Kalff, Frits Lapidoth, Helhne Lapidoth-Swarth, J.H. Leopold, Joh. de Meester, M.B. Mendes da Costa, Frans Netscher, W.L. Penning, Ary Prins, Carel Scharthen, Arthur van Schendel, Augusta de Wit en de leden van het eerste bestuur van de VVL.

Hoewel het om een vereniging voor Nederlandse schrijvers ging, was ook de Vlaming Cyriel Buysse één van de oprichters. Zolang in Vlaanderen geen schrijversvereniging bestond, konden Vlaamse schrijvers lid worden van de VVL.

Tijdens de constituerende vergadering werden de Statuten en het Huishoudelijk Reglement vastgesteld.

De doelstelling

De doelstelling van de VVL werd in het tweede artikel van de statuten omschreven: "De Vereeniging heeft ten doel den bloei der Schoone Letteren in Nederland te bevorderen door behartiging van de belangen harer beoefenaars: de Nederlandsche Letterkundigen" (13).

De VVL wilde dat bereiken door:

"ten eerste: het letterkundig eigendom binnenslands zoowel als daarbuiten te doen erkennen en eerbiedigen, in overeenstemming met geldend eigendomsrecht;

ten tweede: grondslagen te ontwerpen voor de betrekkingen

tusschen Nederlandsche letterkundigen ter eene, uitgevers en schouwbουργondernemers ten andere zijde; bij moeilijkheden aan de letterkundigen, leden der Vereeniging, moreelen en feitelijkten steun te verleenen; scheidsrechterlijke uitspraak te bevorderen; zoo noodig en zoo mogelijk rechtsbijstand te verstrekken; ten derde: ook op andere wijze steun te verleenen aan leden of nagelaten betrekkingen van leden; ten vierde: het houden van bijeenkomsten; ten vijfde: het verstrekken van mededeelingen aan leden" (14).

In 1908 werd aan de genoemde vijf punten een zesde toegevoegd: het zich federatief verbinden met andere verenigingen. (15)

De Vereeniging van Letterkundigen wilde "een kracht worden naast uitgevers, schouwbουργondernemers en de regering, in zooverre wij met deze laatste te maken hebben voor auteurswet, aansluiting bij de Berner Conventie en alle andere wetsbepalingen op schouwburgen, vrijheid van uiting enzovoort" (16).

Net als andere Westeuropese schrijversorganisaties wilde de Vereeniging van Letterkundigen de belangen van schrijvers behartigen op:

- o juridisch-economisch terrein: een verbeterde auteurswet, aansluiting van Nederland bij de Berner Conventie, optreden tegen plagiaat, het ontwerpen van een modelcontract, vrijheid van meningsuiting;
- o sociaal-economisch terrein: een fonds voor ondersteuning van auteurs in financiële nood;
- o cultureel terrein: het bevorderen van de bloei van de Nederlandse literatuur.

Ook het bevorderen van de onderlinge contacten tussen schrijvers maakte deel uit van de doelstelling van de Vereeniging van Letterkundigen.

Door de oprichters van de VVL werd het accent gelegd op de behartiging van juridisch-economische schrijversbelangen. De VVL wilde in de eerste plaats een beroepsvereniging voor

literaire schrijvers zijn.

Maatschappelijke positie van letterkundigen

Tijdens de late Middeleeuwen en de Renaissance kreeg het moderne kunstenaarsethos gestalte: een romantische opvatting over het kunstenaarschap, waarbij de nadruk werd gelegd op de persoonlijkheid, het zelfrespect en de trots van de kunstenaar. Dit moderne kunstenaarsethos overheerste ook nog in de 19e eeuw (17).

Rond het midden van de vorige eeuw werden kunstenaars, met het verval van de patronaatsverhoudingen, steeds afhankelijker van het marktmechanisme. Door de opkomst van de burgerij nam het lezerspubliek qua omvang toe. Letterkundigen, met name dichters, verachtten de smaak van het grote publiek. Zij trokken zich terug in hun ivoren torens, waarmee deze schrijvers de beroepstrots en het individualisme benadrukten. (18)

De houding van de overheid ten opzichte van kunst en kunstenaars rond het midden van de 19e eeuw, werd door de socioloog Emanuel Boekman achteraf getypeerd als 'onverschillig' (19). In zijn dissertatie over overheid en kunst in Nederland stelde Boekman vast dat aan de bevordering van de letterkunde "door de overheid in het geheel niet werd gedacht" (20).

Letterkundigen genoten weinig maatschappelijke waardering. Bovendien bevonden zij zich in een materieel afhankelijke positie. In deze situatie was de geprivatiseerde beroepsmotivatie de noodzakelijke oriëntatie (21). Ondanks hun weinig rooskleurige economische positie, hun onvermogen materieel zelfstandig te leven, bleven de meeste letterkundigen vanuit hun besef van eigenwaarde streven naar vrijheid en autonomie. De meeste literaire schrijvers wilden letterkundige-zijn-voor-zichzelf en letterkundige-zijn-in-maatschappelijk-opzicht (22). Zij streefden naar autonome beroepsuitoefening en maatschappelijke erkenning.

Het merendeel van de oprichters van de VVL waren representanten van deze opvatting over het schrijverschap.

Zowel conservatieve (bijvoorbeeld Marcellus Emants, P.C. Boutens) als liberale (bijvoorbeeld Frits Lapidoth, Lodewijk van Deyssel) letterkundigen hadden veelal grote weerstand tegen puur materiële belangenbehartiging, met name tegen overheidssteun aan letterkundigen. Om de autonome beroepsuitoefening (auteursrecht, vrijheid van meningsuiting) van literaire schrijvers veilig te stellen, wilde het eerste VVL-bestuur een beroep doen op de overheid. In materieel opzicht wilde het VVL-bestuur niets met de overheid te maken hebben.

De industrialisatie, die rond 1870 op gang kwam, bracht de burgerij meer welvaart, hetgeen de 'burgerlijke' belangstelling voor kunst stimuleerde. Aan het einde van de 19e eeuw kwamen verschillende vormen van particulier initiatief tot stand, welke streefden naar verbetering van het kunstklimaat in Nederland. Verenigingen die op dat terrein werden opgericht, probeerden de beoogde doelstellingen te bereiken door mede een beroep te doen op de overheid (23). De Vereeniging van Letterkundigen wilde 'de bloei der Schoone Letteren' bevorderen door de belangen van literaire schrijvers te behartigen. Daartoe wilde het VVL-bestuur deels een beroep doen op de solidariteit binnen eigen kring (onderlinge materiële bijstandsverlening), deels op de overheid (bijvoorbeeld het immateriële recht op vrijheid van meningsuiting).

Rond 1870 begon de overheid zich steeds meer met kunst te bemoeien. De liberalen, die binnen de regering de dominante partij vormden, nuanceerden Thorbecke's (overigens verbasterde) uitspraak dat kunst geen regeringszaak was steeds meer (24). Bovendien werd aan het einde van de 19e eeuw, in 1894, de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP) opgericht. De socialisten ontwikkelden nieuwe denkbeelden over de taak van de overheid. Zij eisten een positieve sociale politiek van de overheid, die ook de kunst ten goede diende te komen. (25)

De socialistische schrijvers Gerard van Hulzen, Herman Robbers en Herman Heijermans waren de initiatiefnemers tot

de oprichting van de VVL. Vanuit hun politieke overtuiging pleitten zij voor overheidssteun ter verbetering van de sociaal-economische positie van schrijvers. Maar binnen de groep oprichters van de VVL vormden deze socialistische schrijvers een minderheid, die zich voorlopig neerlegde bij de ideologie van materiële onverschilligheid, welke door de conservatief-liberale meerderheid werd aangehangen.

Volgens Herman Robbers was ten tijde van de oprichting van de VVL "het individualistisch getij deerlijk aan 't verlopen": Naar zijn mening was 'de nieuwe kunstenaar' geboren, want "de wreedheid der vrije concurrentie heeft zich ook onder artistieke werkers pijnlijk genoeg doen gevoelen om ook dezen tot nadenken te brengen"(26). Robbers bracht de oprichting van belangenorganisaties voor kunstenaars in verband met "het ontstaan en groeien der sociale idee, ook onder kunstenaars" (27). Deze door Robbers aangegeven verandering in de opvatting over het kunstenaarschap was blijkbaar niet doorgedrongen tot de oudere generatie letterkundigen. Robbers onderkende dat ook. Hij stelde vast dat het zowel binnen als buiten kunstenaarskringen niet erg op prijs werd gesteld dat kunstenaars "vak-vereenigingen stichten om gezamenlijk en solidair hun materiele belangen te verdedigen, gelijk de metselaars, ja misschien wel de gotenscheppers doen" (28).

De verschillen in opvatting over het schrijverschap tussen de initiatiefnemers en de overige oprichters van de VVL, kwamen ook tot uiting in de discussie over een naam voor de op te richten schrijversbelangenorganisatie: Gerard van Hulzen en Herman Heijermans stelden voor de vereniging 'Bond voor schrijvers' te noemen. Met name de eerste voorzitter van de VVL, Lodewijk van Deyssel, wees dit voorstel af. 'Bond voor schrijvers' deed hem teveel denken aan een vakvereniging voor stadhuisklerken. (29) De wat plechtstatige naam 'Vereeniging van Letterkundigen' sprak hem meer aan. Hierin werd hij gesteund door het merendeel van zijn mede-oprichters. Bij de vaststelling van de naam en de doelstelling van de VVL hebben de initiatiefnemers duidelijk water bij de wijn moeten doen.

Noten:

1. Vessilier-Ressi, 1982, p. 256 en 380.
2. Informatie met betrekking tot de ontwikkeling van schrijversorganisaties in Duitsland, ontleend aan Kron, 1976.
3. Informatie met betrekking tot de ontwikkeling van schrijversorganisaties in Engeland, ontleend aan Bonham-Carter, 1978, p. 119-165.
4. Bonham-Carter, 1978, p. 122.
5. Donkersloot, 1965, p. 12.
6. Donkersloot, 1965, p. 12.
7. Sober Feest, 1980, p. 111. Het Taal- en Letterkundig congres werd, op initiatief van de Vlaming Ferdinand Augustijn Snellaert, voor het eerst in 1847 gehouden. De daaropvolgende congressen, die beurtelings in Noord- en Zuid Nederland werden gehouden, werden georganiseerd door een 'deskundige commissie' of een 'regelings-commissie'. Bron: Knuvelde, G.P.M. Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde; dl. 3. Den Bosch, 1973.
8. VVL-archief; dossier 19. Mededeelingen; nr. 81.
9. Donkersloot, 1965, p. 11-12.
10. VVL-archief; dossier 19. Mededeelingen; nr. 81.
11. idem.
12. idem.
13. VVL-archief; dossier 17. Mededeelingen; nr. 1
14. idem.
15. De formulering van de doelstelling van de VVL veranderde vssr 1945 niet meer. Wel werd bij het opnieuw opstellen van de statuten, in 1935, het als 'derde punt' genoemde "ook op andere wijze..", gewijzigd in "het stichten en in stand houden van een eigen bureau voor auteursrecht".
16. VVL-archief; dossier
17. Mededeelingen; nr. 1. 17. Rohde, 1984, p. 229.
18. idem.
19. Boekman, 1939, p. 15. Het hoofdstuk in zijn dissertatie

over de relatie overheid-kunst in Nederland in de 19e eeuw heet 'Nationale onverschilligheid'.

20. Boekman, 1939, p. 33.
21. Rohde, 1984, p. 232.
22. idem.
23. Rohde, 1984, p. 230.
24. idem.
25. Boekman, 1939, p. 82.
26. Robbers, 1915, p. 415.
27. Robbers, 1915, p. 402.
28. Robbers, 1915, p. 415.
29. Donkersloot, 1965, p. 13.

HOOFDSTUK 2

DE VVL ONDER VOORZITTERSCHAP VAN LODEWIJK VAN DEYSSSEL:
1905-1918

Tijdens de periode Van Deyssel groeide het ledental van de Vereeniging geleidelijk. De leden waren veelal literaire schrijvers. Een kleine groep leden bezocht trouw de jaarlijkse ledenvergaderingen, maar de meeste leden waren weinig actief binnen de Vereeniging. Het leeuwendeel van de werkzaamheden werd verricht door de bestuursleden. Het bestuur vergaderde minstens zesmaal per jaar. Daarnaast waren de bestuursleden ook lid van verschillende VVL-commissies en -organen. De secretaris van het bestuur was tevens redacteur van het orgaan van de VVL, dat verscheen onder de titel Mededeelingen.

Het bestuur

K.J.L. Alberdingk Thijm, die publiceerde onder de naam Lodewijk van Deyssel, was dertien jaar achtereenvolgens voorzitter van de Vereeniging van Letterkundigen.

In 1910, vijf jaar na de oprichting maakten de bestuursleden van het eerste uur, G.F. Haspels, Top van Rhijn-Naeff, Herman Heijermans, Herman Robbers, Jacobus van Looy en Gerard van Hulzen, nog steeds deel uit van het bestuur. Daarnaast zaten in 1910 H.L. de Beaufort, Ina Boudier-Bakker, H.J. Boeken en P.C. Boutens in het VVL-bestuur. Veel van deze namen kwamen ook weer terug in de samenstelling van het bestuur per juni 1914: Lodewijk van Deyssel, voorzitter, P.C. Boutens, vice-voorzitter, G.F. Haspels, penningmeester, Frans Bastiaanse, eerste secretaris, H.L. de Beaufort, tweede secretaris, Ina Boudier-Bakker, Top van Rhijn-Naeff, Jacobus van Looy, P.H. van Moerkerken, Nico van Suchtelen, Gerard van Hulzen en Jan Feith.

De samenstelling van het bestuur tijdens de laatste vier van Lodewijk van Deyssels voorzitterschap was niet te achterhalen.

De statuten bepaalden dat jaarlijks drie bestuursleden

Groep leden van de Vereeniging van Letterkundigen.
Na de ledenvergadering van 1911 in Hotel De witte Brug,
's-Gravenhage. Achterste rij van links naar rechts:
Herman Heyermans, Jacobus van Looy, H. L. de Beaufort,
Wiessing, van Moerkerken, Roland Holst, Frans Mijnsen,
Herman Robbers. Middelste rij: rechts: P. C. Boutens en
Frans Bastiaanse. Eerste rij: Ina Boudier-Bakker, Seis-
mann, Marie van Zeggelen, G. F. Haspels.

aftraden. Zij waren wel herkiesbaar. In de praktijk werden door de leden zelden tegenkandidaten gesteld. Meestal werden zittende bestuursleden, indien herkiesbaar gesteld, ook herkozen. Een uitzondering hierop vormde Herman Heijermans. Tijdens de ledenvergadering van 1913 werd hij niet herkozen. De indirecte aanleiding daarvoor was het protest van Robbers, die toen geen deel uitmaakte van het bestuur, tegen de houding van het bestuur inzake 'de kwestie Heijermans': "de wijze waarop Herman Heijermans, als directeur van de 'Toneelvereeniging', het toneelspel 'Het levende lijk' van Tolstoï verminkt en verhanseld ten tooneele heeft gebracht, (en waarvan opvoeringen)... niet te rijmen zijn met de begrippen van auteursrecht, waarvoor door onze Vereeniging, en door den heer Heijermans zelf in de eerste plaats, steeds weer is gestreden...Voor al nu dit geschiedde door een Bestuurslid onzer Vereeniging, hadden de overige bestuursleden dit niet zonder protest moeten laten voorbijgaan"(1). Voorzitter Van Deyssel antwoordde "dat het Bestuur zich in deze geenszins van eenig verzuim bewust is. Het is...niet de taak van het Bestuur, de gedragingen zijner medeleden te controleren"(2). Robbers besloot geen motie van wantrouwen tegen het bestuur in te dienen. Heijermans, het lijdend voorwerp, was niet aanwezig bij de bewuste vergadering. Op de eerstvolgende ledenvergadering bracht Heijermans de kwestie opnieuw ter sprake. Hij meende dat tijdens de vorige vergadering een relletje tegen hem op touw gezet was. Herman Robbers en de uitgever en letterkundige L. Simons ontkenden dat. Zij en ook andere leden stemden niet op Heijermans omdat hij de laatste jaren de bestuursvergaderingen slecht bezocht (3). Heijermans keerde daarna niet meer terug in het bestuur van de VVL.

Het feit dat de bestuursvergaderingen niet door alle leden trouw bezocht werden, bracht het bestuur op de ledenvergadering van 1910 ter sprake: "Zelfs is het voorgekomen dat door het slechte bezoek der bestuursvergaderingen deze onvoltallig bleven zoodat...over sommige zaken (zooals het aannemen van nieuwe leden) geen besluiten konden worden

genomen" (4). Daarom stelde het bestuur voor aanwezigheidsplicht in te stellen voor bestuursvergaderingen. Een aantal bezoekers van de ledenvergadering, waaronder Herman Robbers, vonden dat een te streng voorstel, waarop het bestuur haar voorstel weer introk. Robbers maakte destijds, evenals Heijermans, deel uit van het bestuur.

Daar de meeste bestuursleden naast hun letterkundig werk een beroep uitoefenden, ontbrak het hen vaak aan tijd voor het verenigingswerk. Aan de andere kant profiteerde de VVL van de kennis die haar bestuursleden vanuit hun beroep inbrachten. Uitgever Herman Robbers maakte veelal deel uit van de onderhandelingscommissie VVL / Uitgeversbond.

H. Louis Israëls en H.L. de Beaufort adviseerden de leden van de VVL inzake juridische kwesties.

De meeste bestuursleden van de Vereeniging van Letterkundigen waren schrijvers van naam. Vaak maakten ze jaren achtereen deel uit van het VVL-bestuur. In 1918 kwam aan het voorzitterschap van Lodewijk van Deyssel een einde. Hij verwaarloosde zijn bestuursfunctie steeds meer en op verzoek van zijn medebestuursleden diende hij zijn ontslag in (5).

De leden

Het vierde artikel van de statuten bepaalde wie lid van de VVL konden worden: "Leden zijn ... allen die in het Nederlandsch werk hebben voortgebracht, dat zij achten te behooren tot de Schoone Letteren, en die...door het Bestuur zijn toegelaten (6).

Een aanvraag voor het VVL-lidmaatschap diende door twee verenigingsleden ondersteund te worden. Criteria, die het bestuur bij de beslissingen over toelating van letterkundigen tot de Vereeniging hanteerde of kon hanteren, werden niet formeel vastgelegd. Het probleem welk werk nu wel of niet tot de 'Schoone Letteren' behoorde, verviel bij de wijziging van de statuten in 1912. De criteria voor toelating van nieuwe leden werden daarmee verruimd. Als nieuwe categorie werd namelijk het 'buitengewoon-lidmaatschap' geïntroduceerd. Auteurs van Nederlandstalig niet-literair

werk en auteurs van werk in andere talen konden buitengewoon lid van de VVL worden (7). In 1910 hield bestuurslid H.L. de Beaufort, die later directeur van het Bureau voor Auteursrecht werd, al een pleidooi voor verruiming van de toelatingscriteria: "een gewichtig deel van de werkzaamheden der Vereeniging ... bestaat in bemoeiingen inzake het auteursrecht. ... men ziet hierbij echter dat auteurs, volgens alle wetten en tractaten, zijn niet alleen 'letterkundigen', maar ook 'wetenschappelijke schrijvers', samenstellers van schoolboeken, enz. ... De niet-literaire producten zijn, van uitgeversstandpunt, juist de beste exploitatieproducten: het auteursrecht ervan vertegenwoordigt in het algemeen grotere waarden. De Vereeniging zou dus veel krachtiger staan, indien ook de meeste wetenschappelijke auteurs er deel van uitmaakten" (8).

Ledental

<u>jaar</u>	<u>leden</u>	<u>buitengewone</u> <u>leden</u>
1905	102	
1905/1906	140	
1906/1907	168	
1907/1908	147	
1908/1909	148	
1909/1910	162	
1910/1911	166	
1911/1912	175	
1912/1913	176	+ 4
1913/1914	182	+ 13

Cijfers van het ledental in de jaren 1915-1918 ontbreken.

In 1908 daalde, vergeleken met het jaar daarvoor, het aantal leden van de VVL. Dit werd grotendeels veroorzaakt door het uittreden van zestien Vlamingen, die inmiddels een eigen vereniging hadden opgericht.

Het eerste bestuur was zich bewust van de noodzaak dat de

VVL veel leden zou moeten tellen: "Wil de Vereeniging naar buiten krachtig optreden voor de moreele en finantieele belangen der Hollandsche schrijvers, dan moet zij op de medewerking van U allen kunnen rekenen. ...Bij de toelating van collega's zal ons Bestuur uitsluitend daarop letten, of zij arbeid in welken vorm ook hebben voortgebracht, hetzij als boekwerk, drama, bijdragen in tijdschriften of wat dan ook, dat als geschrift kan worden aangemerkt. Sympathieën of antipathieën voor de(n) persoon of zijn (haar) werk zijn buitengesloten, zullen geen invloed uitoefenen op de ballotage door ons Bestuur. Het is ons streven van onze Vereeniging te maken de vertegenwoordigster van ieder, die in goeden zin schrijft" (9).

Op vergaderingen en in het orgaan van de Vereeniging spoorde het VVL-bestuur haar leden regelmatig aan propaganda te maken voor de VVL. Het bestuur beschouwde dat als de persoonlijke plicht van elk waardig VVL-lid. In 1912 verzond het bestuur een speciaal voor propaganda samengestelde circulaire in honderden exemplaren naar potentiële leden. Een aanzienlijke stijging van het aantal leden bleef echter uit.

Contributie, schorsing en royement

De contributie, waarvan de helft in de kas van het Ondersteuningsfonds werd gestort, bedroeg tien gulden. Door leden werd regelmatig geklaagd over de hoogte van dat bedrag. Vanwege de weinig rooskleurige financiële positie van de VVL verlaagde het bestuur de contributie niet. Leden met betalingsmoeilijkheden werd de mogelijkheid geboden de verschuldigde tien gulden in termijnen te betalen.

De statuten bepaalden dat leden die twee jaar achter elkaar geen contributie betaalden, geschorst konden worden. "Herhaling van dergelijk verzuim kan geheele ontneming van het lidmaatschap ten gevolge hebben" (10). In het jaarverslag over 1907 maakte de penningmeester melding van zesendertig gevallen van wanbetaling. Een relatief veel voorkomend verschijnsel dus. In een aantal gevallen werd de

schuld ook kwijtgescholden. Maar in 1912 droeg de penningmeester enkele leden voor om van de ledenlijst geschrapt te worden.

Op welke gronden iemand geroyeerd kon worden, werd, met uitzondering van gevallen van wanbetaling, niet vastgelegd. In de periode Van Deyssel werden geen leden geroyeerd om andere redenen dan wanbetaling.

Door het houden van bijeenkomsten en het verstrekken van mededelingen aan de leden, wilde het VVL-bestuur contact met haar achterban houden. Zowel op het beleid van de VVL als op de contacten tussen leden en bestuur drukten de bestuursleden hun stempel.

Ledenvergaderingen

Een keer per jaar kwamen de leden en het bestuur bij elkaar voor een algemene ledenvergadering. Op deze bijeenkomsten werden een aantal standaard-agendapunten behandeld, zoals verslagen van commissies en het kiezen van bestuursleden.

De jaarlijkse bijeenkomsten, die meestal rond 11 uur 's ochtends begonnen, werden onderbroken voor een lunchpauze. Onder voorzitterschap van Van Deyssel werd vergaderd in gelegenheden als 'een der bovenlokalen van het Zuid-Hollandsch Koffiehuis te 's-Gravenhage', Hotel Mille Colonnes aan het Rembrandtsplein of Hotel Americain in Amsterdam. De letterkundige en journalist P.H. Ritter noemde de periode Van Deyssel achteraf de "romantische periode" van de VVL: "de dagen, waarin men in kleine duffe zaaltjes vergaderde, boven-vertrekken van Amsterdamse café's. Op het podium praalden de toenmalige grootmeesters der litteratuur, van Deyssel, en van Looy, gehuld in wijde pelerines en de onzichtbare wierook der verering steeg naar de groene tafels op" (11).

De vergaderingen werden veelal door niet meer dan vijftientig VVL-leden, inclusief de bestuursleden, bezocht. Een kleine kern leden bezocht deze vergaderingen

trouw. Aan de discussies werd voornamelijk door de bestuursleden deelgenomen. Na het officiële gedeelte van de jaarlijkse bijeenkomsten werd meestal gezamenlijk gedineerd. Tijdens deze maaltijden, waarbij ook introducées welkom waren, lazen één of meer leden voor uit eigen werk. Een aantal leden vond deze maaltijden, die gemiddeld f 2,50 per persoon kostten, te duur. Naar aanleiding van deze klacht merkte Frans Bastiaanse op dat het VVL-bestuur probeerde de kosten zo laag mogelijk te houden, maar "er zijn echter eenige eischen, waaraan b.v. het menu van den maaltijd moet voldoen, wil deze zijn feestelijk karakter niet verliezen" (12).

Tijdens VVL-jaarvergaderingen werd door leden zelden kritiek uitgeoefend op de werkzaamheden van het bestuur. Wanneer dit wel gebeurde, werd de kritiek door de voorzitter in de kiem gesmoord. Lodewijk van Deyssel "wist elke oppositie te ontwapenen zonder haar te bevredigen. Glimlachend gaf men het op, hem te weerstreven" (13). Sommige jonge schrijvers keken erg op tegen de "onverstoorbare waardigheid" van Van Deyssel (14), anderen ergerden zich aan zijn weinig zakelijke leiding van de vergadering (15).

Een ledenvergadering inclusief het afsluitende feestelijke diner werd door een aantal VVL-leden gezien als een ontmoetingsplaats voor schrijvers. Het onzakelijke karakter van de bijeenkomsten stoorde hen niet. De wijze waarop Lodewijk van Deyssel "beminnelijk gracieus" en "vorstelijk verstrooid" deze vergaderingen presidieerde, gevoegd bij de "welsprekendheid" en "dichterlijke verstrooidheid" van andere bestuursleden werd door deze VVL-leden als een boeiend schouwspel ervaren (16).

De "Mededeelingen"

Het blad 'Mededeelingen'; officieel orgaan der Vereeniging van Letterkundigen' verscheen onregelmatig. Een jaargang bestond uit gemiddeld drie nummers en telde niet meer dan twintig tot vijfentwintig pagina's. Het tijdschrift zag er weinig frivool uit. Er werd gebruik gemaakt van een

'voornaam' lettertype. Illustraties kwamen in het orgaan van de VVL niet voor. De jaargangen van Mededeelingen werden voornamelijk gevuld met bijdragen van bestuursleden: de verschillende jaarverslagen, convocaties en notulen van ledenvergaderingen en ledenlijsten.

Het VVL-bestuur, onder voorzitterschap van Lodewijk van Deyssel, richtte zich voornamelijk op de behartiging van juridisch-economische belangen van letterkundigen. Op dat terrein werden, mede door toedoen van de Vereeniging de eerste resultaten geboekt. Nederland sloot zich in 1911 aan bij de Berner Conventie en in 1912 ging een verbeterde auteurswet in werking. In de onderhandelingen met de Uitgeversbond bereikte het VVL-bestuur niet het gewenste resultaat. De Uitgeversbond keurde het door de VVL ontworpen modelcontract af. Zijdelijks was de VVL betrokken bij de oprichting van het Bureau voor Auteursrecht. Aan de behartiging van sociaal-economische belangen van letterkundigen besteedde het VVL-bestuur onder leiding van Van Deyssel relatief weinig aandacht. Tijdens de periode van opbouw van de Vereeniging werd het Ondersteuningsfonds opgericht.

Belangenbehartiging op juridisch-economisch terrein

Berner Conventie

De Berner Conventie van 1886 is zoals gezegd een internationaal verbond ter bescherming van het auteursrecht.

Tijdens de oprichtingsvergadering van de VVL werd de adviescommissie Berner Conventie ingesteld. Deze commissie rapporteerde haar bevindingen tijdens de ledenvergadering van juni 1905, waarbij zij pleitte voor aansluiting van Nederland bij de Berner Conventie. In het VVL-jaarverslag over 1905/1906 ging het bestuur ervan uit dat deze kwestie in het parlement snel afgehandeld kon worden (17). Het duurde echter nog tot 1911 voordat de aansluiting van Nederland bij de Berner Conventie een feit werd. Daarvoor verstuurde het VVL-bestuur nog de nodige adressen naar de

betreffende overheidsinstanties. Met name bestuurslid Herman Robbers heeft zich voor deze kwestie ingezet. Als afgevaardigde voor Nederland bezocht hij het congres over de Berner Conventie in 1908 te Berlijn.

Auteurswet

De in werking zijnde auteurswet dateerde uit 1881. Deze wet bood de mogelijkheid het auteursrecht geheel of gedeeltelijk over te dragen aan de uitgever. Het VVL-bestuur waarschuwde haar leden steeds voor deze mogelijkheid, die in de (uitgevers)praktijk vaak gehanteerd werd: "Doe nooit afstand van uw Auteursrecht; geef aan uw uitgever op zekere voorwaarden het recht een bepaald getal van uw boek in de handel te brengen" (18).

In 1911 diende de Nederlandse regering een ontwerp voor een nieuwe auteurswet in. Een VVL-commissie bestudeerde het ontwerp. In haar adres aan de regering sprak de commissie haar voldoening uit over de verbeteringen die, vergeleken met de wet van 1881 waren aangebracht, zoals de verlenging van de duur van het auteursrecht tot vijftig jaar na het overlijden van de auteur en de bescherming van het uitvoerings- en bewerkingsrecht. De VVL-commissie stelde ook een aantal wijzigingen in het wetsontwerp voor. Het belangrijkste voorstel daarbij was dat de bepaling geschrapt zou worden, waarin uitgevers de vrijheid kregen teksten van een auteur, zonder diens toestemming, in bloemlezingen op te nemen. Deze voor de VVL belangrijkste eis werd echter niet ingewilligd. In de nieuwe auteurswet van 1912, waarvan het VVL-lid H.L. de Beaufort de geestelijke vader was, bleef artikel 16, het zogenaamde bloemlezing-artikel, gehandhaafd. De VVL omschreef haar bezwaren tegen het artikel als volgt: "Bloemlezingen, speciaal die voor schoolgebruik bestemd, zijn veelal winstgevende ondernemingen en het is niet billijk, dat daarvoor de copie gratis ontnomen kan worden aan de oorspronkelijke uitgaven van proza en dichtkunst, die in den regel nu juist niet zulke brillante winsten afwerpen. Een nog grooter bezwaar tegen de bepaling is, dat zij

auteurs er aan blootstelt, tegen wil en dank zich te zien vertegenwoordigd in eene bloemlezing met stukken uit hun werk, die zijzelf daarvoor misschien allerminst geschikt achten" (19).

Over de 'bloemlezingen-kwestie' nam het VVL-bestuur contact op met de Uitgeversbond. Ze wilde samen met de uitgevers komen tot afspraken, die misbruik van artikel 16 zouden kunnen voorkomen. Het gewraakte artikel was in tamelijk vage termen gesteld. In 1917 kwam de VVL met de uitgevers tot afspraken over de omvang van wat in de wet vaag omschreven werd als 'enkele gedeelten proza' en 'enkele gedichten'.

Vooralsnog besloot de VVL geen stappen te ondernemen die zouden kunnen leiden tot het schrappen van artikel 16 uit de auteurswet.

Modelcontract

Al direct tijdens de oprichtingsvergadering van de VVL werd een commissie ingesteld met als opdracht contact op te nemen met de Uitgeversbond en deze ervan in kennis te stellen dat de VVL "langs vriendschappelijke weg en in samenwerking als 't kan" met de Uitgeversbond wilde praten over de moeilijkheden en geschillen in de relatie tussen schrijver en uitgever met als mogelijke oplossing hiervoor gezamenlijk te komen tot een modelcontract. Deze bedachtzame weg was volgens de commissieleden gewenst, daar "de uitgevers van ons land zeer fatsoenlijke zakenmensen zijn, die niet willens en wetens een auteur zullen benadeelen of bedriegen" (20). Daar het Nederlandse taalgebied relatief klein is, "is er voor uitgevers van litteratuur maar weinig winst te behalen en dit bezweert in geen geringe mate het stellen van eischen" (21).

In de auteurswet (van 1881) was over een contract tussen schrijver en uitgever niets geregeld. Bovendien waren schrijvers vaak niet goed op de hoogte van hun rechten en plichten en gingen veel uitgevers ervan uit dat het auteursrecht te koop was. In de praktijk werden door schrijvers en

uitgevers geen, of zeer gebrekkige contracten opgesteld. Deze onduidelijkheden en onjuistheden zouden verdwijnen als er een modelcontract beschikbaar was, dat als basis kon dienen voor elke door uitgever en auteur te sluiten uitgave-overeenkomst. Bovendien zouden met behulp van het modelcontract geschillen, bijvoorbeeld over de grootte van de oplage, voorkomen kunnen worden.

In 1905 vergaderde de VVL-commissie over deze kwestie met de Uitgeversbond. De uitgevers onderkenden dat het wenselijk was een aantal zaken in een contract vast te leggen. De onderhandelingen leverden echter geen tastbaar resultaat op. De VVL-commissieleden verschilden onderling van mening over het uiteindelijke doel van de onderhandelingen met de Uitgeversbond:

- Het commissielid Herman Heijermans wilde als resultaat een overeenkomst tussen de VVL en de Uitgeversbond, welke voor de leden van de beide organisaties bindend zou zijn. Het probleem daarbij was, dat beide verenigingen ballotage toepasten, waardoor niet alle letterkundigen lid waren van de VVL en niet alle uitgevers waren aangesloten bij de Uitgeversbond. Volgens Herman Heijermans zou de VVL, als ze een krachtige organisatie wilde worden, daar wel naar moeten streven.
- Commissielid Herman Robbers wenste als resultaat een opsomming van een aantal punten die in elk contract tussen schrijver en uitgever vastgelegd zouden moeten worden, daarnaast ruimte biedend voor andere zaken die beide partijen nog wensten te regelen.

Het bestuur, waarvan een meerderheid tegen het voorstel van Herman Heijermans was, schreef ter oplossing van het dilemma een bijzondere ledenvergadering uit. De leden kozen waarschijnlijk voor de variant Robbers (22). Heijermans trad uit de commissie.

De onderhandelingen met de Uitgeversbond werden voortgezet. Over de mogelijke resultaten van dat overleg was het VVL-bestuur zeer optimistisch: "door de ijverige bemoeiingen van onze Commissie, door de welwillendheid der bestuurders

van den Uitgeversbond, die inzien dat onze belangen ook de hunnen zijn, kan spoedig het vaststellen van een Uniform-Contract worden verwacht" (23). H. Louis Israels, die de VVL-commissie juridische bijstand verleende, ontwierp een modelcontract. Dit model werd de Uitgeversbond ter bestudering aangeboden.

Intussen was uit de besprekingen tussen VVL en Uitgeversbond het geschilpunt tussen de beide partijen steeds duidelijker naar voren gekomen. De uitgevers wilden een contract met daarin de mogelijkheid, dat het auteursrecht van de letterkundige overging naar de uitgever, en zo diens eigendom werd. Deze eis was voor de VVL onaanvaardbaar.

Een reactie van de Uitgeversbond op het door de VVL ontworpen modelcontract bleef uit. Daarom besloot de VVL, in jaarvergadering (1909) bijeen, het model naar alle uitgevers afzonderlijk te sturen met het verzoek commentaar op dit contract te leveren. Het voorstel van Herman Heijermans om uitgevers die niet met het modelcontract wilden werken te boycotten, werd door de ledenvergadering met eenentwintig tegen veertien stemmen aangenomen. Over de uitslag van de stemming waren - blijkens de notulen - "verscheidene leden zeer ontevreden. Er wordt op gewezen dat het voorstel Heijermans, niet op de agenda der vergadering voorkomende, van te verre strekking is, om door een betrekkelijk klein aantal leden tot wet gemaakt te worden"(24). Na enig gegoochel van de kant van het bestuur met verschillende artikelen uit het huishoudelijk reglement, werd het boycotbesluit herroepen. Het merendeel van de bestuurs- en commissieleden voelde er niets voor de Uitgeversbond onder druk te zetten. Zij verwachtten (of hoopten) dat de uitgevers uiteindelijk wel zouden komen met een ontwerp-contract waarover schrijvers en uitgevers het eens zouden kunnen worden. Heijermans daarentegen was van mening dat er voor de uitgevers geen "aantrekkelijkheid" zat in een contract (25).

Uiteindelijk reageerde de Uitgeversbond op het VVL-modelcontract. Dit model bevatte teveel bepalingen die door uitgevers niet geaccepteerd konden worden. De Bond stelde

voor zelf een nieuw model op te stellen. Toen het door de Uitgeversbond beloofde modelcontract enige tijd uitbleef, ging de VVL tot actie over en verzond in april 1909 alsnog het VVL-modelcontract aan de afzonderlijke uitgevers, met de vraag of zij bezwaren hadden tegen het contract. In haar begeleidende brief vermeldde de VVL dat auteur en uitgever in onderlinge overeenstemming eventueel nog wijzigingen in het contract zouden kunnen aanbrengen. Dat laatste werd nogal benadrukt in de brief: "Het zij daarom hier herhaald: de bedoeling van ons model is vooral belanghebbenden te wijzen op de verschillende punten, waaromtrent zij zich bij het aangaan eener overeenkomst met elkander hebben te verstaan, opdat zij er geene vergeten of verwaarlozen" (26). Juist op dat punt werd de VVL aangevallen door de Uitgeversbond, die erop wees dat de VVL dan maar beter een soort afsprakenlijstje kon maken, want "zulk een arbeid (zou), gelooven wij, veel doeltreffender zijn dan het vaststellen van een contract, dat alles wil omvatten wat maar bij mogelijkheid geregeld kan worden, en juist door die te groote volledigheid onaannemelijk wordt" (27). Eindelijk begon het de VVL te dagen dat de Uitgeversbond eigenlijk helemaal niets voelde voor een strak modelcontract.

In 1909 werden de reacties van negentien uitgevers op het VVL-modelcontract bekend gemaakt in de vorm van drie lijsten met namen van uitgevers, te weten:

- A: tien uitgevers, waaronder enkele heel belangrijke literaire uitgevers "die zich geheel of in beginsel vóór de contracten verklaren"
- B: vier uitgevers die, veelal onder verwijzing naar de uitspraak van de Uitgeversbond, het contract verwierpen;
- C: vijf uitgevers gaven 'dubieuze' antwoorden. Dubieus in die zin dat de betreffende uitgevers zich niet duidelijk voor of tegen het modelcontract uitspraken.

"De conclusie kunnen wij volledig aan de leden der Vereeniging overlaten. Bij het kiezen van een uitgever kan deze lijst A onzen auteurs den weg wijzen, dien zij hebben in te

slaan....Het goede begin stemt hoopvol voor de toekomst" (28). Op lijst A stonden onder andere Van Dishoeck, Elsevier - waaraan VVL-lid Robbers verbonden was - en De Wereldbibliotheek, waarvan VVL-lid Simons directeur was.

Vrijheid van meningsuiting

Tijdens de constituerende vergadering van de VVL (1905) werd een commissie van onderzoek naar de werking van artikel 188 van de Gemeentewet ingesteld. Dit artikel bood de burgemeester de mogelijkheid een toneelopvoering die in strijd werd geacht met de openbare orde en zedelijkheid, te verbieden. De letterlijke tekst van artikel 188 luidt: "De politie over de schouwburgen, herbergen, tapperijen en alle voor het publiek openstaande gebouwen en zamenkomsten, openbare vermakelijkheden en openlijke huizen van ontucht behoort aan den Burgermeester. Hij waakt tegen het doen van met de openbare orde of zedelijkheid strijdige vertooningen" (29). De VVL-onderzoekscommissie concludeerde, dat in de praktijk opvoeringen van stukken verboden werden, wanneer ordeverstoringen zelfs maar gevreesd werden. Bovendien bleek het artikel in de praktijk te leiden tot "onberekenbare en nadeeligen burgermeesterlijken willekeur" (30). Het VVL-bestuur richtte zich, overigens zonder het gewenste resultaat, tot het Ministerie van Binnenlandse zaken met het verzoek deze bepaling te schrappen uit de wet. De mogelijkheid van censuur, geboden door artikel 188, was in de Staten Generaal al vaker onderwerp van discussie geweest en zou dat ook nog heel lang blijven. (31) Het VVL-bestuur deed de toezegging zich te blijven verzetten tegen deze wetsbepaling "die schouwburgen met kroegen en bordeelen gelijk stelt, onder een allerminst competent opzicht, enkel uit een gezichtspunt van lagere orde" (32).

Het Bureau voor Auteursrecht

Van het door de VVL in 1905 opgerichte 'Bureau voor inlichting, raadgeving en hulp aan leden' werd weinig gebruik gemaakt. Volgens H. Louis Israëls werd door de leden weinig

advies en hulp gevraagd bij het opstellen van contracten en andere juridisch-administratieve kwesties, omdat "zeer veel schrijvers uiterst slordig met hun rechten omgaan" (33).

In 1912 werd door H.L. de Beaufort en H. Louis Israëls het Bureau voor Auteursrecht opgericht. De Beaufort werd directeur van het Bureau en Israëls was als advocaat aan het Bureau verbonden. Dit Bureau gaf inlichtingen en advies over allerlei binnen- en buitenlandse auteursrechterlijke kwesties. Verder richtte het Bureau zich op de exploitatie van het auteursrecht door middel van het geven van raad en voorlichting bij het afsluiten van contracten van schrijvers en vertalers met uitgevers, redacteurs en toneeldirecties en door controle op naleving van de contracten evenals door de inning van verschuldigde auteursrechten.

De VVL was financieel gezien niet in staat het Bureau voor Auteursrecht te exploiteren. De exploitatie bleef in handen van de oprichters van het Bureau. De Vereeniging had wel invloed op de hoogte van de door het Bureau gehanteerde tarieven. Verder benoemde de VVL drie commissarissen, die belast werden met de controle op het Bureau. De Vereeniging verplichtte zich tot stimulering van het gebruik van het Bureau voor Auteursrecht door VVL-leden. De Vereeniging verbond haar naam aan het Bureau.

Belangenbehartiging op sociaal-economisch terrein

Het Ondersteuningsfonds

Het in 1905 opgerichte Ondersteuningsfonds van de VVL werd beheerd door drie commissarissen. Minstens de helft van de contributie was bestemd voor het fonds. Leden van de VVL die minstens één jaar lid waren hadden, wanneer ze met financiële problemen kampten, recht op bijstand. Ook weduwen en wezen van leden hadden recht op bijstand.

Om de kas van het fonds te spekken werden door leden literaire voordrachten gehouden, waarvan de opbrengsten ten bate van het Ondersteuningsfonds kwamen. Via een circulaire werden leden opgeroepen giften af te dragen aan het fonds. Deze en andere binnen de eigen gelederen gevoerde acties

leverden niet veel op. VVL-lid L. Simons opperde daarom het plan te proberen "van vermogende Nederlanders een som bijeen te krijgen als kapitaal, b.v. f 20,000.-" (34). Andere leden voelden er niet veel voor om te gaan 'bedelen', maar volgens Simons was zijn voorstel "een goed recht van hen, die arbeiden voor de gemeenschap" (35). Ter uitwerking van het plan-Simons stelde het bestuur een circulaire op, die verspreid werd onder potentiële donateurs. In dat rondschrijven werd gewezen op het feit dat de Nederlandse staat het wat betreft ondersteuning van auteurs af liet weten en dat "tot nu toe alles wat voor de letterkunde gedaan wordt van de letterkundigen zelf moet uitgaan" (36). Het VVL-bestuur was van mening dat bij voldoende belangstelling van buitenstaanders, letterkundigen met evenveel recht als wetenschappers steun van de overheid konden eisen. De actie leverde ongeveer achtenvijftig gulden op! Ondanks dit teleurstellende resultaat ging het VVL-bestuur niet in op het voorstel van Gerard van Hulzen om een beroep te doen op overheidssteun.

Uitkeringen van het Ondersteuningsfonds:

jaar	ondersteunde leden	totaalbedrag steun
1906/1907	15	f 626,91
1907/1908	4	f 600,-
1908/1909	4	f 575,-
1909/1910	6	f 610,-
1910/1911	10	f 1120,-
1911/1912	6	f 700,-
1912/1913	9	f 1200,-
1913/1914	?	f 975,-

Cijfers over de periode 1914-1918 ontbreken (37).

Samenwerking met andere organisaties

'Het zich federatief verbinden met andere verenigingen' was ook één van de programmapunten van de Vereeniging van

Letterkundigen.

De VVL werkte samen met haar, op 24 november 1907 opgerichte, Vlaamse zustervereniging in de Bond van Noord- en Zuid-Nederlandsche Letterkundigen. De Bond werd op 1 juli 1908 in Scheveningen opgericht. In de praktijk kwam die samenwerking erop neer dat de besturen van de twee verenigingen elke twee jaar samen vergaderden. Ook gaven ze gezamenlijk het tijdschrift 'Mededeelingen' uit, waarin regelmatig notulen van de Bondsvergaderingen en van bijeenkomsten van de Vlaamse VVL-leden werden opgenomen. Door de Eerste Wereldoorlog werden de werkzaamheden van de Vlaamse VVL lamgelegd.

Op initiatief van de Vereeniging van Letterkundigen werd in 1911 het Verbond van Kunstenaarsverenigingen opgericht. Samen met elf andere verenigingen trad de VVL toe tot het Verbond. Elke vereniging behield haar zelfstandigheid. De doelstelling van het Verbond was "bevordering van den bloei der Schoone kunsten en van de belangen der Nederlandsche Kunstenaars". Herman Robbers nam namens de VVL zitting in het bestuur van deze kunstenaarsvereniging. Aan de door het Verbond georganiseerde congressen namen ook VVL-leden deel. In 'Mededeelingen' werd een enkele maal verslag gedaan van de activiteiten van het Verbond, met name van het plan tot oprichting van een Kunstenaarshuis te Amsterdam.

Slotopmerkingen

Alleen professionele schrijvers, dat wil zeggen auteurs die voor een markt publiceerden, konden zich aansluiten bij de Vereeniging van Letterkundigen. De Vereeniging behartigde de belangen van literaire schrijvers. Daar het bestuur erop uit was zoveel mogelijk (literaire) schrijvers als lid van de VVL toe te laten, speelden de politieke opvattingen en de literaire status van een letterkundige geen rol bij diens toelating als verenigingslid.

De Vereeniging van Letterkundigen wilde een politiek neutrale vereniging zijn. Dat was ook in de statuten vastgelegd. Oud VVL-voorzitter Garmt Stuiveling suggereerde

achteraf dat dit voor schrijvers als Herman Gorter en Henriëtte Roland Holst, beiden redacteuren van het socialistische maandblad De Nieuwe Tijd, een reden was geen lid van de VVL te worden (38). Wat betreft Henriëtte Roland Holst ging dat niet op. Zij maakte, weliswaar voor korte tijd, zelfs deel uit van het VVL-bestuur. Nadrukkelijk buiten verantwoording van de redactie, schreef zij in 1914 een artikel in het orgaan van de VVL. Daarin riep zij alle intellectuelen en kunstenaars op, te protesteren tegen de behandeling van politieke gevangenen in Rusland. Wellicht voelde Henriëtte Roland Holst zich toch niet op haar plaats binnen de VVL en zegde ze om die reden haar lidmaatschap op. De schrijver Jan W. Jacobs wilde überhaupt geen lid worden van de VVL, omdat hij als socialist niet samen met burgerlijke schrijvers in één vereniging wilde (39).

Alhoewel tijdens VVL-bijeenkomsten ongetwijfeld ook inhoudelijk over literatuur werd gediscussieerd, was de Vereniging van Letterkundigen geen letterkundig genootschap. Voor inhoudelijke discussies over literatuur konden letterkundigen terecht bij de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Dit in 1766 opgerichte letterkundig genootschap wilde de bestudering van de geschiedenis der Nederlandse letteren bevorderen. Veel VVL-leden waren ook lid van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde. Opvattingen over literatuur, met name het verschil in opvattingen daarover, was de reden dat bepaalde schrijvers zich niet aansloten bij de VVL. De keuze van Lodewijk van Deyssel tot voorzitter van de VVL betekende een 'overwinning' voor de De Nieuwe-Gids-groep. Maar dat hield wel in dat schrijvers rond het tijdschrift De Beweging zich niet aansloten bij de VVL (40). Dit tijdschrift werd in 1905 opgericht door de dichter Albert Verwey na een conflict met Lodewijk van Deyssel. Verwey had principiële bezwaren tegen de VVL: "Dit vak duldt niet zonder schade een vereeniging waarin roeping en geen-roeping worden gelijkgesteld" (41).

Binnen de Vereniging van Letterkundigen speelden verschillen in literair vakmanschap en politieke opvattingen

officieel geen rol. De politieke opvattingen en de literaire status van leden en bestuursleden liepen echter nogal uiteen. Bij conflicten tussen leden en bestuur, maar ook wel tussen bestuursleden onderling speelden deze factoren steeds een rol.

Het VVL-ondersteuningsfonds bijvoorbeeld was bedoeld voor alle leden die kampten met grote financiële problemen. Volgens schrijver en uitgever L. Simons waren het meestal 'middelmattige' letterkundigen die een beroep deden op het fonds. Hij pleitte voor toepassing van kwaliteitscriteria bij de beoordeling van een aanvraag voor financiële steun, zodat de VVL niet het gevaar liep "personen te ondersteunen voor wie het eigenlijk beter ware dat zij eene andere bezigheid kozen in plaats van letterkundigen arbeid" (42). Maar het VVL-bestuur wilde geen uitspraken doen over de literaire kwaliteit van het werk van haar leden. Voor Simons voorstel was binnen een vakvereniging geen plaats.

De discussies rondom het modelcontract werden gekenmerkt door verschillen in politieke opvatting. De meerderheid van het conservatief-liberale bestuur samen met de sociaal-democraat en uitgever Herman Robbers wilden in samenwerking met de uitgevers, die volgens hen deels dezelfde belangen hadden als schrijvers, een modelcontract opstellen. De socialist Herman Heijermans pleitte echter voor een radicale opstelling van de VVL ten opzichte van de Uitgeversbond. Volgens Heijermans hadden letterkundigen en uitgevers geenszins dezelfde belangen. In zijn ogen stonden beide partijen als werkgevers en werknemers tegenover elkaar. Het VVL-bestuur koos voor de andere, weinig realistische opstelling en gaf daarmee te kennen dat ze niet uit was op de realisering van een soort arbeidscontract tussen schrijvers en uitgevers, doch streefde naar een betere verstandhouding tussen letterkundige en uitgever. Het VVL-bestuur gaf haar leden enkele aanwijzingen die van belang waren om tot een goede verstandhouding met en uitgever te komen: "Wanneer Gij een boek uitgeeft. Kies uwer uitgever zoals gij uwen dokter kiest: na behoorlijke informatie" (43). Een letterkundige

werd in deze 'professionele code' voorgesteld als autonoom kunstenaar, de uitgever als de afhankelijke partij. Samen zouden ze een prachtig kunstwerk kunnen creëren.

Door hun standsbesef hadden de meeste letterkundigen een weinig realistische kijk op de verhouding schrijver - uitgever. Zij zagen een letterkundige niet als een verkoper van literair werk, die voor publikatie van zijn werk afhankelijk was van een uitgever. Die afhankelijkheid was uiteraard het grootst in de relatie beginnend schrijver - uitgever.

Het VVL-bestuur streefde naar erkenning van letterkundigen als verdienstelijke leden van de maatschappij. Vanuit de overtuiging dat letterkundigen te weinig aanzien genoten, werd Lodewijk van Deyssel voorzitter van de VVL (44). Van Deyssel was van mening "dat in de maatschappij in haar geheel genomen, het letterkundig talent an und für sich zeer weinig in aanzien" stond (45). De wat plechtstatige naam Vereeniging van Letterkundigen was Van Deyssels idee. Onder zijn leiding werd door het VVL-bestuur voornamelijk strijd gevoerd om het aanzien van de letterkundige. (46) Volgens Van Deyssel en andere Tachtigers was literatuur iets heel persoonlijks. Vanuit zijn subjectivistische literatuuropvatting en zijn liberale politieke opvattingen had Van Deyssel een afkeer van het socialisme.

Onder voorzitterschap van Lodewijk van Deyssel werd door het VVL-bestuur de nadruk gelegd op de behartiging van immateriële belangen van letterkundigen.

Het auteursrecht heeft een materieel aspect (exploitatie van het literair eigendom) en een immaterieel, esthetisch aspect. Het belangrijkste bezwaar van het VVL-bestuur tegen het bloemlezing-artikel uit de Auteurswet betrof het immateriële aspect ervan, namelijk dat de auteur geen zeggenschap behield over zijn literair eigendom. Het VVL-bestuur maakte evenals het merendeel der leden weinig werk van de exploitatie van het auteursrecht. De oprichting van het Bureau voor Auteursrecht was geen initiatief van het VVL-bestuur.

Ter verbetering van de economische positie van letterkun-

digen wilde het VVL-bestuur geen beroep doen op de overheid. Om het VVL-Ondersteuningsfonds wat kapitaalkrachtiger te maken, deed het bestuur tevergeefs een beroep op vermogende Nederlanders. Door dit VVL-initiatief werd duidelijk dat het met de burgerlijke waardering voor het werk van letterkundigen droevig gesteld was.

De socialistische letterkundigen Herman Heijermans en Gerard van Hulzen verschilden regelmatig van mening met de (overige) bestuursleden. Vanuit hun politieke opvattingen en de daarvan niet losstaande opvattingen over het schrijverschap wilden zij de nadruk leggen op behartiging van materiële belangen van schrijvers. In hun visie leverden letterkundigen door hun literair werk een bijdrage aan de gemeenschap, welke erkend in casu materieel beloond diende te worden door middel van overheidssteun aan letterkundigen.

Noten:

1. VVL-archief; dossier 18. Mededeelingen; nr. 31.
2. idem.
3. VVL-archief; dossier 18. Mededeelingen; nr. 33.
4. VVL-archief; dossier 18. Mededeelingen; nr. 19.
5. Mededelingen van de documentatiedienst van het Letterkundig Museum, z.j.
6. VVL-archief; dossier 17. Mededeelingen; nr. 1.
7. VVL-archief; dossier 18. Mededeelingen; nr. 15.
8. VVL-archief; dossier 18. Mededeelingen; nr. 20.
9. VVL-archief; dossier 17. Mededeelingen; nr. 1.
10. idem.
11. Ritter, 1955/1956, p. 62.
12. VVL-archief; dossier 18. Mededeelingen; nr. 22.
13. VVL-archief; dossier 19. Mededeelingen; nr. 81.
14. Sober Feest, 1980, p. 177-178.
15. Ubink, 1940, p. 67.
16. VVL-archief; dossier 19. Mededeelingen; nr. 81 / Sober Feest, 1980, p. 177-178.
17. VVL-archief; dossier 17. Mededeelingen; nr. 5.
18. VVL-archief; dossier 17. Mededeelingen; nr. 6.
19. VVL-archief; dossier 18. Mededeelingen; nr. 32.
20. VVL-archief; dossier 17. Mededeelingen; nr. 3
21. idem.
22. Van deze bijeenkomst zijn geen notulen in het VVL-archief opgenomen.
23. VVL-archief; dossier 17. Mededeelingen; nr. 5.
24. VVL-archief; dossier 17. Mededeelingen; nr. 8.
25. idem.
26. VVL-archief; dossier 18. Mededeelingen; nr. 15.
27. idem.
28. VVL-archief; dossier 18. Mededeelingen; nr. 16.
29. VVL-archief; dossier 84.
30. VVL-archief; dossier 17. Mededeelingen; nr. 5.
31. Boekman, 1939, p. 135-136.
32. VVL-archief; dossier 17. Mededeelingen; nr. 7.

33. VVL-archief; dossier 18. Mededeelingen; nr. 19.
34. VVL-archief; dossier 18. Mededeelingen; nr. 12.
35. idem.
36. VVL-archief; dossier 18. Mededeelingen; nr. 13.
37. Alle documenten met informatie over wie, waarom, hoeveel steun kreeg, zijn ter bescherming van de privacy van de aanvragers vernietigd.
38. Sober Feest, 1980, p. 45.
39. VVL-archief; dossier 44.
40. VVL-archief; dossier 19. Mededeelingen; nr. 81.
41. Verwey, 1912, p. 233.
42. VVL-archief; dossier 18. Mededeelingen; nr. 18.
43. VVL-archief; dossier 17. Mededeelingen; nr. 6. Deze 'professionele code' bevatte in totaal 7 punten. Nog enkele citaten (onderstreping van mij SH):
"Maak met uwen uitgever een contract"
"... geef aan uw uitgever ... het recht ... uw boek in den handel te brengen".
44. Donkersloot, 1965, p. 13.
45. Sober Feest, 1980, p. 55.
46. Donkersloot, 1965, p. 21.

HOOFDSTUK 3

DE VVL ONDER VOORZITTERSCHAP VAN P.C. BOUTENS:
1918-1940

Na de periode van opbouw van de Vereeniging onder voorzitterschap van Lodewijk van Deyssel, volgde onder voorzitter P.C. Boutens een periode van consolidatie.

Vergeleken met de beginjaren van de VVL, bereikte het ledental in de jaren dertig een dieptepunt. Vanwege het voorzichtige beleid van het Vereenigingsbestuur lieten vooral jonge schrijvers het afweten. De meeste leden waren niet erg actief binnen de VVL. De actieve betrokkenheid van enkele jonge VVL-leden werd door het zittende bestuur niet erg op prijs gesteld. Leden die vaak jaren achtereen deel uitmaakten van het bestuur, achtten het niet altijd wenselijk fris bloed binnen de eigen gelederen toe te laten.

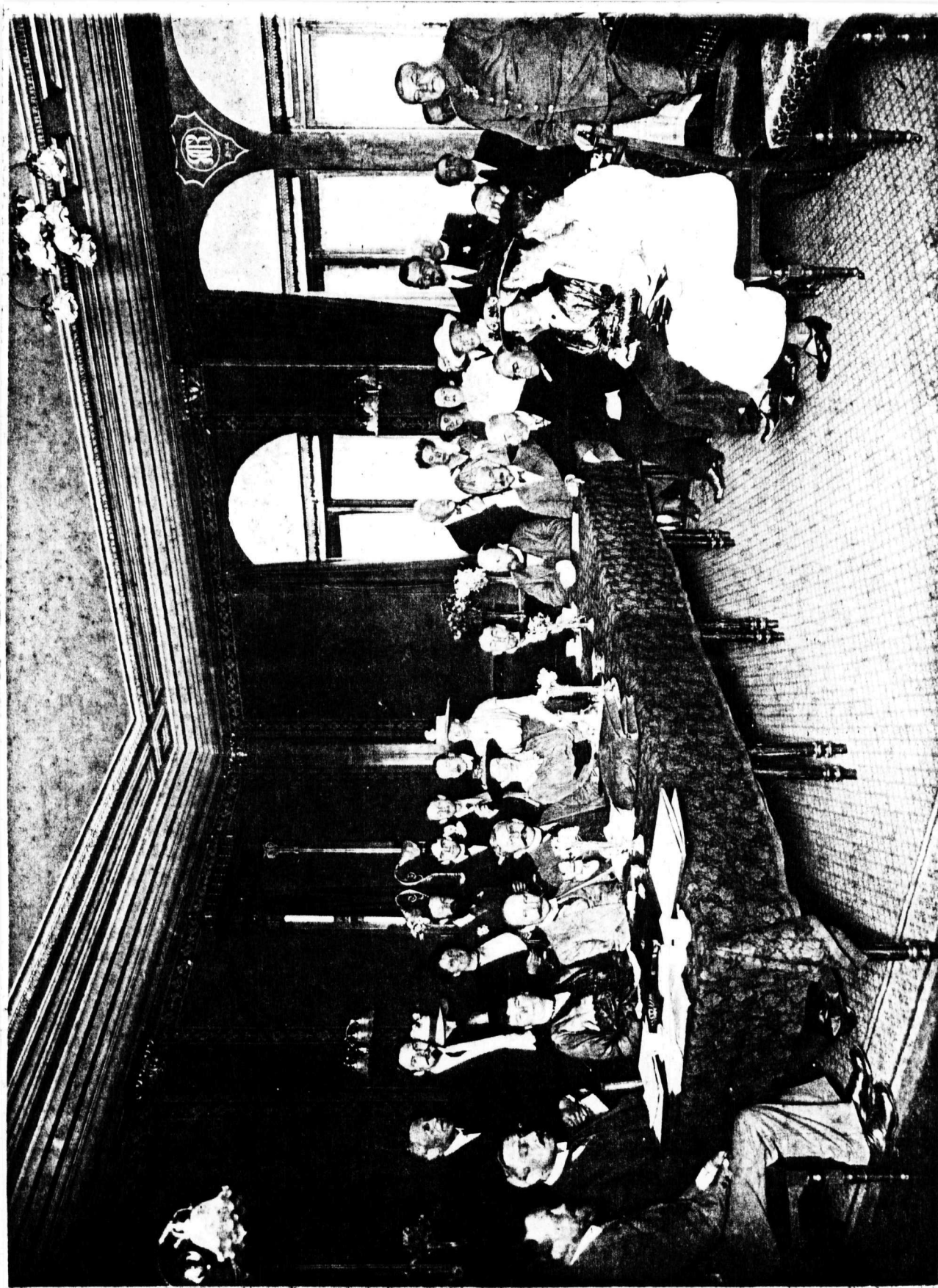
Het bestuur

De samenstelling van het eerste bestuur onder voorzitterschap van de dichter P.C. Boutens is niet bekend. De namen van zijn mede-bestuursleden in 1923, het zesde jaar van Boutens' presidium, waren wel te achterhalen: Herman Robbers, vice-voorzitter, Cornelis Veth, eerste secretaris, Frans Mijnsen, penningmeester, Karel Wasch, tweede secretaris, A. Reyding, M.C. van Zeggelen, Marie Verhoeven-Schmitz en P.H. Ritter. Het bestuur telde in die tijd negen leden, in plaats van twaalf zoals in de eerste jaren van het bestaan van de VVL.

Met uitzondering van de penningmeester, Maurits Esser in plaats van Frans Mijnsen, veranderde het dagelijks bestuur enkele jaren niet van samenstelling. In december 1929 kwam Frans Mijnsen weer op zijn post terug. In dat jaar was het bestuur als volgt samengesteld: P.C. Boutens, voorzitter, Herman Robbers, vice-voorzitter, Cornelis Veth, eerste secretaris, Frans Mijnsen, penningmeester, A. Reyding, H.W.J.M. Keuls, tweede secretaris, Johan Fabricius, Elizabeth Zernike en Siegfried van Praag.

Jaarvergadering van de Vereeniging van Letterkundigen,
gehouden op 8 juni (ca. 1920) te 's-Gravenhage.

Van links naar rechts, zittend achter de bestuurstafel:
Cornelis Veth, A. Reyding, Mw. Egb. v.d. Mandele, Frans
Bastiaanse, P.C. Boutens, Fenna de Meyier, Herman Robbers,
Frans Mijnsen, Gerard van Hulzen.

In 1930 kwam Victor E. van Vriesland het bestuur versterken. Behoudens een interne taakverschuiving bleef het bestuur in deze samenstelling ook weer enige jaren werkzaam.

Tijdens de bestuursvergadering van 7 mei 1932 gaf Herman Robbers te kennen uit het bestuur te willen treden. De redenen voor zijn besluit werden niet in de notulen van de betreffende vergadering opgenomen. Onder druk van de andere bestuursleden besloot hij weliswaar als vice-voorzitter af te treden, maar als gewoon lid deel te blijven uitmaken van het bestuur. Met name Boutens was blij, dat Robbers in het bestuur bleef "wegens het gevaar, dat de heer Robbers anders in de oppositie zou gaan" (1). Gezien Boutens reactie was het behoudende beleid van het VVL-bestuur wellicht de reden van Robbers voornemen uit het bestuur te treden. Frans Bastiaanse volgde Robbers op als vice-voorzitter. Herman Robbers bleef tot zijn dood in 1937 bestuurslid.

In 1939, een jaar voordat de Tweede Wereldoorlog uitbrak, maakten de volgende schrijvers deel uit van het bestuur: P.C. Boutens, voorzitter, Frans Bastiaanse, vice-voorzitter, Cornelis Veth, eerste secretaris, Frans Mijnsen, penningmeester, J.F. Otten, tweede secretaris, H.W.J.M. Keuls, Elizabeth Zernike, Victor E. van Vriesland en W.J.M.A. Asselbergs, beter bekend als Anton van Duinkerken. Evenals in de 'periode Van Deyssel' wisselde het bestuur onder voorzitterschap van Boutens niet vaak van samenstelling. Jaren achtereenvolgende maakten dezelfde literatoren deel uit van het bestuur. Boutens bijvoorbeeld was van 1909 tot 1943 bestuurslid van de Vereeniging.

Tijdens de jaarvergadering van juni 1927 merkte Gerard van Hulzen op "dat bestuursleden niet langer dan acht jaar achter elkaar zitting mogen hebben. Dit is indertijd in 's-Gravenhage besloten." (2) Volgens voorzitter Boutens werd dat besluit later buiten werking gesteld, omdat het vaak zo moeilijk was nieuwe bestuursleden te vinden.

De Vereeniging telde relatief weinig jonge leden, hetgeen het vinden van nieuwe (jonge) bestuursleden, bemoeilijkt kan hebben. Door de zittende bestuursleden werd bovendien niet

elk wat jonger VVL-lid ook geschikt geacht voor een bestuursfunctie. In de geschiedenis van de Vereeniging was het nog niet vaak voorgekomen, maar in 1937 tijdens de ledenvergadering, stelden jongeren een tegenkandidaat: François Pauwels tegenover de door het bestuur voorgestelde kandidaten J.F. Otten en Anton van Duinkerken. Zowel op Pauwels als op Van Duinkerken werden zes stemmen uitgebracht. Daar de stemmen stakten, stelde het bestuur de verkiezing uit tot de volgende jaarvergadering. Intussen besloot het zittende bestuur Pauwels niet opnieuw kandidaat te stellen, daar "het bestuur een benoeming van den heer Pauwels niet wenschelijk acht" (3). Enkele jongere leden stelden François Pauwels echter opnieuw voor als kandidaat. De motieven voor de kandidatuur van Pauwels, namelijk de wens 'frisch bloed' in het VVL-bestuur toe te laten en zijn juridische deskundigheid, maakten niet veel indruk op de weinige bezoekers van de ledenvergadering. Pauwels kreeg maar acht stemmen tegen zesentwintig voor Van Duinkerken. (4) Anton van Duinkerken was destijds een jonge veelbelovende letterkundige. De literaire status van leden was voor het VVL-bestuur in feite het belangrijkste criterium voor kandidaatstelling voor een bestuursfunctie. Een enkele keer was het Vereenigingsbestuur, dat voor het grootste deel bestond uit schrijvers van naam, er wel toe gedwongen opposanten van haar beleid en/of schrijvers met geringe literaire reputatie in haar midden op te nemen. "Om de oppositie van jongere schrijvers te smoren" (5) werd Karel Wasch in 1919 gevraagd voor een bestuursfunctie. Het zittende bestuur kon ook niet heen om de benoeming van Johan Fabricius tot bestuurslid en commissaris van het Bureau voor Auteursrecht. Het Bureau voor Auteursrecht was namelijk voor haar inkomsten grotendeels afhankelijk van auteursrechtgelden, opgebracht door amateurtoneelgezelschappen. De toneelstukken van Johan Fabricius werden vaak door amateurtoneelspelers opgevoerd. De bestuursleden van de VVL konden maar weinig waardering opbrengen voor het oeuvre van Fabricius.

Ledenlijst van den Bond van N. en Z. Nederlandsche Letterkundigen

I. De Noord-Nederlandsche Vereeniging van Letterkundigen. A. Gewone Leden.

NAAM	STRAAT OF GRACHT	WOONPLAATS
K. J. L. Alberdingk Thijm	Lorentzplein 5	Haarlem
Mevr. Jo van Ammers-Küller	p/a Mevr. F. Bloch, Diezestr. 11	Amsterdam (Z.)
Henk Bakker	Dr. Dirk Bakkerlaan 50	Bloemendaal
Henriette Barbe	Kromme Pad 4	Laren (N.-H.)
Frans Bastiaanse	Iepenlaan 9. Hoogt van 't Kruis	Hilversum
Mr. H. L. de Beaufort	Bergweg 24	Hilversum
Dr. J. D. Bierens de Haan	Slingerweg 2	Aerdenhout
Henri van Booven	Blesboklaan 4	Hilversum
Mevr. Ina Boudier-Bakker	Oude Gracht 333	Utrecht
Dr. P. C. Boutens	Laan Copes v. Cattenburch 49	Den Haag
Mevr. Tine Brinkgreve-Wicherink	Willem de Zwijgerlaan 35	Oegstgeest
C. J. A. van Bruggen	Paadje 20	Laren (N.-H.)
C. P. Bruyn	Eikenlaan	Hilversum
M. J. Brusse	Dorpsstraat 18	Hillegersberg
Dr. L. A. J. Burgersdijk Jr.	Dam 6	Middelburg
J. W. F. Werumeus Buning	Andrieszkade 6	Amsterdam
M. H. van Campen	Copernicusstraat 20	Amsterdam (O.)
H. G. Cannegieter	Kleverparkweg 222	Haarlem
Josef Cohen	Coendersweg 37	Groningen
Willy Corsari	Car. v. Nassaustraat 13	Den Haag
Dirk Coster	Kennemer Beekweg	Bennebroek
J. F. van Deene	Jac. van Lennepkade 51	Amsterdam W.
Maurits Dekker	Amstellaan 12	Amsterdam
Henri Dekking	Nieuwe Binnenweg 19 a	Rotterdam
Mej. Fré Domnisse	Haagstraat 19	Utrecht
Dr. N. A. Donkersloot	Lyceum Alpinum	Zuoz-Engadin
Mevr. Jo van Dullemen-de Wit	Waldeck Pymontlaan 2	Amsterdam
Mevr. M. van Ebbenhorst Tengbergen— van Heijningen	Papaverhof 2	Den Haag
Mevr. Clara Eggink	Zuilenstraat 23	Utrecht
Mevr. Nel Engelkamp—Caesar	Hotel Selabatoe	Soekaboemi N.-I.
Mr. F. Erens		Houthem.
Mevr. Eerens-Heyermans	H. Jacobszstraat 18 II	Amsterdam
Herman van den Eerenbeemt	Haarlemmerweg 378 b	Amsterdam
Dr. P. Endt (Ed. Coenraads)	Crayensterlaan 34	Haarlem
Jan Fabricius	Worple Road 170 Wimbledon	London S. W. 20
A. H. van der Feen (F. de Sinclair)	Lomanstraat 23 huis	Amsterdam
Jhr. Jan Feith	Hoogwerflaan 7 a	Den Haag
Mr. J. J. Fock	van Beuningenstraat 20	Den Haag
R. van Genderen Stort	Van Boetzelaerlaan 25	Den Haag
Mevr. Anna van Gogh-Kaulbach	J. W. Brouwersstraat 3	Amsterdam (Z.)
Mevr. M. Goudekot-Philips	Bosboom Toussaintlaan 10	Bussum
Samuel Goudsmit	Linnaeushof 19	Amsterdam O.
Mevr. Lilly Green	C. Spiegelstraat 5	Amsterdam N.
Baronesse van Haersolte—van Holthe tot Echten		
A. M. Hammacher	Pieter Twentlaan 1	Dalfsen (O.)
Willem C. de Hardt Hzn.	v. Zeggelenlaan 150	Wassenaar
Mevr. J. C. Hedley—Roggeveen	Zuider Voorstraat 138	Den Haag
E. L. Baron van Heeckeren van Waliën	Berkenboschblokstraat 13	Vreeland (U.)
Mevr. C. M. van Hille Gaerthé	van Hogenhoucklaan 20	Scheveningen.
Mevr. G. Hilvers-Vos	Elizabethstraat 13	Den Haag
Mevr. M. H. Hoeffelman-Knipscheer	Ferdinand Huycklaan 8	Hengelo (O.)
A. den Hertog	Weissenbruchstraat 40	Baarn
Dr. G. J. Hoogewerff	Inst. Olandese, Valle Guida 34	Den Haag
		Roma

De leden

Sinds 1912 bestond al de mogelijkheid dat ook niet-literaire auteurs buitengewoon lid van de Vereeniging van Letterkundigen konden worden. In de statuten van 1935 werd nadrukkelijk vermeld dat ook 'vertalers en samenstellers van verzamelwerken als: bloemlezingen, encyclopaedieën enz.' als auteurs werden beschouwd. Het feit dat ook vertalers lid van de VVL konden worden, betekende opnieuw een verruiming van de toelatingsnormen.

In 1935 werd de Vereeniging lid van het Bureau voor Muziek-auteursrecht (BUMA), "om daardoor de rechten der muziektekst-schrijvers te doen behartigen" (6). Aan de al bestaande categorieën van leden, werd toen een nieuwe toegevoegd: muziektekstschrijvers. Drie jaar later verviel deze categorie weer omdat de tekstdichters een eigen vereniging oprichtten.

Ledental

<u>jaar</u>	<u>leden</u>	<u>buitengewone leden</u>	<u>muziektekst-schrijvers</u>
1923	226 waarvan	?	
1924	238 waarvan	?	
1925	200 en	33	
1926	193	35	
1927	195	34	
1928	200	35	
1929	204	33	
1930	204	33	
1931	179	29	
1932	163	26	
1933	163	22	
1934	176	22	
1935	172	22	4
1936	170	19	20
1937	167	21	34
1938	165	23	

Cijfers van het ledental in de jaren 1918-1922 en 1939-1940 ontbreken.

In de dertiger jaren daalde, vergeleken met de jaren twintig, het aantal gewone en buitengewone leden gestaag. Het VVL-bestuur voerde destijds een, met name voor jongere schrijvers, weinig aantrekkelijk beleid.

In 1933 gaf het VVL-bestuur een brochure uit met de titel 'Waarom gij lid behoort te zijn van de Vereeniging van Letterkundigen'. Het bestuur wilde op deze manier de "letterkundigen doen beseffen, wat de Vereeniging van het begin af heeft nagestreefd, wat zij heeft bereikt, en wat zij nog moet bereiken, en alleen kan bereiken als het jonge geslacht begrijpt dat het zijn plicht en zijn belang is, toe te treden en mee te werken" (7). Bovendien werd deze wervingsfolder uitgegeven als "antwoord op de klacht, die wij overigens wel kunnen begrijpen, dat er zoo weinig van de Vereeniging gehoord wordt" (8). Een jaar na de publikatie van deze folder trok het ledental iets aan. Het jaar daarop daalde het aantal leden echter weer.

Zowel het gebrek aan activiteit van het VVL-bestuur als de kosten van het VVL-lidmaatschap kunnen aangevoerd worden als redenen voor de daling van het aantal leden.

De VVL en andere literaire verenigingen werden elkaars concurrenten. De belangrijkste hiervan was de Pen-club. Deze internationale vereniging van letterkundigen werd in 1921 in Londen gesticht. Schrijvers konden lid worden van de Pen-club door het charter te ondertekenen, waarin de Pen-club zich uitspreekt tegen rasse-, klasse- en volkenhaat, tegen onderdrukking van vrije meningsuiting en voor eerbiediging van andermans persoonlijkheid, vrijheid in woord en geschrift en hooghouding van het ideaal van een in vrijheid levende mensheid. In deze politiek roerige jaren voelden veel letterkundigen zich wellicht meer aangetrokken tot de in 1924 opgerichte Nederlandse afdeling van de Pen-club, dan tot de 'politiek neutrale' VVL.

In 1934 besloot het oud-bestuurslid M.C. van Zeggelen haar VVL-lidmaatschap op te zeggen. Zij bleef blijkbaar wel lid van de Pen-club. De brief waarin Van Zeggelen haar beslissing aan het VVL-bestuur mededeelde, was voor Cornelis

Veth aanleiding zijn mede-bestuursleden eraan te herinneren "dat reeds in principe is besloten, dat zoo nodig het Bestuur der Vereeniging en bloc voor het lidmaatschap van de Pen-club zal bedanken" (9). Zover is het waarschijnlijk niet gekomen, want in 1935 kwamen de Pen-club en de VVL overeen dat de Pen-club haar leden in een brief zou wijzen op hun morele plicht ook VVL-lid te worden of te blijven.

In de dertiger jaren deed de VVL moeite haar leden te behouden. Voor leden met betalingsproblemen probeerde het bestuur regelingen te treffen. Kapitaalkrachtige leden probeerde zij binnen haar gelederen te houden. Toen Jan Feith in 1932 zijn VVL-lidmaatschap opzegde, schreef het VVL-bestuur hem een brief met het doel hem ertoe te bewegen zijn opzegging in te trekken. Het bestuur kwam tot deze actie, omdat zij van mening was, dat de beter gesitueerden de Vereeniging niet mochten verlaten (10).

Contributie

Om het Bureau voor Auteursrecht, dat financieel grotendeels afhankelijk was van de VVL, in stand te kunnen houden, werd in 1922 de contributie verdubbeld tot twintig gulden. Een aantal leden zegden om financiële redenen het VVL-lidmaatschap op: in 1924 gold dat voor twaalf leden. Dit was voor Robbers aanleiding om binnen het bestuur te pleiten voor een verlaging van de contributie. Hij was van mening dat leden te weinig waar voor hun geld kregen. Bovendien werkte het Bureau voor een beperkte groep leden (voornamelijk toneelschrijvers).

In 1933 werd de contributie weer verlaagd. Voor gewone leden bedroeg de contributie vijftien gulden. Buitengewone leden betaalden, naast een entreegeld van vijf gulden, zeven en een halve gulden per jaar. Van de geïnde contributiegelden werd tenminste vijf gulden per lid in de kas van het Ondersteuningsfonds gestort. De hoogte van deze bijdrage werd door het bestuur bepaald.

Schorsing en royement

Hoe vaak wanbetaling aanleiding gaf tot schorsing of royement is niet bekend. In 1932 was sprake van 'enkele gevallen'. (11) In de statuten van de VVL was niet omschreven op welke andere gronden dan wanbetaling, iemand geroyeerd kon worden. Evenals veel andere verenigingsbesturen was ook het VVL-bestuur erop uit zoveel mogelijk leden te werven en te behouden. Het VVL-bestuur wilde geen schrijvers op grond van politieke opvattingen of literaire status uitsluiten van het lidmaatschap. Deze beide aspecten speelden wel een rol bij het royement van Bernard Canter. In 1923 deed het bestuur het voorstel om Bernard Canter, te royeren op grond van "herhaalde verdachtmaking en belediging". Dit bestuursvoorstel zou tijdens een buitengewone ledenvergadering op 17 november 1923 aan de leden worden voorgelegd.

De aanleiding tot het royementsvoorstel was het gedrag van Bernard Canter tijdens de ledenvergadering in de zomer van hetzelfde jaar. In een kranteartikel, dat vlak voor de november-vergadering verscheen, omschreef Canter het incident als volgt: "Tusschen het lid der S.D.A.P., Herman Robbers, vice-voorzitter der Vereeniging van Letterkundigen, en mij, als secretaris van de 'Tentoonstelling voor Letterkundigen', ontstond een woordenwisseling, waarbij de heer Robbers zich vergat. De heer Robbers eischte voorts royement ... of dreigde anders met het Bestuur en zijn partijgenooten uit de Vereeniging van Letterkundigen te treden" (12).

De secretaris van de VVL, Cornelis Veth, reageerde op dit artikel van Canter. Veth stelde vast "dat het relaas door den heer Canter gegeven, van de gebeurtenissen, die tot het bestuursvoorstel om hem te royeren, hebben geleid, woord voor woord onwaar is. Het bestuur stelde het royement voor wegens herhaalde verdachtmaking en belediging" (13).

Uit correspondentie tussen de verschillende betrokken personen blijkt, dat Canters weergave van het gebeurde zeker niet 'woord voor woord onwaar' was. Wel verzuimde Canter weer te geven welke opmerking van zijn kant Robbers zo kwaad

maakte. Canter zou, tijdens de vergadering, tegen vice-voorzitter Robbers gezegd hebben dat deze als sociaal-democraat binnen de VVL niet op zijn plaats was. (14) Daarop reageerde Robbers met een driftuitval en een motie tegen Canter. In ieder geval twee bestuursleden, Karel Wasch en Marie Verhoeven-Schmitz, stemden tegen de motie, omdat ze van mening waren dat Herman Robbers op deze manier de VVL gebruikte voor persoonlijke belangen, namelijk om wraak te nemen op de persoon en het werk van Bernard Canter. (15) De brieven die Robbers na de bewuste vergadering schreef aan andere VVL-bestuursleden, bevestigen mijns inziens de mening van Karel Wasch en Marie Verhoeven-Schmitz. Volgens Robbers organiseerde Canter "inferieure tentoonstellingen over derderangsschrijvers" (16).

Ere-voorzitter Lodewijk van Deyssel die, evenals de andere bestuursleden, het gedrag van Canter ontoelaatbaar vond, heeft geprobeerd het royement te voorkomen. Canter ging echter niet in op Van Deyssels voorstel om Herman Robbers zijn excuses te maken. Het VVL-bestuur aanvaardde Van Deyssels voorstel om een geschillencommissie, een zogenaamde ereraad in te stellen, niet. (17) Het feit dat Robbers zoveel voor de VVL deed en om die reden niet gemist kon worden, was voor Lodewijk van Deyssel reden de zaak te willen sussen. Diezelfde reden speelde voor andere bestuursleden waarschijnlijk mee in de beslissing Canter juist wel te royeren.

Tijdens de buitengewone ledenvergadering zette het bestuur haar motieven die hadden geleid tot het royementsvoorstel uiteen. Deze motivering en de discussies die daarop volgden, werden niet genotuleerd. Uit correspondentie over het bestuursvoorstel Canter te royeren, bleek belediging van voorzitter Robbers het belangrijkste motief te zijn. (18) Daar Canter vlak voor de buitengewone ledenvergadering zijn lidmaatschap had opgezegd was het niet meer nodig het royementsvoorstel in stemming te brengen. Ondanks de door enkele leden naar voren gebrachte kritiek op het bestuursvoorstel, werd met slechts vier stemmen tegen, de volgende

motie aangenomen: "De vergadering, kennis genomen hebbende van de ontslagneming als lid van den heer Bernard Canter, spreekt haar vertrouwen uit in de houding van het bestuur en gaat over tot de orde van de dag" (19).

De motie van François Pauwels "De VVL ... betuigt hare erkentelijkheid aan den heer Canter voor den door hem ter gelegenheid van de Tentoonstelling van Letterkunde te 's-Gravenhage en Amsterdam verrichte arbeid" werd met zesentwintig stemmen tegen, zeven vóór en zes blanco verworpen (20).

Ledenvergaderingen

Onder voorzitterschap van P.C. Boutens was de opkomst bij de ledenvergaderingen laag. Bovendien was de participatie van leden aan discussies meestal gering.

De vergaderingen werden gehouden in gelegenheden als Hotel de Hout in Haarlem, Tivoli in Rotterdam en Hotel Americain in Amsterdam. Na het officiële gedeelte van deze bijeenkomsten werden vaak door het bestuur georganiseerde excursies gehouden: de bezichtiging van het Zeiss-Planetarium in Den Haag, een boottocht naar het Kralingsche Veer of een rondleiding door het Hilversumse raadhuis onder leiding van de architect van het raadhuis Willem Marinus Dudok.

De gezamenlijke diners vonden vaak plaats in andere gelegenheden dan waar vergaderd werd. Tijdens de maaltijd lazen enkele leden voor uit eigen werk. Door het volle dagprogramma kwam het officiële gedeelte van deze bijeenkomsten wel eens in het gedrang. Agendapunten konden niet of niet helemaal afgehandeld worden daar het gezelschap op tijd diende te vertrekken voor de excursie of het diner. Het werd over het algemeen niet 'gezellig' gevonden om tijdens vergaderingen over de materiële belangen van schrijvers te spreken.

Tijdens ledenvergaderingen, die onder voorzitterschap van Boutens steeds meer het karakter van gezellige bijeenkomsten kregen, diende het bestuur de leden op de hoogte te houden van het VVL-beleid. Zowel op de houding van het bestuur

tegenover de leden, als op het VVL-beleid werd door enkele leden kritiek uitgeoefend. De als opstandige dichter te boek staande C.S. Adama van Scheltema vond het Vereenigingsbestuur niet actief genoeg. Bovendien was hij van mening dat het bestuur haar leden niet goed op de hoogte hield. (21) De schrijfster Van de Mandele vond het VVL-bestuur autoritair, langzaam en laks (22). Maurits Wagenvoort, eveneens een letterkundige van de jongere generatie etiketteerde het VVL-bestuur als autocratisch (23).

De "Mededeelingen"

De secretaris van het bestuur was tevens redacteur van het VVL-orgaan. In de jaren dertig werd de jonge schrijver C.J. Kelk "vanwege zijn relaties met de boekhandel" (24) tot mederedacteur van secretaris Veth benoemd. Kelk was van mening "dat we er geen literair tijdschrift van moeten maken, maar dat wij veeleer die plaatsruimte nu eens moeten gebruiken voor zakelijke aangelegenheden" (25). Hoewel op de inhoud van de tot dan toe verschenen jaargangen van het VVL-orgaan het etiket 'onzakelijk' zeker niet van toepassing was, doelde C.J. Kelk met zijn opmerking op wat anders. Hij wilde van 'Mededeelingen' een vakblad maken, waarin regelmatig beschouwingen over de sociaal-economische positie van letterkundigen opgenomen werden. Kelk leverde daartoe een eerste bijdrage: 'De Nederlandsche auteur en de boekhandel'. Andere bijdragen over dit onderwerp bleven uit.

Zowel in VVL-orgaan 'Mededeelingen' als tijdens ledenvergaderingen wilde het bestuur niet veel aandacht besteden aan de materiële positie van letterkundigen. Ook in het beleid werd, zeer tegen de zin van voornamelijk jonge schrijvers, geen nadruk gelegd op de behartiging van de materiële belangen van letterkundigen.

Tijdens de periode Boutens werd de eerste overheidssteun aan letterkundigen een feit. Daarnaast maakte de overheid een begin met subsidieverlening aan het Nederlands toneel. Het

VVL-bestuur bekeek de toenemende overheidsinvloed op het terrein van de kunst met argusogen.

Onder voorzitterschap van Boutens kwam het bestuur van de VVL regelmatig in botsing met leden-letterkundigen, die van mening waren dat het VVL-bestuur meer aandacht diende te besteden aan de verbetering van de sociaal-economische positie van literaire schrijvers.

Tijdens de eerste ledenvergadering onder voorzitterschap van Boutens stelde de dichter C.S. Adama van Scheltema het bestuur voor, een onderzoek naar de sociale positie van kunstenaars in te stellen. Zijn verzoek werd botweg afgewezen. Tijdens de daaropvolgende ledenvergadering van 4 januari 1919, stelde het bestuur onder druk van een groepje leden een commissie in, met als taak "middelen aan te wijzen ter verbetering van de maatschappelijke positie van den letterkundige kunstenaar" (26).

In februari van dat jaar verspreidde een aantal Amsterdamse leden een circulaire onder alle VVL-leden. In dit rondschrijven stelde de Amsterdamse groep "dat het ogenblik gekomen is, waarop met krachtige actie moet worden begonnen" (27). In overleg met de VVL-commissie, waarvan Gerard van Hulzen voorzitter was, stelde deze groep jonge socialistische schrijvers daartoe een program op. Volgens hen diende de Vereeniging van Letterkundigen als een soort vakbond voor literaire schrijvers, te streven naar:

- o de economische onafhankelijkheid van letterkundigen
- o een juister omschrijving en versterking van de positie van schrijvers tegenover uitgevers
- o invloed van schrijvers op de vaststelling van boekprijzen
- o het (bevorderen van het) verplicht stellen van een uniform uitgaafcontract
- o meer subsidie uit de staatskas. (28)

Het VVL-bestuur keurde dit actie-program af (29). Het bestuur ontbond de commissie zonder de leden daar in te kennen. Tijdens de ledenvergadering van november 1919 weigerde het bestuur in te gaan op rapport van de commissie, getiteld 'Grondslagen voor een program van actie ter betere

regeling der verhouding tot de maatschappij van den letterkundigen kunstenaar' (30).

Tijdens die bijeenkomst wilde het VVL-bestuur ook niet ingaan op voorstellen van een Haagse groep VVL-leden. Deze voorstellen hadden allemaal betrekking op uitbreiding van overheidssteun, aan letterkundigen. (31) Wel las het bestuur een manifest voor, waarin ze haar voorlopige program presenteerde. Daarin kwamen een aantal punten uit het program van de VVL-leden voor, zij het in afgezwakte vorm. De opstelling van het bestuur zette kwaad bloed bij Karel Wasch: "het manifest. Dit werd ons voorgelezen. Goed. Maar wij hebben niet gemerkt, dat er verder iets mee gebeurde. Het werd dus niet ter kennis gebracht van de niet-aanwezige leden en het werd ons evenmin in druk voorgelegd, ... Voelt u nu niet, dat die heele voorlezing den indruk van schijnvertooning maakt" (32). Niet alleen Karel Wasch, ook andere jonge VVL-ers waren woedend. In een circulaire, verspreid onder alle VVL-leden, eisten zij een geheel nieuw bestuur. Waarschijnlijk werd de hele kwestie door het bestuur gesust. (33) Karel Wasch werd opgenomen in het VVL-bestuur.

In de praktijk had het manifest van het bestuur een zeer voorlopig karakter. In haar manifest opperde het VVL-bestuur de mogelijkheid een coöperatieve uitgeverij op te richten. Toen VVL-lid Karel Soudijn in 1929 vroeg naar de mogelijkheden voor het oprichten van zo'n uitgeverij, wimpelde het bestuur 'dat sprookjesachtig-fantastisch' plan af, omdat met de contributie van alle leden onmogelijk het werk van enkelen uitgegeven zou kunnen worden. (34)

Na een onder druk van de leden gevoerde honorariumactie toonde het bestuur überhaupt geen actiebereidheid meer. Toen een van de leden vroeg of het bestuur zich wilde inzetten voor verhoging van de (zeer lage) honoraria voor jeugdboekenschrijvers, ging zij niet in op dat verzoek: "De geheele kwestie wordt beheerscht door vraag en aanbod" (35). Ook andere aansporingen van leden tot actie door het VVL-bestuur, werden afgehouden. Het bestuur was meer geporteerd van kalm en bezadigd overleg. (36)

MEDEDEELINGEN

OFFICIEEL ORGAAN VAN DEN

BOND VAN NOORD- EN ZUID-NEDERLANDSCHE LETTERKUNDIGEN

REDACTIE VOOR NEDERLAND: C. VETH, Schuytstraat 254, Den Haag

Bestuur der Vereniging van Letterkundigen: Dr. K. J. L. ALBERDINGK THIJM, Eere-Voorzitter; Dr. P. C. BOUTENS, Voorzitter; FRANS BASTIAANSE, Vice-Voorzitter; CORNELIS VETH, 1ste Secretaris; FRANS MIJNSSEN, Penningmeester;

Dr. J. F. OTTEN, 2de Secretaris; Mr. H. W. J. M. KEULS; ELIZ. ZERNIKE;

Dr. W. ASSELBERGS (Anton van Duinkerken); VICTOR E. VAN VRIESLAND.

Bureau voor Auteursrecht: Vondelstraat 102; Amsterdam.

Directeur: Mr. H. W. J. M. KEULS

Ondersteuningsfonds. Commissarissen:

Dr. P. C. BOUTENS; FRANS MIJNSSEN; C. L. SCHEPP.

De „Mededeelingen” verschijnen voorloopig op onregelde tijden. Voor de leden bestaat gelegenheid om de stukken te doen plaatsen of vragen te stellen, die bij den 1sten Secretaris der Noord-Nederlandsche Vereniging kunnen worden ingezonden.

INHOUD: Het vraagstuk der bloemlezingen actueel geworden. — Hoe men zoal bloemleest, en wat er tegen gedaan kan worden. — Wat is er met ons taalgevoel gebeurd? — Ledenlijst van den Bond van N. en Z. Nederl. Letterkundigen.

BLOEMLEZINGEN-NUMMER

HET VRAAGSTUK DER BLOEMLEZINGEN ACTUEEL GEWORDEN.

Door een artikel van J. W. F. Weruméus Buning in de Telegraaf, getiteld „Bloemlezen of diefstal — Een dure Eer” is het vraagstuk der bloemlezingen meer dan ooit actueel geworden.

Wij willen niet dit geheele artikel overnemen, en ook niet verder ingaan op het verwijt van ons geacht medelid aan Uitgeversbond en Vereeniging van Letterkundigen beide, van te zijn ingesluimerd. Het bestuur heeft bijna op elk van zijn vergaderingen in den laatsten tijd over de ervaringen met bloemlezingen gediscussieerd, en het artikel van Anton van Duinkerken, dat hieronder volgt, zou reeds veel vroeger verschenen zijn, als niet een droevige gebeurtenis (het overlijden van een der door hem ter verantwoording geroepen personen) dit had verhinderd. Een éclatant feit, als het thans gesignaleerde, dwingt tot dadelijke actie.

Voor wij een uittreksel geven van het artikel van Weruméus Buning, willen wij mededeelen, dat deze zich, op verzoek van het bestuur, bereid verklaard heeft, de kwestie, die hij zoo grondig heeft bestudeerd, in overleg met de uitgevers verder te behandelen. De eerste stap hiertoe is gedaan, door

hem uit te noodigen, zitting te nemen in de Gemengde Commissie uit Uitgeversbond en Vereeniging, waarin hij thans met de leden Keuls en Schepp ons zal vertegenwoordigen.

Aanleiding tot het artikel in De Telegraaf was het verschijnen van het boek „Schrijvers en Schilders”, uitgave W. de Haan, N.V. Utrecht. Deze uitgever is geen lid van den Nederlandschen Uitgeversbond. Wij citeren nu:

„Er bestaat een officieele uitgave van den Nederlandschen Uitgeversbond, waarin het volgende te vinden is onder paragraaf 44: Bloemlezingen:

„Geoorloofd is het overnemen, in bloemlezingen en andere werken bestemd voor het onderwijs of een ander wetenschappelijk doel, van enkele korte gedeelten van een werk van letterkunde, wetenschap of kunst, of van enkele korte opstellen en gedichten.

Het staat derhalve vrij, zonder toestemming van den eigenaar van het auteursrecht, in bloemlezingen en verder hierboven genoemde werken voor het onderwijs of een ander wetenschappelijk doel, enkele korte gedeelten over te nemen, alsmede zelfs een korte novelle of een gedicht, steeds echter met bronvermelding.

Gedeelten van grooteren omvang mogen slechts met toestemming van den eigenaar van het auteursrecht worden overgenomen.

De tekst van de wet duidt voldoende aan, dat er slechts sprake is van korte gedeelten; ter zake

Evenals onder voorzitterschap van Lodewijk van Deyssel werd onder leiding van Boutens door het VVL-bestuur de nadruk gelegd op de behartiging van immateriële belangen van letterkundigen.

Belangenbehartiging op juridisch-economisch terrein

Auteursrecht

Artikel 16 van de Auteurswet, het zogenaamde bloemlezing-artikel, was voor het VVL-bestuur een bron van ergernis. In 1919 drong het VVL-bestuur er bij de regering op aan deze bepaling uit de auteurswet te schrappen. Daar een toezegging van de overheid in die richting uitbleef, stelde de VVL in overleg met de Uitgeversbond opnieuw normen vast voor wat in artikel 16 werd omschreven als 'korte gedeelten'. Zij kwamen overeen dat 1500 woorden proza en 50 regels poëzie zonder toestemming (en zonder betaling) van de betreffende auteur, in bloemlezingen konden worden opgenomen. Met deze normen als inzet voerden P.C. Boutens en Herman Robbers in 1923 een proces tegen uitgeverij Teulings. De beide letterkundigen verloren het proces omdat, naar de mening van de rechter, de betreffende uitgever inderdaad slechts 'korte gedeelten' uit het werk van Boutens en Robbers in de bloemlezing had opgenomen. Daarmee verwierp de rechter, overigens zonder zelf een normerende uitspraak te doen, de door de VVL en de Uitgeversbond opgestelde normen.

Tot 1939 werd door het VVL-bestuur ten aanzien van het bloemlezing-artikel weinig ondernomen. In de Telegraaf van 24 december van dat jaar, schreef VVL-lid J.W.F. Weruméus Buning een artikel over deze materie. Hierin noemde hij de VVL 'een slapende vereniging'. Hij had kritiek op het feit dat het overleg met de Uitgeversbond 'sluimerde'.

Naar aanleiding van het artikel in de Telegraaf werd op initiatief van de Vereeniging het overleg binnen de Gemengde (VVL en Uitgeversbond) Commissie, waaraan Weruméus Buning namens de VVL deelnam, weer hervat. De commissieleden waren van mening dat het opnieuw vaststellen van normen weinig effect zou sorteren: "tot dusver hebben eenige rechtbanken

zich namelijk niet gehouden aan de overeenkomst" (37). Het VVL-bestuur zag er meer heil in bij de overheid opnieuw aan te dringen op wijziging van artikel 16 van de Auteurswet via een algemene maatregel van bestuur.

Bij het VVL-bestuur kwamen regelmatig klachten binnen van leden over inbreuk op hun auteursrechten. Naar aanleiding van een aantal klachten werd door het bestuur actie ondernomen. In 1934 bijvoorbeeld, benoemde het VVL-bestuur op verzoek van de betreffende auteurs een Ereraad, die een oordeel moest vellen over A.M. de Jongs beschuldiging van plagiaat aan het adres van Jef Last. Door de Ereraad, een soort beroepsgeschillencommissie werd A.M. de Jong in het ongelijk gesteld.

Modelcontract

Nadat de Uitgeversbond in 1909 het door de VVL ontworpen modelcontract had verworpen, deed de Vereeniging in 1920 opnieuw een poging om met de Uitgeversbond overeenstemming te bereiken over een modelcontract. De Uitgeversbond bestudeerde een nieuw, door de VVL ontworpen concept. De vele door de Uitgeversbond voorgestelde wijzigingen daarin, werden door de Vereeniging goedgekeurd. In 1924 gaf de VVL samen met de Uitgeversbond het, overigens niet bindende, modelcontract uit. Deze zogenaamde Code was niet meer dan een leidraad voor schrijvers en uitgevers bij het afsluiten van contracten.

In 1928 werd de VVL benaderd door het Institut International de Coöperation Intellectuelle, met het verzoek om inzage van het in Nederland gehanteerde modelcontract. Het Vereenigingsbestuur werd daardoor met de neus op het feit gedrukt "dat zulk een standaard-contract niet bestaat" (38). Deze constatering was voor het VVL-bestuur aanleiding tot het weer bij elkaar roepen van de Gemengde Commissie. De heropende besprekingen over het modelcontract verliepen zeer moeizaam. De Uitgeversbond stelde zich zeer terughoudend op. Door de uitgevers werd het contact met de VVL weliswaar niet

officieel verbroken, maar wel steeds uitgesteld (39). De crisisjaren waren volgens de uitgevers niet de meest geschikte tijd voor overleg over een modelcontract. Het VVL-bestuur was van mening dat ze niet steeds met eisen bij de uitgevers kon aankomen: "men moet zijn tijd afwachten, een gunstige constellatie" (40). Een modelcontract bleef uit.

Vrijheid van meningsuiting

De Nederlandsche Toneelkunstenaars-vereeniging was evenals de VVL aangesloten bij het Verbond van Kunstenaarsverenigingen. Leden van beide verenigingen maakten deel uit van de Verbondscommissie 'voor advies over overheidssubsidie aan kunstinstellingen in het algemeen en aan de stadsschouwburgen in het bijzonder'. Tijdens de Verbondsvergadering van 1919 over deze kwestie werd, naar aanleiding van de plannen van de regeringscommissie voor subsidiëring van het Nederlands toneel, de volgende motie aangenomen: "De staat steune de Nederlandsche toneelspeelkunst en stelle daarbij alleen de voorwaarde van vervulling van in redelijkheid te stellen artistieke eischen" (41). Via deze Verbondsmotie en via een eigen motie aan het adres van de regeringscommissie, uitte het VVL-bestuur haar angst voor censuur. Volgens het Vereenigingsbestuur was de toenemende overheidsinvloed nadelig voor (toneel)schrijvers, omdat toneelstukken die naar het oordeel van de overheid niet voldeden aan de eisen van gehoorzaamheid, zedelijkheid en godsdienst, mogelijk niet opgevoerd werden.

Het Bureau voor Auteursrecht

Door de leden van de VVL werd weinig gebruik gemaakt van de diensten van het Bureau voor Auteursrecht. Een aantal onder hen vond de provisie die het Bureau voor haar diensten berekende, te hoog. In 1926 werden, voor een jaar op proef, de tarieven van het Bureau verlaagd. Dit gebaar leverde het Bureau voor Auteursrecht echter geen nieuwe klanten op. Tijdens de ledenvergadering bleek dat voor enkele schrijvers

ook andere dan financiële motieven een rol speelden. Hun uitgevers hadden namelijk bezwaar tegen inschakeling van het Bureau bij het afsluiten van contracten. Boutens was van mening "dat de schrijvers niet door hun slappe houding in de kaart van zulke onwillige uitgevers moeten spelen" (42). Deze vermaning voorkwam niet dat van het Bureau voor Auteursrecht slechts door een kleine groep VVL-leden, voornamelijk toneelschrijvers gebruik werd gemaakt. De toenmalige directeur van het Bureau H.W.J.M. Keuls constateerde: "In de laatste jaren is de situatie van het Bureau steeds meer van dien aard geworden, dat het Bureau voornamelijk is aangewezen op de opvoeringen door dilettanten van de onder het Bureau ressorteerende toneelstukken en dat het Bureau zich alleen kan handhaven door zijn inkomsten uit het dilettanten-tooneel"(43). Cijfers uit de periode waarop Keuls met deze opmerking doelde, bevestigen zijn constatering. In 1930 ontving het Bureau voor opvoeringen door amateurtoneelgezelschappen f 25.038, 63, voor opvoeringen door het beroepstoneel f 8.982,- en voor boeken f 4.242,40. (44)

Tijdens de ledenvergadering van 1929 was op verzoek van de toneelschrijver Johan Fabricius besloten één of meer schrijvers van toneelstukken die vaak door amateur-toneelspelers werden opgevoerd, te benoemen als commissaris(sen) van het Bureau voor Auteursrecht.

Met name voor de controle op opvoeringen door amateur-toneelgezelschappen was een efficiënt werkend, omvangrijk controleapparaat nodig. Het Bureau voor Auteursrecht was financieel niet in staat eigen controleurs aan te stellen. Op dat terrein werkte het Bureau jarenlang samen met het Bureau voor Muziekauteursrecht (BUMA).

De honorariumactie

In maart 1919 verzond het VVL-bestuur een circulaire "Aan Heeren Uitgevers der Nederlandsche periodieken". Het Vereenigingsbestuur wees deze uitgevers erop dat zij tijdens de crisisjaren de honoraria voor tijdschriftbijdragen van

letterkundigen nooit hadden aangepast aan de stijging van de kosten voor het levensonderhoud. "Wij hebben dus reden te veronderstellen, dat door U met de verhooging der honoraria van letterkundigen gewacht wordt tot het oogenblik waarop door henzelfden hierop wordt aangedrongen. Inderdaad is het nu zoover gekomen, dat door alle letterkundigen, scheppers van den inhoud der publicaties, de volkomen onhoudbaarheid wordt gevoeld van de thans door U uitgekeerde honoraria. Wij verzoeken U daarom beleefd, doch met aandrang de honoraria uwer letterkundige medewerkers te verhoogen met 100pCt."(45) In haar vergadering van 8 oktober 1919 besprak de Nederlandsche Uitgeversbond deze circulaire van het VVL-bestuur. Ruim een half jaar nadat het VVL-bestuur haar actie begonnen was, kreeg het bestuur van de Uitgeversbond te horen dat haar leden "het over de billijkheid van een dergelijke verhooging eens waren, doch van verschillende zijden werd de mogelijkheid betwijfeld" (46). De uitgevers moesten namelijk de prijzen voor hun tijdschriftabonnementen voor 1920 al aanzienlijk verhogen. Dat was nodig vanwege de stijging van de papierprijzen, de portokosten en de door de drukkers afgedwongen verhoging van de drukkosten. Pas als aan het eind van 1920 te overzien zou zijn, welke invloed deze verhoging van de abonnementsprijzen op het aantal abonnees had gehad, zou de VVL opnieuw bij de uitgevers kunnen aankloppen om, voor 1921, te praten over een eventuele nieuwe verhoging van de abonnementsprijzen, maar dan ten gunste van de auteurshonoraria.

Enkele uitgevers besloten de honoraria al in 1920 te verhogen. Toen dat bekend werd, wilden andere uitgevers niet achterblijven. De leden van de Uitgeversbond kwamen opnieuw bijeen. Tijdens deze vergadering kwam de Uitgeversbond terug op haar besluit van 8 oktober. In een brief aan het VVL-bestuur deelde de Uitgeversbond mee, dat ze haar leden vrijliet in de vaststelling van de honoraria voor letterkundigen: "een maatregel, die naar wij vermeenen wel ten gevolge zal hebben een vrij algemeene verhooging der honoraria" (47). De meeste uitgevers verhoogden de honoraria voor

tijdschriftbijdragen met vijftig procent. (48)

Het betrekkelijke succes van deze VVL-actie was voor een deel te danken aan de verdeeldheid onder de uitgevers. Bovendien waren uitgevers afhankelijk van de bijdragen van letterkundigen aan de door hen uitgegeven literaire tijdschriften.

Belangenbehartiging op sociaal-economisch terrein

Overheidssteun letterkundigen

In 1918 werd het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen opgericht.

Voor het toekennen van rijkssubsidies aan letterkundigen van verdienste werd een permanente ministeriële commissie in het leven geroepen. Deze commissie kende eregelden toe aan oudere schrijvers. De drie commissarissen van het Ondersteuningsfonds van de VVL en P.C. Boutens maakten deel uit van de totaal uit vijf leden bestaande commissie. Per jaar werden vijf stipendia van elk duizend gulden uitgerekend.

In deze vorm van overheidssteun aan letterkundigen zag het VVL-bestuur "de principieele erkenning ... dat de letterkunde een waarde betekent voor land en volk, en de letterkundigen wier arbeid in ons kleine land zeer slecht financieel wordt beloond, van Staatswege behooren te worden gesteund, indien de beteekenis van hun werk en de maatschappelijke omstandigheden waarin zij verkeerden, daartoe aanleiding geven" (49).

In 1922 werd het jaarlijks toe te kennen bedrag aan subsidie voor letterkundigen verdubbeld tot tienduizend gulden. Het VVL-bestuur had al diverse keren aangedrongen op verhoging van het oorspronkelijke bedrag van vijfduizend gulden.

Gerard van Hulzen beschouwde de omvang van de steun die de overheid in de jaren twintig verleende als "een gebrekkige bijsalariëring, terwijl de gemeenschap voor haar andere geestelijke functionarissen als leeraren, afgevaardigden, predikanten enz., allang een vaste vorm wist te vinden" (50).

Volgens de socialistische schrijvers Gerard van Hulzen en

Maurits Wagenvoort had de overheid de plicht schrijvers financieel te ondersteunen. Dat wil zeggen alle schrijvers en niet enkele uitverkorenen. (51)

Het Ondersteuningsfonds

Wanneer VVL-leden kampten met grote financiële problemen, konden zij een beroep doen op het Ondersteuningsfonds. Vanwege de geringe omvang van dat fonds, kon slechts aan enkele leden tijdelijk financiële bijstand worden verleend. Tijdens de crisisjaren werd de beperkte werking van het Ondersteuningsfonds des te sterker ervaren. Op initiatief van de Nederlandsche Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst (VANK) stelden verschillende kunstenaarsorganisaties door middel van een enquête een onderzoek in naar de economische positie van hun leden. De uitkomsten van deze enquête wilden de kunstenaarsverenigingen gebruiken als rechtvaardiging voor aanspraak op meer overheidssteun voor kunstenaars.

In december 1933 hield het VVL-bestuur de enquête onder de leden. Ongeveer tachtig van de circa 185 VVL-leden retourneerden ingevulde enquêteformulieren. Dertien auteurs meenden aanspraak op steun te kunnen maken. De overige schrijvers "zeggen het voorloopig nog te kunnen uithouden buiten deze ... (of) nemen aan dat er ergere en dringender gevallen zijn dan het hunne" (52). Verder bleek uit de enquête dat in het gunstigste geval (dat wil zeggen bij bekende schrijvers) gemiddeld dertig procent van de totale inkomsten verkregen werd uit literair werk.

Vanwege de economische crisis daalden de inkomsten uit zowel literair als niet-literair werk. Het laatstgenoemde was in feite de belangrijkste bron van inkomsten voor VVL-leden. Vijftig respondenten waren overigens van mening dat "steun altijd gepaard zou moeten gaan met literaire prestaties en anders verlamdend zou werken" (53).

Met de gegevens van deze enquête in de hand deed het VVL-bestuur samen met andere kunstenaarsorganisaties een beroep op de minister van Sociale Zaken over de mogelijkheden van

steunverlening aan kunstenaars.

De onderhandelingen met het Ministerie leverden voor letterkundigen geen concrete maatregelen op. Het VVL-bestuur verklaarde tegenover de leden dat de door de overheid voorgestelde steunregeling administratief te ingewikkeld was. Door het departement zouden "vele onpraktische eischen" zijn gesteld. (54) Het kwam er eigenlijk op neer, dat het Ministerie letterkundigen voor het verkrijgen van steun wilde uitschakelen, omdat veel letterkundigen "andere betrekkingen hebben" (55).

Op aanraden van het Departement richtte het VVL-bestuur zich met een verzoek om financiële steun tot het Nationaal Crisis-Comité. Met deze actie had het bestuur meer succes. Door het Comité werd in de zomer van 1934 vijftienhonderd gulden in de kas van het Ondersteuningsfonds gestort. Door dat gebaar konden meer leden dan gebruikelijk een kleine financiële tegemoetkoming uit het VVL-fonds ontvangen. Uitkeringen van het Ondersteuningsfonds:

<u>jaar</u>	<u>ondersteunde leden</u>	<u>totaalbedrag steun</u>
1927/1928	8	f 1025,-
1928/1929	?	f 1560,-
1929/1930	15	f 1490,75
1933/1934	35	f 3125,-
1937/1938	23	f 2400,-

De cijfers over andere jaren dan bovengenoemde ontbreken in het VVL-archief.

Belangenbehartiging op cultureel terrein

Nederlands toneel

In 1918 werd in de Amsterdamse gemeenteraad veelvuldig gediscussieerd over een nieuw systeem van subsidiëring van toneelgezelschappen (56). In het voorjaar van 1918 stuurde het VVL-bestuur aan de Amsterdamse gemeenteraad een adres met betrekking tot de subsidievoorwaarden van de Stads-

schouwburg. Volgens het VVL-bestuur zou de opvoering van een minimum aantal, oorspronkelijk Nederlandse toneelstukken, één van de subsidievoorwaarden moeten zijn.

Herman Robbers was het met deze VVL-eis niet eens. Hij was van mening dat toneeldirecties, vanuit bedrijfseconomisch gezichtspunt, niet gedwongen konden worden tot het (laten) opvoeren van middelmatige Nederlandse stukken. Robbers vroeg zich af of de Vereeniging wilde dat schouwburgdirecteuren "ten slotte een rijtje prullen moeten gaan opvoeren om het gestelde minimum aan te vullen?" (57)

De Nederlandsche Toneelkunstenaars-vereeniging ondersteunde de VVL-eis wel, de Amsterdamse gemeenteraad echter niet.

In het belang van 'het Vaderlandsch toneel en den Nederlandsche toneelschrijvers' stuurde het VVL-bestuur in 1922 opnieuw, en ook dit keer weer zonder succes, een adres, als dat van 1918, aan de gemeenteraad van Amsterdam.

Nederlandse letteren

In 1924 werd de (ad hoc) Gemengde Commissie (VVL en Uitgeversbond) een permanente commissie, met als doelstelling de bevordering van de Nederlandse letterkunde. Dit streven werd gezien als een gezamenlijk belang van schrijvers en uitgevers. In zijn toespraak tijdens de eerste vergadering van de Gemengde Commissie 'nieuwe stijl' zette Herman Robbers de taken van de commissie op een rij: het propageren van het Nederlandse boek in binnen- en buitenland, het "aanwakkeren van de liefhebberij voor boeken" en het beschikbaar stellen van "middelen tot verbetering van den boekhandel" (58).

Robbers hoopte, dat de besprekingen binnen de Gemengde Commissie zouden leiden tot een betere verstandhouding tussen schrijvers en uitgevers, die elkaar in de praktijk nodig hadden en daarom niet tegenover elkaar zouden moeten staan. (59)

Voor de propaganda van het Nederlandse literaire boek werden reizende tentoonstellingen georganiseerd. Verschillende Nederlandse steden werden bezocht. In 1927 was Amsterdam aan de beurt. De Uitgeversbond zorgde telkens voor expositie-

ruimte en tentoonstellingsmateriaal. De lezingen bij deze exposities werden door VVL-leden verzorgd. (60)

Op initiatief van de VVL besloot de Gemengde Commissie een lijst van 'de beste boeken' op te stellen en te verspreiden. Een eerste proeve daarvan verscheen in 1925. (61) Voor financiering van de vermenigvuldiging en verspreiding van deze lijst klopte de Gemengde Commissie aan bij de Uitgeversbond. De bond, waarbij ook niet-literaire uitgeverijen waren aangesloten, besloot echter daarvoor geen geld beschikbaar te stellen. Dat was voor de leden van de Gemengde Commissie reden om af te treden. In 1928 werd het geschil bijgelegd.

Het beschikbare VVL-materiaal biedt echter geen uitkomst inzake de vraag of de lijst met 'de beste boeken' daarna ook inderdaad gepubliceerd en verspreid is.

Spelling

In het midden van de jaren twintig werd op het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (O. K. en W.) een ontwerp voor een nieuwe spelling van de Nederlandse taal voorbereid.

In 1927 zette het VVL-bestuur in een brief aan de minister haar wensen ten aanzien van wijzigingen in de spelling uiteen. Tussen de voor- en tegenstanders van de nieuwe, vereenvoudigde spelling nam de Vereeniging een tussenpositie in.

Enkele VVL-leden, waaronder Gerard van Hulzen, zagen niet in, welk belang de Vereeniging had bij de spellingskwestie: "Wij zijn geen onderwijzers, doch schrijvers" (62). Volgens voorzitter Boutens hadden letterkundigen er belang bij "de jeugd te zien opgevoed tot goede l e z e r s, d.w.z. tot dezulken die met begrip lezen" (63).

Tijdens verschillende ledenvergaderingen werd over het spellingsvraagstuk geanimeerd gediscussieerd. In het verenigingsorgaan werd ook regelmatig aandacht aan de kwestie besteed. Het feit dat veel, voornamelijk jongere Nederlanders hun taal slecht beheersten, was een aantal VVL-leden

een doorn in het oog: "Elk middel om aan de onverschilligheid die de oorzaak van dit alles is, een eind te maken, is toe te juichen" (64).

In 1928 richtte het Vereenigingsbestuur zich wederom tot het Ministerie van O. K. en W. Dit keer met het verzoek een permanente spellingsraad in te stellen "waarin de Nederlandsche schrijvers, als daarbij zeer nauw betrokken en van nature deskundigen, vertegenwoordigd zullen zijn" (65). In 1930 bracht het VVL-bestuur dit voorstel opnieuw onder de aandacht bij de betreffende minister. De permanente spellingsraad werd inderdaad geïnstalleerd, maar de letterkundigen waren daarin niet vertegenwoordigd. Daartegen tekende het Vereenigingsbestuur in 1933 tevergeefs protest aan. Het ministerie van O. K. en W. bleef bij haar opvatting, dat taalkundigen ten aanzien van de spelling van de Nederlandse taal deskundiger waren dan letterkundigen. Naar aanleiding van het advies dat de Spellingsraad in 1934 uitbracht, merkte Boutens laatdunkend op dat 'de professoren' geen verbeeldingskracht bezaten. (66)

De Mr. H.G. van der Vries-prijs

In 1936 overleed de toneelrecensent H.G. van der Vries. Hij liet de Vereeniging een legaat na van vijftienduizend gulden. Daarbij was als voorwaarde gesteld, dat van de rente over dat kapitaal elke twee jaar een prijs uitgereikt zou worden voor het, naar het oordeel van de VVL, beste door een Nederlander oorspronkelijk in het Nederlands geschreven toneelstuk.

De prijsvraag werd in 1937 voor het eerst uitgeschreven. Het VVL-bestuur benoemde een jury van vijf leden. Ongeveer zeventig inzendingen voor de prijs werden beoordeeld. In 1939 werd deze toneelprijs uitgereikt aan A. den Hertog, voor 'Des duivels prentenboek', en aan Jan de Hartog voor 'De ondergang van de Vrijheid'. In 1939 werd de prijsvraag opnieuw uitgeschreven. Tijdens de oorlog werd de Mr. H.G. van der Vries-prijs echter niet uitgereikt.

Samenwerking met andere organisaties

- o De Vlaamse Vereeniging van Letterkundigen. Hoewel de Bond van Noord- en Zuid-Nederlandsche Letterkundigen officieel nog wel bestond, was er tussen de beide wereldoorlogen weinig contact tussen de Nederlandse en Vlaamse VVL. In het boek Schrijvenderwijs dat in 1982 ter ere van het vijfenzeventigjarig bestaan van de Vlaamse VVL werd uitgegeven, werd het gebrek aan samenwerking tussen de twee verenigingen geweten aan het gebrek aan belangstelling van de kant van de voorzitter van de Nederlandse VVL. "Een warm vriend der Vlamingen kon hij immers moeilijk genoemd worden" (67). Pas na de Tweede Wereldoorlog kwam de samenwerking weer goed op gang.
- o Het Verbond van Kunstenaarsverenigingen. Totdat deze organisatie op 9 september 1922 officieel werd opgeheven was de VVL aangesloten bij het Verbond. De Vereeniging van Letterkundigen was in het bestuur en in verschillende commissies van het Verbond vertegenwoordigd.

Slotopmerkingen

Onder voorzitterschap van P.C. Boutens voerde het VVL-bestuur een behoudend en afwachtend beleid. Het Vereenigingsbestuur had weliswaar het economisch getij niet mee, maar toonde met name op sociaal-economisch terrein weinig initiatief en vechtlust. Daarentegen besteedde het VVL-bestuur, onder leiding van Boutens, wel de nodige tijd en aandacht aan de behartiging van immateriële belangen van letterkundigen, zoals bijvoorbeeld de spellingskwestie. Vooral socialistische, beginnende schrijvers uitten kritiek op dit VVL-beleid.

In 1965 stelde de toenmalige ere-voorzitter van de Vereniging van Letterkundigen, Nico Donkersloot, vast dat de beroemde dichter P.C. Boutens "regeerde ... als een verlicht despoot, die de belangen van zijn (mede)leden kende, maar hen er niet te veel over wilde laten meepraten" (68). De afstand tussen deze conservatieve schrijver van naam en de socialistische letterkundigen met geringe reputatie was

groot. De opvattingen van deze fracties binnen de VVL over het beroep letterkundige en de taak van de Vereeniging als belangenorganisatie voor literaire schrijvers liepen nogal uiteen.

De opvattingen van P.C. Boutens ten aanzien van het schrijverschap komen duidelijk naar voren in de toespraak die hij als voorzitter van de VVL in 1937 hield ter gelegenheid van een Vondel-herdenking.

De schrijver Vondel kreeg tijdens zijn leven weinig erkenning: "zoo gaat het nu nog altijd. De groote kunstenaar zal ten eeuwige dagen een maatschappelijke paria blijven, omdat uit den aard der zaak geen samenleving, geen maatschappij, geen overheid met den besten wil van den wereld zijn juiste waarde ooit stoffelijk zal kunnen bepalen en zeker stellen. En wij beklagen ons niet. Niet volgens verstandelijk overleg hebben wij onze levenstaak gekozen, maar bij goddelijken drang hebben wij ons op weg gemaakt, doende wat ons als vrije geesten onvermijdelijk was" (69).

Boutens' Vondel-toespraak getuigt van een liberaal romantisch standsbesef: de geestelijke arbeid die letterkundigen verrichtten was materieel niet in waarde uit te drukken. Overheidssteun aan letterkundigen achtte hij in strijd met de waardigheid van het schrijverschap (70).

Boutens werd door zijn mede-bestuursleden geprezen vanwege het feit dat hij als voorzitter van de VVL zoveel "bijdroeg om de standing en de waardigheid van ons beroep hoog te houden" (71).

P.C. Boutens was evenals zijn voorganger Lodewijk van Deyssel een representant van het zogenaamde moderne kunstenaarsethos. Aan de ene kant de letterkundige-voor-zichzelf, de individualist die zich afkeert van de maatschappij om zijn roeping gestalte te geven. Aan de andere kant de voorzitter van de VVL, die door deze functie een bijdrage kan leveren aan de maatschappelijke erkenning van letterkundigen, het letterkundige-zijn-in maatschappelijk opzicht.

Socialistische, voornamelijk jongere schrijvers hadden ten aanzien van het schrijverschap andere opvattingen dan de

voorzitters van de VVL. In zijn rede tijdens het Taal- en Letterkundig congres (1904) zette Gerard van Hulzen zijn standpunt al uiteen. Later stelde hij samen met andere VVL-leden een actieprogram op, waarin opnieuw werd vastgesteld dat een letterkundig kunstenaar met zijn geschriften een werk voor de gemeenschap leverde. De economische onafhankelijkheid van de letterkundige zou gewaarborgd moeten worden door hem 'van gemeenschapswege een subsidie uit de staatskas' uit te keren (72). Iedere letterkundige streefde naar maatschappelijke erkenning. Een literair schrijver had net als leraren en predikanten een maatschappelijke functie. Materiële erkenning van deze functie door de overheid zou de letterkundige in staat stellen van zijn roeping een beroep te maken.

Niet alleen enkele uitverkorenen, maar alle professionele letterkundigen zouden in de ogen van socialistische schrijvers in aanmerking moeten komen voor overheidssteun. Zij waren van mening dat het VVL-bestuur zich onvoldoende inzette om dat doel te bereiken.

Dat het beleid hierop niet was gericht is - gezien de opvattingen van VVL-voorzitter Boutens en een aantal van zijn mede-bestuursleden - alleszins te verklaren. Desondanks werd juist tijdens de periode Boutens voor het eerst overheidssteun aan letterkundigen verleend.

De rond 1870 aangevangen overheidsbemoeyenis met kunst en kunstenaars nam aan het begin van de twintigste eeuw geleidelijk toe. Volgens de socioloog Emanuel Boekman was deze ontwikkeling mede te verklaren uit de opkomst van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij. Sociaal-democraten waren van mening dat overheidssteun op het terrein van de kunst in de eerste plaats ten goede moest komen aan (levende) kunstenaars (73).

Sinds 1874 nam de afdeling Kunsten en Wetenschappen een zelfstandige plaats in binnen het Departement van Binnenlandse zaken. In 1918 werd het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen opgericht. De oprichting van dit departement was op zich geen garantie voor een actieve

kunstpoltiek van de regering. Volgens Boekman bemoeide de regering zich incidenteel en op beperkte schaal met kunst en kunstenaars (74).

Hij was van mening, dat het gevaar van staatskunst - in vergelijking met andere kunstvormen - voor de letterkunde het grootst was (75). De bemoeienis van de overheid met literatuur zou eenvoudig kunnen leiden tot censuur. Het VVL-bestuur, onder voorzitterschap van Boutens, was zich heel duidelijk van dit gevaar bewust. De VVL gaf de voorkeur aan samenwerking met de Uitgeversbond ter bevordering van 'de bloei der Schoone Letteren' en deed uitdrukkelijk geen beroep op de overheid.

Naar de mening van Boekman zou de overheid de letterkunde op een indirecte manier kunnen bevorderen, namelijk door materiële steun te verlenen aan letterkundigen, zodat de vrijheid van literaire schrijvers niet in het gedrang zou komen. (76)

Voor dit doel reserveerde de regering in haar begroting voor 1919 vijfduizend gulden. In 1922 werd dat bedrag verdubbeld tot tienduizend gulden.

Zeventien jaar later, in 1939, was dit bedrag nauwelijks verhoogd. Voor dat jaar werd voor "steun aan behoeftige letterkundigen" twaalfduizend gulden begroot (77). Gelet op de omvang van deze vorm van overheidssteun aan letterkundigen stelde Boekman vast, dat het "filantropie jegens oude armen" bleef (78). Zijn mening werd gedeeld door socialistische letterkundigen-leden van de VVL.

In het begin van de twintigste eeuw bemoeiden naast het rijk ook een gering aantal gemeenten zich met kunst. (79) De gemeente Amsterdam bijvoorbeeld maakte in 1918 een aanvang met de subsidiëring van toneelgezelschappen. Vergeleken met het rijk liep Amsterdam voorop. In 1919 benoemde de regering de "Rijkscommissie voor de Dramatische Kunst". Op haar begroting van 1920 plaatste de regering een memoriepost voor de subsidiëring van het Nederlands toneel. (80) Concrete subsidieregelingen bleven echter uit.

In haar adressen aan zowel de gemeente Amsterdam, als aan de

Rijkscommissie voor Dramatische Kunst, wees het VVL-bestuur op het gevaar van censuur.

De toenemende overheidssteun met kunst was volgens Boekman ook te verklaren uit de actievare houding van de kunstenaars, voornamelijk beeldend kunstenaars, zelf. Tijdens de crisisjaren deed deze groep kunstenaars een beroep op de overheid voor materiële steunverlening. Het initiatief daartoe ging uit van de Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst (VANK), waarvan Jean François van Royen voorzitter was. Het VVL-bestuur sloot zich aan bij dit initiatief.

Voor georganiseerde loonarbeiders was sinds 1917 de werkloosheidsuitkering wettelijk geregeld. Zelfstandigen en dus ook beeldend kunstenaars konden op geen enkele regeling terugvallen. Voor loonarbeiders was ondersteuning een recht, voor kunstenaars een gunst. (81)

De oprichting op 26 november 1935 van het Voorzieningsfonds voor Kunstenaars was het resultaat van het overleg tussen de kunstenaarsverenigingen en het rijk. Het fonds, waarbij het rijk, enkele gemeenten en een aantal kunstenaarsverenigingen waren aangesloten, was een soort collectieve sociale verzekering. De kunstenaarsverenigingen stortten per lid een bepaald bedrag in het Fonds. Op de bijdragen van de verenigingen gaf het rijk 100% subsidie. De gemeenten gaven ook 100% subsidie op bijdragen van kunstenaars die woonachtig waren in de betreffende gemeente. Een kunstenaar die in aanmerking kwam voor een uitkering, kreeg gedurende maximaal dertien werken ondersteuning.

De VVL was niet aangesloten bij het Voorzieningsfonds. Omdat de meeste letterkundigen naast literaire bezigheden nog een ander beroep uitoefenden, was het volgens het Ministerie van Sociale Zaken moeilijk vast te stellen wanneer letterkundigen recht hadden op ondersteuning. Vanwege deze administratieve moeilijkheden nam het VVL-bestuur niet verder deel aan de onderhandelingen van de kunstenaarsverenigingen met de minister van Sociale Zaken.

Voor een beroep op de overheid moesten kunstenaarsvereni-

gingen niet alleen administratieve moeilijkheden overwinnen, maar "vooral moeilijkheden, liggende in vaak verkeerd begrepen standsgevoel van kunstenaars en soms ook van kunstenaarsverenigingen" (82). In dat opzicht is het niet verwonderlijk dat het initiatief een beroep te doen op overheidssteun, uitging van de Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst (VANK). Deze vereniging streefde naar materiële erkenning van het kunstenaarschap. Dit streven stond bij het VVL-bestuur onder voorzitterschap van P.C. Boutens, niet op de eerste plaats. Beroepseer en trots, het standsgevoel van het merendeel van de VVL-bestuursleden, weerhielden hen ervan materiële belangen met optimale inzet te behartigen.

Noten:

1. VVL-archief; dossier 2. Notulen bestuursvergadering 7-5-1932.
2. VVL-archief; dossier 19. Mededeelingen; nr. 74.
3. VVL-archief; dossier 2. Notulen bestuursvergadering 9-10-1937.
4. VVL-archief; dossier 21. Mededeelingen; nr. 100
5. VVL-archief; dossier 48, Wasch.
6. VVL-archief; dossier 20. Mededeelingen; nr. 95.
7. VVL-archief; dossier 28. Waarom Gij lid ... p. 1.
8. VVL-archief; dossier 20. Mededeelingen; nr. 93.
9. VVL-archief; dossier 2. Notulen bestuursvergadering 24-2-1934.
10. VVL-archief; dossier 2. Notulen bestuursvergadering 10-2-1932.
11. VVL-archief; dossier 2. Notulen bestuursvergadering 1-7-1932.
12. VVL-archief; dossier 36.
13. idem.
14. VVL-archief; dossier 48. Verhoeven-Schmitz, d.d. 27-10-1923 / Wasch.
15. idem.
16. VVL-archief; dossier 46. *Robbers d.d. 27-8-1923. In deze brief noemde Robbers Canter een schoft met wie hij nooit meer te maken wilde hebben. Canter leende van Robbers een schilderij voor een tentoonstelling. Robbers kreeg een beschadigd schilderij terug. *Robbers 1923. Robbers deelt in deze brief mee, dat hij staat op het royement van Canter, die "inferieure tentoonstellingen over derderangsschrijvers" organiseerde.
17. Lodewijk van Deyssel-archief. Correspondentie met Canter d.d. 23-10-1923 en 6-11-1923.
18. VVL-archief; dossier 48.
19. VVL-archief; dossier 19. Mededeelingen; nr. 62.
20. idem.
21. VVL-archief; dossier 39.

22. VVL-archief; dossier 40.
23. VVL-archief; dossier 48.
24. VVL-archief; dossier 2. Notulen bestuursvergadering 3-10-1931.
25. VVL-archief; dossier 20. Mededeelingen; nr. 85.
26. VVL-archief; dossier 6.
27. idem.
28. VVL-archief; dossier 63.
29. VVL-archief; dossier 45.
30. VVL-archief; dossier 63.
31. VVL-archief; dossier 45.
32. VVL-archief; dossier 48. Wasch d.d. 26-11-1919.
33. In het VVL-archief zijn geen bronnen opgenomen, die dat bevestigen of ontkennen.
34. VVL-archief; dossier 19. Mededeelingen; nr. 82.
35. VVL-archief; dossier 19. Mededeelingen; nr. 74.
36. VVL-archief; dossier 19. Mededeelingen; nr. 75.
37. VVL-archief; dossier 21. Mededeelingen; nr. 103
38. VVL-archief; dossier 19. Mededeelingen; nr. 79. Institut International de Coöperation Intellectuelle was een orgaan van de Volkenbond (de in 1920 opgerichte internationale organisatie ter bevordering van de internationale samenwerking en ter verzekering van de vrede en veiligheid onder de volken).
39. VVL-archief; dossier 21. Mededeelingen; nr. 101.
40. VVL-archief; dossier 28. Waarom Gij lid ... p. 5.
41. VVL-archief; dossier 51.
42. VVL-archief; dossier 19. Mededeelingen; nr. 74.
43. VVL-archief; dossier 19. Mededeelingen; nr. 82.
44. idem.
45. VVL-archief; dossier 62. Dat deel van de tekst dat hier onderstreept is, was in de circulaire vet gedrukt.
46. VVL-archief; dossier 87.
47. VVL-archief; dossier 62.
48. VVL-archief; dossier 28. Waarom Gij lid ... p. 5.
49. VVL-archief; dossier 84.
50. Hulzen, 1919, p. 879.

51. Hulzen, 1919, p. 880 / Wagenvoort, 1920, p. 211.
52. VVL-archief; dossier 20. Mededeelingen; nr. 89.
53. VVL-archief; dossier 20. Mededeelingen; nr. 89.
54. VVL-archief; dossier 2. Notulen bestuursvergadering
24-2-1934.
55. idem.
56. Jansen en Rogier, 1983, p. 203-204. Destijds beperkte de
subsidieering van het Nederlands toneel zich voornamelijk
tot gemeentelijk niveau. Rijk en provincie speelden een
ondergeschikte rol.
57. VVL-archief; dossier 46. Robbers d.d. 9-12-1918.
58. Herman Robbers-archief, lezing d.d. 6-6-1924.
59. idem.
60. Nederlandsche Uitgeversbond, 1930, p. 78.
61. Nederlandsche Uitgeversbond, 1930, p. 80.
62. VVL-archief; dossier 19. Mededeelingen; nr. 74.
63. idem.
64. idem.
65. VVL-archief; dossier 19. Mededeelingen; nr. 75.
66. VVL-archief; dossier 20. Mededeelingen; nr. 92.
67. Schrijvenderwijs, 1982, p. 174.
68. Donkersloot, 1965, p. 23.
69. VVL-archief; dossier 21. Mededeelingen; nr. 99.
70. Raa-Eggink, 1973, p. 114.
71. VVL-archief; dossier 21. Mededeelingen; ca. 1946.
72. VVL-archief; dossier 62.
73. Boekman, 1939, p. 81-82.
74. Boekman, 1939, p. 83.
75. Boekman, 1939, p. 148.
76. Boekman, 1939, p. 149.
77. Boekman, 1939, p. 164-165.
78. Boekman, 1939, p. 83.
79. idem.
80. Boekman, 1939, p. 127.
81. Boekman, 1939, p. 157.
82. idem.

HOOFDSTUK 4

DE VVL TIJDENS DE TWEEDE WERELDOORLOG

Tijdens de oorlog beperkten de activiteiten van het Vereenigingsbestuur zich voornamelijk tot het behoud van bestaande VVL-instituties: het Bureau voor Auteursrecht, het Ondersteuningsfonds en de Mr. H.G. van der Vries-prijs, alsook het pas opgerichte Pensioenfonds.

Om toezicht te kunnen blijven houden op de door het bestuur beheerde steunfondsen, aanvaardden de VVL-voorzitters P.C. Boutens en C.L. Schepp zelfs een adviseurspositie bij het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten, dat werd geleid door de Nationaal Socialist dr. T. Goedewaagen. Zowel het Ondersteuningsfonds als het Pensioenfonds kwamen inderdaad niet in handen van de bezetters. (1)

Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog trad de Vereniging van Letterkundigen toe tot de zeer omstreden Algemeene Nederlandsche Kunstenaars-Organisatie (N.O.K.) Vlak na de oorlog sloot de VVL zich aan bij de tijdens de bezetting voorbereide en op 5 januari 1946 officieel opgerichte Nederlandse Federatie van beroepsverenigingen van kunstenaars. De toetreding van de Vereniging van Letterkundigen tot deze twee organisaties gebeurde uit eigen beweging, hetgeen niet gezegd kan worden van haar 'toetreding' tot de Kultuurkamer in 1942.

Beïnvloeding van het Nederlandse culturele leven in nationaal-socialistische zin, was de doelstelling van deze door de rijkscommissaris van bezet Nederland, Arthur Seys Inquart, ingestelde overkoepelende organisatie voor ieder die werkzaam was op het gebied van kunst en cultuur. Op straffe van een verbod van beroepsuitoefening was elke Nederlandse kunstenaar verplicht zich aan te sluiten bij de Kultuurkamer.

Het bestuur

In het eerste oorlogsjaar was het VVL-bestuur als volgt samengesteld: P.C. Boutens, voorzitter, Frans Bastiaanse,

vice-voorzitter, Cornelis Veth, eerste secretaris, Ben van Eijsselsteijn, tweede secretaris, Frans Mijnsen, penningmeester, H.W.J.M. Keuls, Elizabeth Zernike, Anton van Duinkerken en Victor E. van Vriesland.

In april 1942 werd de VVL ingelijfd bij het Letterengilde van de Kultuurkamer. Dit was voor de bestuursleden Van Duinkerken, Zernike, Bastiaanse en Van Vriesland reden om vóór die datum uit de Vereeniging te stappen. Eind 1941 dienden zij hun ontslag in.

De voorzitter van het 'uitgedunde' bestuur, P.C. Boutens, werd ernstig ziek. Als opvolger van Boutens werd C.L. Schepp in allerijl tot vice-voorzitter van de Vereeniging benoemd. De ere-voorzitter van de VVL, Lodewijk van Deyssel, voorzitter Boutens en vice-voorzitter Schepp waren allen lid van de Kultuurkamer.

Toen Boutens zijn einde zag naderen "en vreesde dat hij zijn laatste dagen zou moeten slijten in armoede en vergetelheid sloot hij zich aan bij het Letterengilde, waar hij met blijdschap werd ontvangen" (2). Boutens stierf in 1943. Hij kreeg "een pompeuze nazi-begrafenis" (3). C.L. Schepp volgde Boutens op als voorzitter. Samen met de overgebleven leden Cornelis Veth, Frans Mijnsen en H.W.J.M. Keuls vormde hij tot het einde van de oorlog het Vereenigingsbestuur. Al tijdens de bezetting besloten deze letterkundigen op de eerste na-oorlogse ledenvergadering af te treden. Op 3 november 1945 werd een geheel nieuw VVL-bestuur gekozen met Nico Donkersloot als voorzitter.

De leden

Ledental

<u>jaar</u>	<u>leden</u>	<u>buitengewone</u> <u>leden</u>
1940	153	23
1941	104	20

Eind 1941 en begin 1942 beëindigden veel schrijvers hun VVL-lidmaatschap. Dat had alles te maken met de voorgenomen oprichting van de Kultuurkamer.

In het voorjaar van 1941 organiseerde het VVL-bestuur in samenwerking met de Algemeene Nederlandsche Kunstenaars-Organisatie een referendum onder haar leden om te peilen hoe deze schrijvers dachten over de gildenplannen. In een begeleidende circulaire gaf P.C. Boutens het standpunt van het dagelijks bestuur van de VVL ten aanzien van de gilden weer: "Van haar (het gilde SH) kan voor het huidige niet verwacht worden, dat zij aan haar doel - de verbinding van het volk met zijn kunst en zijn kunstenaars - zal beantwoorden" (4). Politieke neutraliteit stond blijkbaar hoog in het vaandel van het VVL-bestuur.

Het referendum dat ook door andere kunstenaarsverenigingen werd gehouden, wees uit dat zeventig procent van de kunstenaars zich uitsprak tegen de gilden, dertien procent was vóór en de rest stond neutraal tegenover de gilden (5). De vorming van de gilden voor de Kultuurkamer kwam niet direct van de grond. Op 22 januari 1942 werd in navolging van de Duitse, de Nederlandse Kultuurkamer officieel opgericht. Een maand later ondertekenden bijna 2400 kunstenaars een manifest als protest tegen de Kultuurkamer: "Toetreding tot de bedoelde instelling, waarbij de kunst ondergeschikt wordt gemaakt aan vooropgestelde politieke beginselen, waarbij het kunstleven geregeld wordt door met autoritaire macht beklede leiders, en waarvan al of niet toelating niet uitsluitend afhangt van de maatstaf van kunstenaarschap, is niet overeen te brengen met de geestelijke levensvoorwaarden voor de kunst en in strijd met de hoogste plichtsvervulling, de roeping die zij als kunstenaars hebben te vervullen" (6). Hoeveel VVL-leden dit manifest ondertekenden is niet bekend. Vóór 1 april 1942 moest elke letterkundige zich bij het gilde aangemeld hebben. Bovendien werd dan de VVL, als vakgroep Schrijvers in haar geheel opgenomen in het Letterengilde.

De Kultuurkamer was alleen toegankelijk voor 'politiek-, financieel- en moreel betrouwbare' kunstenaars. Volgens de bezetters vielen joodse kunstenaars onder geen van deze categorieën. Begin 1942 werd door joodse schrijvers en door

auteurs die vanuit hun politieke opvattingen buiten het Gilde wilden blijven, het VVL-lidmaatschap opgezegd. Om deze redenen traden rond januari 1942 in ieder geval dertig gewone en zestien buitengewone leden uit de Vereeniging van Letterkundigen. (7) Met hoeveel leden de VVL uiteindelijk in het Gilde opging, was niet te achterhalen.

Letterkundigen boden veel tegenstand aan het Gilde. Met geld en eerbewijzen probeerden de bezetters de schrijvers te paaien (8).

Uiteindelijk hebben 340 schrijvers zich opgegeven als lid van het Gilde, "maar van de meeste hunner had niemand voordien iets gehoord en nimmer nadien is iets van hen vernomen" (9).

Het feit dat een auteur buiten het Letterengilde bleef, betekende niet altijd dat hij zich verzette tegen de bezetters. "Dat bewijst de houding van prof. dr. Garnt Stuiveling. Lid van enig Gilde was hij niet, hulpvaardig ten opzichte van de nieuwe gezagsdragers wel" (10). In zijn tijdens de oorlog gemaakte bewerking van De Vooys 'Historische schets van de Nederlandse letterkunde', voegde Stuiveling bij bepaalde auteurs het etiket 'jood' of 'communist' toe.

Evenals veel andere letterkundigen meldde ook Stuiveling zich vlak na de bevrijding aan als lid van de VVL. Garnt Stuiveling schreef een brief aan het VVL-bestuur waarin hij vroeg op de hoogte gesteld te worden van de houding, die het bestuur van de Vereeniging dacht in te nemen tegenover schrijvers die zich bereidwillig tegenover de bezetter hadden opgesteld (11). Het VVL-bestuur onder voorzitterschap van Nico Donkersloot had haar houding inmiddels bepaald. Vlak na de oorlog stelde het bestuur een speciale commissie in "met de opdracht alle leden op hun loyaliteit en handelingen tijdens de bezetting te onderzoeken. Van de resultaten van dit onderzoek wordt het lidmaatschap afhankelijk gemaakt" (12).

Nico Donkersloot was niet alleen bij de zuivering van VVL-leden betrokken. Door het Militair Gezag werd hem in het

voorjaar van 1945 gevraagd de zuivering van alle kunstenaars te organiseren. Op advies van Donkersloot werd besloten ereraden voor de verschillende terreinen van kunst in te stellen. De Ereraad voor de letterkunde moest een oordeel vellen over de houding van schrijvers tijdens de oorlog. 'Afkeuring van de houding' en 'uitsluiting' waren de strafmogelijkheden die de Ereraad auteurs kon opleggen. Ongeveer 385 schrijvers werden 'uitgesloten', wat inhield dat voor een bepaalde termijn een publikatieverbod rustte op oorspronkelijk werk of vertalingen. (13)

Oud VVL-secretaris Ben van Eijsselsteyn kreeg tot 1 april 1946 een publikatieverbod opgelegd. Garnt Stuiveling werd niet uitgesloten. In 1957 werd hij voorzitter van de VVL.

Belangenbehartiging

Algemeene Nederlandsche Kunstenaars-Organisatie (N.O.K.) Het initiatief tot oprichting van de N.O.K. was in het voorjaar van 1940 uitgegaan van de ingenieur en architect Hein von Essen, de beeldhouwer Johan Polet en de schrijver, tevens VVL-secretaris, Ben van Eijsselsteijn. Zij bespraken hun plan met professor G.A. van Poelje van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (O.K. en W.). Uit vrees voor de invoering van een Nederlandse variant op de Duitse Kulturkammer droeg Van Poelje Jean François van Royen op, het initiatief tot oprichting van een eigen kunstenaarsorganisatie over te nemen. (14)

Op 20 juni 1940 werd de N.O.K. officieel opgericht. J.F. van Royen werd voorzitter en Hein von Essen werd vice-voorzitter van deze organisatie. De N.O.K. was opgebouwd uit de vakgroepen beeldhouwkunst, bouwkunst, heemkunst, kunstnijverheid, toneel- en toonkunst.

De twee belangrijkste programmapunten van de N.O.K. waren: "Bevestiging en versterking van het nationale cultureele leven in Nederland" en "Bevordering van een werkdadig optreden van den Nederlandschen kunstenaarsgeest in een samenstrevend nieuw Europa" (15).

Ondanks het enigszins bedenkelijke programma van de N.O.K. was het voor VVL-voorzitter Boutens hoofdzaak "dat de Vereeniging zich bij de organisatie aansluit en zich handhaaft als de enige waarachtige vakvereniging van Nederlandsche Letterkundigen. Alle letterkundigen die thans nog geen lid zijn, zullen nu wel moeten inzien, dat zij dit moeten worden" (16). De N.O.K. werd als organisatie nog bedenkelijker toen in augustus 1940 de door Hein von Essen geschreven en door O.K. en W. gesubsidieerde brochure "Eenheid der Nederlandsche kunstenaars: een eisch tot behoud der Nederlandsche cultuur" verscheen. In deze brochure, die onder alle 6500 leden van de N.O.K. werd verspreid, werd in nazi-terminologie de Nieuwe Orde aangeprezen. (17)

Naar aanleiding van deze brochure informeerden de VVL-leden Nico Donkersloot, Anton van Duinkerken, Nico van Suchtelen en Anna van Gogh-Kaulbach naar het standpunt van het VVL-bestuur met betrekking tot de zogenaamde 'arische paragraaf'. (18) In de bestuursvergadering waarin deze vraag van genoemde VVL-leden aan de orde kwam, deelde het N.O.K.- en VVL-bestuurslid Ben van Eijsselsteijn de overige VVL-bestuursleden mee, dat in de brochure van deze paragraaf "officieel geen melding wordt gemaakt, doch er is een bepaling gemaakt, dat geen joden in de besturen der werkgroepen zullen worden benoemd. Deze bepaling zal zoo mogelijk, geheim blijven" (19).

Direct na deze mededeling van Ben van Eijsselsteijn werd overgegaan tot de orde van de dag, namelijk de samenstelling van de verschillende commissies binnen de N.O.K.-vakgroep letterkunde. Het VVL-bestuur stak haar kop in het zand en bleef zich achter de N.O.K. opstellen.

In haar brief aan alle leden, gedateerd 16 september 1940, distantieerde de N.O.K. zich van de inhoud van de brochure van Von Essen. Hein von Essen was nota bene (tweede) voorzitter van de N.O.K.!

Dit alles was voor het VVL-bestuur nog steeds geen reden om af te zien van aansluiting bij de N.O.K.

Tijdens de VVL-ledenvergadering van november 1940 gaven de

leden hun goedkeuring aan het bestuursvoorstel toe te treden tot de Algemeene Nederlandsche Kunstenaars-Organisatie. Tijdens deze VVL-bijeenkomst hield Jean François van Royen, de voorzitter van de N.O.K., een inleiding over deze kunstenaarsorganisatie. Volgens Van Royen bestond de wens tot samenwerking van kunstenaars al langer, maar "na den 10den mei 1940 en wat daarop volgde, voelde men de behoefte aan een hechte organisatie op het gebied van de kunst in Nederland nog levendiger dan voorheen" (20). De N.O.K. wilde een brug vormen tussen kunstenaars en overheid. Na de wervende inleiding van de N.O.K.-voorzitter voerde P.C. Boutens namens het VVL-bestuur het woord. Over de houding van de overheid ten aanzien van de VVL was hij niet onverdeeld optimistisch, immers "het contact tusschen letterkundigen en Ministerie is tot dusver vrijwel nihil geweest en vroegere pogingen tot contact moedigen niet aan tot nieuwe pogingen. Maar als de N.O.K. in deze betere resultaten zou kunnen bereiken, zou dit ingetwijfeld voor de literatuur en voor de kunst in het algemeen van belang zijn" (21).

Op 16 mei 1941, een half jaar nadat de VVL zich officieel aansloot bij de N.O.K., werd de Algemeene Nederlandsche Kunstenaarsorganisatie alweer ontbonden. De NSB-er T. Goedewaagen, hoofd van het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten, verbood de organisatie. Goedewaagen "zag in het N.O.K. weliswaar een wending in de goede richting door de centralisatie, maar ook deze vakvereniging ... was niet wat wij bedoelden" (22).

Artikel 16 van de Auteurswet

Herziening van het bloemlezing-artikel uit de Auteurswet was voorlopig, in afwachting van de resultaten, het enige desideratum dat het VVL-bestuur doorgaf aan de N.O.K. Of deze kunstenaarsvereniging daartoe in haar korte bestaan ook daadwerkelijk overleg voerde met de overheid, was niet te achterhalen.

In verband met het voornemen een letterengilde te vormen,

werd VVL-voorzitter Boutens door de 'foute' secretaris-generaal van het Departement voor Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming, Van Dam, uitgenodigd voor een gesprek. Tijdens deze ontmoeting deed Boutens de toezegging het departement een verslag van de verenigingswerkzaamheden, alsook de VVL-desiderata toe te zenden. Wederom werd door het VVL-bestuur de herziening van artikel 16 van de Auteurswet als belangrijkste desideratum opgevoerd. Resultaten op dat terrein bleven uit.

Modelcontract

Tijdens de oorlog werden in het geheim de besprekingen met de uitgevers over de opstelling van een modelcontract voortgezet. Deze kwestie werd besproken in de 'contactcommissie van schrijvers en uitgevers', de commissie Lichtveld-Reinalda. Deze besprekingen werden na de oorlog voortgezet. De uitgevers stelden zich toen minder welwillend op dan tijdens de oorlog. In 1947 verwierpen de uitgevers het door de VVL opgestelde modelcontract overigens om dezelfde reden als zij dat in 1909 al deden, namelijk omdat de VVL weigerde de mogelijkheid in te bouwen, het auteursrecht over te dragen aan de uitgever.

Het Bureau voor Auteursrecht

In 1940 werden door de commissarissen van het Bureau gesprekken gevoerd met medewerkers van het Internationale Bureau voor Auteurs- en opvoeringsrechten (IBVA). Klachten van enkele VVL-leden over het gebrekkig functionerende controle-apparaat van het Bureau voor Auteursrecht, vormden de aanleiding tot de onderhandelingen met het IBVA. De beide organisaties konden het echter niet eens worden over samenwerking op dat terrein. Het belangrijkste geschilpunt betrof de methode van controle op toneelvoorstellingen door amateurgezelschappen.

In de beperkende maatregelen die de Duitsers op toneelgebied oplegden, zag H.W.J.M. Keuls, de directeur van het Bureau voor Auteursrecht, voordelen voor zijn Bureau: "Door

de beperking van het buitenlandse repertoire is ongetwijfeld meer belangstelling ontstaan voor Nederlandsche toneelstukken" (23).

In het jaarverslag van het Bureau voor Auteursrecht over 1942, constateerde Keuls dankzij een toename van de ontvangen auteursrechtgelden van toneelgezelschappen inderdaad een stijgende lijn in de inkomsten van het Bureau. (24)

Het Ondersteuningsfonds

Uitkeringen van het Ondersteuningsfonds:

<u>jaar</u>	<u>ondersteunde leden</u>	<u>totaalbedrag steun</u>
1941	28	f 1910,-
1942/43	7	f 365,-

Meer gegevens over de activiteiten van het Ondersteuningsfonds tijdens de oorlog ontbreken in het VVL-archief.

Het Pensioenfonds

Bij zijn overlijden liet A. Reyding, oud-directeur van het Bureau voor Auteursrecht, de VVL een legaat na. Aan deze nalatenschap was de voorwaarde gesteld dat het geld zou dienen als startkapitaal voor een (op te richten) pensioenfonds. In 1941 werd daartoe door het VVL-bestuur een buitengewone ledenvergadering bijeengeroepen. Voor het beheer van het fonds werden drie commissarissen benoemd. Het Pensioenfonds beschikte aanvankelijk niet over voldoende kapitaal om jaargelden aan 'noodlijdende' schrijvers van vijftig jaar of ouder uit te keren.

• De Mr. H.G. van der Vries-prijs

In 1941 kreeg het VVL-bestuur van de Departement van Volksvoorlichting en Kunsten toestemming deze prijsvraag opnieuw uit te schrijven. Omdat zij geen lid was van de Kultuurkamer besloot Top Naeff, in overleg met het bestuur, uit de jury voor de Van der Vries-prijs te treden. De resterende juryleden verschilden van mening over de vraag aan wie de Van der Vries-prijs toe te kennen.

Boutens "acht het niet wenschelijk, op het oogenblik de aandacht op de Vereeniging te vestigen door een prijs uit te

loven, en de heer Veth voegt daaraan toe, dat een blijk van verdeeldheid, thans zeker nog minder gewenscht zou zijn. Wij hebben weliswaar toestemming van ... het Departement, doch de chef daarvan is inmiddels vertrokken, en de Kultuurkamer zou wel eens kunnen oordeelen dat de toestemming haar ook nog gevraagd zou kunnen worden" (25). Die toestemming moest inderdaad gevraagd worden. De aanvankelijk verdeelde juryleden waren het inmiddels eens geworden: 'Zoo iets doet mijn dochter niet', van Ank van der Moer, kwam voor bekroning met de H.G. van der Vries-prijs in aanmerking. In afwachting van de goedkeuring van de 'betrokken autoriteiten' werd het juryrapport nog niet gepubliceerd.

De Kultuurkamer had bezwaar tegen de door de jury voorgedragen schrijfster "aangezien deze eenige maanden na de vertoning van het door het bestuur bekroonde stuk een klucht geschreven had, die ook opgevoerd, doch spoedig verboden was, waarmede zij ... plagiaat had gepleegd" (26).

Het plagiaat betrof een toneelstuk van een 'Engelschman'. Wat in dit geval voor de bezetters zwaarder woog, de nationaliteit van de schrijver of het plagiaat van de schrijfster, moge duidelijk zijn. Vooralsnog besloot het VVL-bestuur de prijs niet uit te reiken. Of het VVL-bestuur tijdens de oorlog nog terugkwam op dit besluit, is niet te achterhalen. In 1949 werd, voor de eerste keer na de oorlog de Van der Vries-prijs weer uitgereikt, maar niet aan Ank van der Moer.

• Nederlandse Federatie van beroepsverenigingen van kunstenaars

Al tijdens de bezetting werden voorbereidingen getroffen voor de oprichting van de Nederlandse Federatie van beroepsverenigingen van kunstenaars. Tijdens de oorlog "bestonden twee commissies, één te Amsterdam en één te 's-Gravenhage, die onafhankelijk van elkaar werkten, doch elkaar ten slotte hebben gevonden en verder hebben samengewerkt. De organisaties hebben al spoedig voeling gehad met de te Londen zetelende regering, en wel door bemiddeling van Mr. H.J. Reinink, die toen reeds bestemd was, om aan het

hoofd van de Afdeling kunst van het Departement van O.K. en W. te staan. Men wist te bewerken, dat dit departement voortaan een afzonderlijke afdeling zou hebben onder een Directeur-Generaal en dat het daarvoor beschikbare bedrag hetzelfde zou zijn als dat, hetgeen onder de bezetting toegekend was aan het departement van 'Volksvoorlichting en Kunsten'" (27).

De Federatie wilde, net als de N.O.K., als brug fungeren tussen kunstenaars en overheid: "In de Federatie en Uw daarbij aangesloten beroepsverenigingen vindt gij een strijdorganisatie, welke voor Uw belangen opkomt en tevens de onontbeerlijke bruggen legt tussen de anders tot isolement gedoemde kunstenaarswereld en de maatschappij, met de overheid aan het hoofd" (28).

Door middel van een Manifest werden kunstenaars(organisaties) opgeroepen lid van de Federatie te worden. De aan de Nederlandse letterkundigen gerichte oproep werd ondersteund door schrijvers die hadden deelgenomen aan de voorbereiding van de Federatie: Antoon Coolen, Maurits Dekker, A. Defresne, Nico Donkersloot, Anton van Duinkerken, Clara Eggink, Albert Helman, Han G. Hoekstra, H.W.J.M. Keuls, M. Nijhoff, H.M. van Randwijk, Adriaan Roland Holst, Theun de Vries en Johan van der Woude.

Tijdens de oorlog nam de 'Werkcommissie letterkunde van de Federatie' contact op met het demissionaire VVL-bestuur. Commissielid Nico Donkersloot, die tevens voorzitter van het voorlopige Federatiebestuur was, kreeg van VVL-voorzitter C.L. Schepp de toezegging, dat het VVL-bestuur de toetreding van de Vereeniging tot de Federatie tijdens de eerste naoorlogse ledenvergadering ter sprake zou brengen. Schepp deed zijn belofte gestand. Tijdens de algemene ledenvergadering van 3 november 1945 kreeg Nico Donkersloot gelegenheid een pleidooi te houden voor aansluiting van de VVL bij de Federatie, waaruit het volgende citaat: "Een veel grootere overheidsbemoeiing dan tot dusverre is in het uitzicht gesteld, bemoeiing dan in den zin van steun, niet een ingrijpen in dingen, die den geestelijken inhoud der kunst

aangaan. Vele wenschen, die tot nog toe, ondanks de pogingen van de vorige besturen der Vereeniging vergeefs zijn gebleven door de weinige belangstelling der regeeringen, hebben nu een goede kans om te worden vervuld" (29).

Na deze inleiding van Donkersloot ging Lou Lichtveld, beter bekend als Albert Helman, nader in op het program van de afdeling letterkunde van de Federatie. Belangrijke punten uit dat program waren: de realisering van een modelcontract, wijziging van het bloemlezing-artikel, propaganda voor de Nederlandse letterkunde en de invoering van het 'leeszegel' (een vorm van leengeld).

Tijdens de daaropvolgende discussie over de aansluiting van de VVL bij de Federatie voerde onder andere Victor E. van Vriesland het woord. Volgens Van Vriesland was het onvermijdelijk dat de VVL toetrad tot de Federatie, maar hij was ook en nu citeer ik de notulen "bevreesd voor een over-organisatie en een te drukkende overheidsbemoeking. Hij is zelfs geneigd tot den indruk, dat de heer Donkersloot hier optrad als een officieus woordvoerder der overheid en dat de Federatie iets zou zijn als een semi-overheidsorgaan. De regeering die wij nu hebben, is onverdacht democratisch, maar wij kunnen later andere regeeringen krijgen, die anders optreden en de kunst aan banden willen leggen. Hij wijst op het gevaar voor over-ordening, om een woord van het thans gelukkig verjaagde regime te gebruiken" (30).

Tijdens de vergadering uitten enkele VVL-leden soortgelijke bezwaren tegen het vierde en zesde punt van de Richtlijn, het beginselprogramma van de Federatie. De vierde richtlijn was als volgt geformuleerd: "De toelating zal geschieden volgens normen van bekwaamheid en integriteit, welke bepaald worden door de beroepsvereniging, waar nodig onder goedkeuring van de overheid" (31). De zesde richtlijn luidde: "Dat voorlopig voor de l e i d e n d e f u n c t i e s in de Federatie en haar Beroepsverenigingen slechts zij gekozen kunnen worden, die door hun gedrag in de afgelopen oorlogsjaren getoond hebben over voldoende beginsel- en karaktervastheid, moed en beleid te beschikken, om ook in de voor

ons liggende jaren van moeizame culturele en geestelijke wederopbouw het vertrouwen van de Nederlandse kunstenaars te verdienen bij de vervulling van zulk een verantwoordelijke taak" (32).

Een aantal VVL-leden wees op het gevaar van overordening en censuur, dat achter deze richtlijnen school. De individuele vrijheid van kunstenaars dreigde (opnieuw) in het gedrang te komen.

Ondanks de kritische opmerkingen van enkele VVL-leden stemde geen van deze schrijvers tegen het voorstel tot aansluiting bij de Federatie.

Deze Richtlijnen vormden, ook voor andere beroepsverenigingen van kunstenaars, een belangrijk punt van discussie. Desalniettemin waren op 10 november 1945 vijf beroepsverenigingen aangesloten bij de Federatie, namelijk de beroepsverenigingen van acteurs, beeldende kunstenaars, filmers, gebonden kunstenaars en letterkundigen. (33)

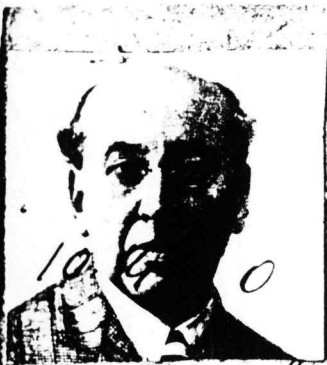
Op 5 januari 1946 werd de Federatie officieel opgericht.

Noten:

1. Mulder, 1978, p. 240.
2. Lewin, 1983, p. 69.
3. idem.
4. VVL-archief; dossier 30.
5. Mulder, 1978, p. 166.
6. VVL-archief; dossier 30.
7. VVL-archief; dossier 29.
8. Lewin, 1983, p. 60-61.
9. Lewin, 1983, p. 77.
10. Lewin, 1983, p. 81.
11. VVL-archief; dossier 34.
12. VVL-archief; dossier 30.
13. Lewin, 1983, p. 92-93.
14. Mulder, 1978, p. 161 / Smiers, 1977, p. 90.
15. Mulder, 1978, p. 163.
16. VVL-archief; dossier 2. Notulen bestuursvergadering 13-7-1940.
17. Smiers, 1977, p. 90.
18. VVL-archief; dossier 2. Notulen bestuursvergadering 3-8-1940.
19. idem.
20. VVL-archief; dossier 21. Mededeelingen; nr. 105.
21. idem. 22. Lewin, 1983, p. 57.
23. VVL-archief; dossier 15. Jaarverslag 1941.
24. VVL-archief; dossier 15. Jaarverslag 1942.
25. VVL-archief; dossier 2. Notulen bestuursvergadering 7-5-1943.
26. VVL-archief; dossier 2. Notulen bestuursvergadering 11-2-1944.
27. VVL-archief; dossier 21. Mededeelingen, ca. 1946.
28. Manifest, ca. 1945, p. 25.
29. VVL-archief; dossier 21. Mededeelingen, ca. 1946.
30. idem.
31. Manifest, ca. 1945, p. 7. Onderstreping van mij (SH)
32. Manifest, ca. 1945, p. 7-8. Onderstreping van mij (SH)
33. Smiers, 1977, p. 91.

ROYAUME DES PAYS-BAS.

Nom Couperus
 Prénoms Louis Marie Anne
 Né le 10 juil. 1863
 à La Haye

Fils de John
 né le 1822
 à Java
 Et de Reynst Gertrude
 née le d. c. d.
 à Java
 Profession : homme de lettres
 Nationalité : Hollandaise
 La nationalité actuelle est-elle celle du pays d'origine? (oui ou non) : oui
 Si non, indiquer : 1° Comment s'est acquise cette nationalité (naturalisation, mariage, etc.) :
 2° A quelle date :
 Situation de famille (marié, célibataire, veuf, divorcé) : Marié

ENFANTS au-dessous de 15 ans accompagnant le titulaire de la carte ou résidant avec lui

NOMS	PRÉNOMS	SEXE	AGE	LIEU DE NAISSANCE

RENSEIGNEMENTS SUR LE CONJOINT

Nom : Baud Elisabeth
 Prénoms : Elisabeth
 Né le 1867 à Java
 Nationalité : Hollandaise

RÉFÉRENCES A L'ÉTRANGER

M. Ch. Benoit
 demeurant à Légation de la
 adresse Republique Française
 M. à La Haye
 demeurant à
 adresse

Uit het paspoort (1914) van Louis Couperus.
 Profession: homme de lettres (et journalist)
 Couperus was een van de weinige literatoren die kon 'leven van de pen'.

priet et requiert, au nom de Sa Majesté la Reine des Pays-Bas, toutes les autorités tant civiles que militaires des Princes et États, Amis et Alliés de Sa Majesté, non seulement de laisser passer Monsieur Louis Marie Anne Couperus, sujet néerlandais, homme de lettre et journalist, domicilié à La Haye, et son épouse

HOOFDSTUK 5

BEROEP: LETTERKUNDIGE

Het lidmaatschap van de Vereeniging van Letterkundigen stond open voor alle professionele schrijvers. Behoudens een relatief kleine groep non-fiction schrijvers sloten literatoren zich aan bij de VVL. De Vereeniging van Letterkundigen was in de eerste plaats een vakvereniging voor literaire schrijvers. De literaire reputatie van een schrijver oefende geen invloed uit op de ballotage door het VVL-bestuur.

De Vereeniging van Letterkundigen wilde, zoals in de statuten was vastgelegd, een politiek neutrale organisatie zijn. Over het functioneren van de VVL tijdens de Eerste Wereldoorlog is in het VVL-archief geen materiaal beschikbaar.

Voor zover uit het overige materiaal te achterhalen was, sprak de VVL zich niet uit over politieke ontwikkelingen. Een uitzondering daarop vormde de motie, die de VVL-ledenvergadering in 1933 aannam. Op verzoek van de communistische schrijver Jef Last sprak de VVL haar afkeuring uit over de boekverbranding in Duitsland. Zonder overigens een relatie te leggen met de politieke context waarbinnen dit gebeurde, was de VVL van mening dat met de boekverbranding de vrijheid van meningsuiting geweld werd aangedaan.

Naar de mening van het VVL-bestuur zou het te ver voeren eveneens protest aan te tekenen tegen de jodenvervolging in Duitsland. Met name bestuurslid Herman Robbers voelde niet veel voor dit verzoek, dat eveneens uitging van Jef Last. Robbers vroeg zich af of joden binnen de VVL ook al de boventoon voerden (1). Een discriminerende opmerking als deze verwacht je in eerste instantie niet van een socialist. Herman Robbers was weliswaar lid van de S.D.A.P., maar in feite was hij een salon-socialist. In de handboeken over literatuurgeschiedenis is Robbers' werk ondergebracht bij het 'burgerlijk realisme'. Zijn burgerlijke opvattingen ventileerde Robbers zowel in zijn werk als binnen de VVL.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog nam de VVL een bij uitstek

opportunistische houding aan. Het behoud van de Vereeniging was in feite het enige motief dat het VVL-bestuur hanteerde in haar besluit toe te treden tot de zeer omstrede Algemeene Nederlandsche Kunstenaars-Organisatie (N.O.K.). Het bestuur verzuimde eveneens te protesteren tegen de plannen om in navolging van de Duitse, een Nederlandse Kultuurkamer op te richten. Uit opportunistische overwegingen sloot P.C. Boutens zich aan bij het Letterengilde. Vanuit dezelfde overwegingen aanvaardde hij in 1941 als VVL-voorzitter een adviseurspositie bij het Departement van Volksvoorlichting en Kunsten.

Binnen de VVL bestonden formeel geen verschillen qua literaire status of politieke opvattingen. Bij conflicten tussen VVL-leden speelden deze factoren echter wel steeds een rol. Het bestuurslid Herman Robbers kon weinig waardering opbrengen voor de bewerking van een toneelstuk van Tolstoj door de socialistische schrijver Herman Heijermans. Dit speelde een belangrijke rol in de 'kwestie Heijermans'. Formeel werd Heijermans niet herkozen als bestuurslid, omdat hij de bestuursvergaderingen slecht bezocht. Andere bestuursleden woonden deze vergaderingen echter ook niet altijd bij. Wellicht speelde in deze kwestie ook mee, dat een aantal bestuursleden Heijermans, vanwege zijn radicale opstelling, liever kwijt dan rijk waren. Belediging van de voorzitter (Herman Robbers) was de formele reden om Bernard Canter uit te sluiten van het VVL-lidmaatschap. Informeel speelden Robbers' opvattingen over het literaire vakmanschap van Canter, alsmede de verschillen in politieke opvattingen tussen Robbers en Canter, een rol in het roeyement.

Hoewel het zittende bestuur gedwongen was af en toe van deze ongeschreven regel af te wijken, was de literaire status van een schrijver het belangrijkste criterium voor kandidaatstelling van bestuursleden. Daarnaast speelden de politieke opvattingen van een kandidaat voor een bestuursfunctie wellicht een rol, maar dat is aan de hand van het beschikbare bronnenmateriaal niet steeds aan te tonen. De

voorzitters van de VVL, die grote invloed hadden op het beleid van de Vereeniging, waren in ieder geval conservatief-liberale schrijvers van naam. Aan de bestuurlijke kwaliteiten van de voorzitters werden geen eisen gesteld. Met name jongere schrijvers ergerden zich aan het feit, dat de VVL-voorzitters zelden in staat waren een vergadering zakelijk te leiden. Herman Robbers formuleerde dat zo: "Het zijn misschien niet altijd precies dezelfde talenten, zij die den hoogsten rang in de kunst bereiken en zij die geroepen worden tot de leiding van een kunstenaarsorganisatie" (2). Aan de andere kant waren de leden van een kunstenaarsvereniging, volgens Robbers "gewoonlijk verstandig genoeg om niet de minst geachten onder hen tot hun leiders te kiezen" (3).

Of dat inderdaad zo verstandig was, is afhankelijk van de vraag, wat het VVL-bestuur uiteindelijk voor de leden wilde bereiken. In 1973 stelde de oud-secretaresse van de VVL, Jacoba van de Raa-Eggink, vast dat het gezag van de vooroorlogse VVL voor een niet onbelangrijk deel berustte op de kwaliteit van haar bestuurders (4). Op de literaire kwaliteit wel te verstaan. De literaire reputatie van de voorzitters van de VVL kwam het gezag van de Vereeniging ongetwijfeld ten goede. De invloed van de VVL in sociaal-economisch opzicht werd hierdoor echter niet vergroot.

Verbetering van de sociaal-economische positie van letterkundigen had in het VVL-beleid, waarop Lodewijk van Deyssel en P.C. Boutens als voorzitters hun stempel drukten, geen prioriteit.

Lodewijk van Deyssel en P.C. Boutens waren vertegenwoordigers van de generatie van 1880. De Tachtigers waren individualisten bij uitstek. Als rechtgeaarde Tachtigers hingen Boutens en Van Deyssel het 'l'art pour l'art'-principe aan. Een waar letterkundige leefde v o o r en niet v a n de literatuur. Zij keerden zich af van de maatschappij om hun roeping gestalte te geven. In hun opvattingen over het schrijverschap zitten de elementen roeping en standsbewustzijn.

Als voorzitters van de VVL leverden zij een bijdrage aan de vergroting van de standing en waardigheid van het schrijverschap.

Naar de mening van Van Deyssel en Boutens behoorde de VVL te streven naar een klimaat waarin elke letterkundige zijn roeping kon ontplooiën. Het lag niet in de bedoeling ernaar te streven van de roeping - dit individuele literaire talent - een beroep te maken.

Vanuit hun opvattingen over het schrijverschap behartigde het VVL-bestuur, onder leiding van de twee Tachtigers, in de eerste plaats de immateriële belangen van schrijvers. Met materiële kwesties, zoals honoraria en overheidssteun voor letterkundigen hield de Vereeniging zich nauwelijks bezig.

In feite ondersteunden de twee vooroorlogse voorzitters van de VVL de opvatting over het schrijverschap, zoals de Tachtiger Albert Verwey, deze in 1912 verwoordde. Volgens Verwey was het schrijverschap slechts in theorie als beroep te beschouwen: "het heeft zijn gereedschappen, zijn middelen van uitvoering, zijn gunstige en ongunstige omstandigheden, zijn arbeid en zijn op de markt te brengen werkstukken. Maar wie kunst enkel beoefent als vak wordt nooit een kunstenaar ... Dat wat aan het vak van een kunstenaar zijn waarde geeft, is de roeping, en niets anders" (5).

Verwey meende dat een vakorganisatie voor letterkundigen die de verdediging van materiële belangen van de hele beroepsgroep vooropstelde, strijdig was met het wezen van het schrijverschap.

De ontwikkeling van de VVL tot een vakbond voor letterkundigen was niet wat de Tachtigers Van Deyssel en Boutens beoogden. Het VVL-bestuur behartigde de immateriële belangen van de leden en onderscheidde zich hierin niet van andere, in de tweede helft van de 19e eeuw opgerichte, standsorganisaties.

Destijds richtten beoefenaars van vrije beroepen, zoals artsen en advocaten, beroepsverenigingen op met als doelstelling de behartiging van de immateriële belangen van de beroepsgroep. Bij deze verenigingen stond de ondersteuning

van de professionele cultuur op de voorgrond. Een beroepsvereniging had het karakter van een broederschap, meer dan van een vakbond (6). De vrije beroepen ontwikkelden zich los van overheidsmaatregelen tot professies, beroepen, die worden gekenmerkt door autonome beroepsuitoefening, maatschappelijke autoriteit, sociaal aanzien en een hoog inkomen. De, dankzij de industrialisatie, toenemende maatschappelijke vraag naar het produkt, dat deze beroepsbeoefenaars leverden, bepaalde het slagen van dit professionaliseringsproces (7).

Evenals beroepsverenigingen van rechters, artsen, notarissen enzovoorts streefde de VVL naar autonome beroepsuitoefening en maatschappelijk aanzien. Gelet op de geringe maatschappelijke vraag naar en waardering voor literair werk en de, als gevolg daarvan slechte economische positie van letterkundigen, was dat een onrealistisch streven (8).

In een aantal opzichten, zoals het toepassen van ballotage, het opstellen van een 'beroepscode', het installeren van een beroepsgeschillencommissie (Ere-raad) en het uitgeven van een eigen tijdschrift, oriënteerde de VVL zich op het principe van beroepsverenigingen.

Een belangrijk verschil met andere beroepsverenigingen was, dat de VVL geen uitspraken wilde doen over de kwaliteit van het werk van haar leden. Kwaliteitscriteria hadden geen invloed op de ballotage door het bestuur. Er bestond voor letterkundigen in tegenstelling tot andere beroepsgroepen geen (uniforme) opleiding. Het VVL-bestuur onderkende dat voor de vaststelling van het literaire vakmanschap geen objectieve criteria bestonden. Voorwaarde voor het lidmaatschap was, dat van een letterkundige werk was uitgegeven, hetgeen betekende dat de VVL - formeel - het kwaliteitsoordeel overliet aan uitgevers.

Niet alleen beoefenaars van vrije beroepen, maar ook geschoolde arbeiders, zoals typografen en meubelmakers, organiseerden zich in de tweede helft van de 19e eeuw. Destijds veranderden, vanwege de industrialisering, de onderlinge sociale verhoudingen ingrijpend. De Nederlandse

samenleving ontwikkelde zich van standenmaatschappij naar klassenmaatschappij. Ook de onderlinge werkrelaties veranderden. In kleine ambachtelijke bedrijven werkten patroon en arbeiders samen aan een produkt. Door mechanisering en schaalvergroting werd de verhouding patroon - arbeiders zakelijker en anoniemer. Uit verzet tegen de doorbreking van de traditionele verhoudingen richtten geschoolde arbeiders vakverenigingen op, om te trachten hun vak te beschermen en hun gevestigde positie te handhaven. Deze vakverenigingen waren standsorganisaties waarvan het belangrijkste kenmerk was, dat de relatie werkgever - werknemer niet als belangentegenstelling werd ervaren (9). De eerste vakverenigingen voor arbeiders waren tevens onderlinge bijstandscöperaties. De leden waren tegen betaling van contributie verzekerd tegen de geldelijke gevolgen van bijvoorbeeld ziekte en ouderdom.

De geschetste veranderingen in de maatschappelijke verhoudingen hadden uiteraard ook invloed op de positie van letterkundigen. Rond het midden van de vorige eeuw werden letterkundigen - met het verval van de patronaatsverhoudingen - steeds afhankelijker van het marktmechanisme. De beroepstrots en het individualisme van letterkundigen verzetten zich hiertegen.

Evenals andere vakverenigingen streefde de VVL, onder voorzitterschap van de Tachtigers Van Deyssel en Boutens, naar bescherming van het 'vak' letterkundige (auteursrecht, Berner Conventie, vrijheid van meningsuiting). Maar ook op andere punten ligt een vergelijking met vakverenigingen voor de hand. De voorgangster van de VVL, de Vereeniging van Nederlandsche Letterkundigen, had als belangrijkste doelstelling "de stichting eener voorzorgskas" voor haar leden. De VVL richtte in 1905 het Ondersteuningsfonds op.

Het VVL-bestuur beschouwde de verhouding letterkundige - uitgever niet als belangentegenstelling. In haar wervingsbrochure 'Waarom Gij lid behoort te zijn van de Vereeniging van Letterkundigen' stelde het VVL-bestuur vast, dat "de theorie van een natuurlijken belangenstrijd tusschen werk-

gever en werknemer ten deze reeds lang (is) opgegeven" (10). In de onderhandelingen met de Uitgeversbond stelde de VVL geen materiële eisen voor haar leden. Het VVL-bestuur was uit op de realisering van een goede verstandhouding tussen elke uitgever en letterkundige afzonderlijk.

Oud-voorzitter Garmt Stuiveling stelde achteraf vast, dat tot de oudere generatie letterkundigen niet was doorgedrongen "dat ze burgers waren geworden van een maatschappij, die iedere waarde omzet in waar" (11). Volgens Stuiveling ontnam het standsbesef van letterkundigen - met name van de voorzitters van de VVL - hen elk zicht op hun werkelijke sociaal-economische positie.

De opvattingen van de voorzitters van de VVL over het schrijverschap en de taak van de VVL als belangenorganisatie voor letterkundigen liepen, vergeleken met de opvattingen van een kleine groep leden daarover, nogal uiteen. Deels is dat te verklaren uit de generatiekloof tussen de Tachtigers en jongere schrijvers, deels uit het verschil in politieke opvattingen tussen schrijvers van dezelfde generatie. De dichter C.S. Adama van Scheltema behoorde ook tot de generatie van 1880. Binnen de VVL zette hij zich af tegen het beleid zoals dat gevoerd werd door P.C. Boutens. Met name na de Eerste Wereldoorlog zetten jonge schrijvers zich in hun werk af tegen de burgerij. Binnen de VVL zetten zij zich af tegen het gevoerde bestuursbeleid. Volgens Maurits Wagenvoort was de VVL "een vereeniging van in haar overgroote meerderheid welvoldane burgers, die ... zeer tevreden zijn met bestaande toestanden, en eerder zal het Russisch Bolsjewisme ingang vinden in een kerkenraad, dan in haar midden" (12).

In de opvattingen over het schrijverschap van opposanten van het VVL-beleid zaten de elementen roeping en ambacht. Een letterkundige leverde door zijn literair werk een cultureel belangrijke bijdrage aan de gemeenschap, welke door de overheid erkend en gehonoreerd moest worden. Deze erkenning uitgedrukt in materiële steun zou een letterkundige in staat stellen van zijn roeping zijn beroep te maken.

Letterkundigen leverden een commercieel onrendabel, maar cultureel waardevol produkt. Door het culturele belang van literair werk te benadrukken, deden deze schrijvers voor de legitimering van hun schrijverschap een beroep op de overheid.

Dat letterkundigen voor de verbetering van hun maatschappelijke positie belang hadden bij een actief kunst(enaars)-beleid door de overheid, kwam pas na de Tweede Wereldoorlog in het gevoerde beleid van de VVL tot uitdrukking.

Het verschil in opvattingen over het gevoerde en het gewenste beleid van de VVL en het verschil in belangen tussen de verschillende fracties binnen de Vereeniging, liepen te zeer uiteen om door de heersende fractie gehoord te worden, nog afgezien van het feit dat met name de voorzitters van de VVL opposanten van hun beleid niet w i l d e n horen.

Over de materiële belangen van letterkundigen werd zelden gesproken. Gerard van Hulzen onderkende dat wanneer hij dit aspect van het schrijverschap naar voren bracht, hij de kans liep "voor een zakelijk mensch te worden aangezien, wat de verkapte verdenking inhoudt van geen dichterlijke geest te zijn" (13).

Door de nadruk te leggen op materiële belangenbehartiging en overheidssteun voor letterkundigen, riepen jonge en/of progressieve schrijvers weerstand op bij het conservatieve VVL-bestuur.

Al bij de oprichting van de VVL bestond verschil van mening over de vraag welke beroepsbelangen van letterkundigen met de meeste nadruk behartigd moesten worden. Het dilemma vakbond of vakvereniging, wat impliciet de keuze materiële of immateriële belangenbehartiging inhoudt, kwam in de geschiedenis van de vooroorlogse VVL steeds weer naar boven. In een interview in de Volkskrant van 8 mei 1971 stelde VVL-bestuurslid Adriaan Venema vast, dat de vooroorlogse VVL "een gezelligheidsvereniging van louter belletristen" was. Deze opmerking doet geen recht aan de VVL, waarvan inderdaad voornamelijk literaire schrijvers lid waren. Het werd weliswaar niet 'gezellig' gevonden om tijdens vergaderingen te

praten over materiële belangen van schrijvers, maar een gezelligheidsvereniging richt bijvoorbeeld geen Ondersteuningsfonds voor haar leden op. De VVL had het karakter van een vakvereniging, niet van een vakbond.

In 1971 kreeg de VVL er een achternaam bij: Vereniging van Letterkundigen/Vakbond voor schrijvers. De VVL 'nieuwe stijl' wilde de materiële belangen van literaire en niet-literaire schrijvers behartigen.

In 1975 - in een toespraak ter gelegenheid van de opening van het Schrijvershuis in Amsterdam, waarin ook het secretariaat van de VVL/Vakbond voor schrijvers was gehuisvest - roerde H.W. van Doorn, de toenmalige minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, deze naamswijziging aan. Van Doorn bracht de koerswijziging van de VVL in verband met een mentaliteitsverandering binnen de schrijverswereld. De naamswijziging van de VVL maakte deel uit van een proces, waarin schrijvers versneld tot een vorm van maatschappelijke bewustwording en organisatie kwamen. Van Doorn merkte het volgende op: "Een markant moment in die ontwikkeling is het ogenblik geweest, in 1971, dat de vroegere VvL, die toch eigenlijk het karakter van een gezelligheidsvereniging had, zich omvormde tot de Vereniging van Letterkundigen - Vakbond voor schrijvers" (14). Met deze opmerking deed Van Doorn geen recht aan het streven van de initiatiefnemers tot oprichting van de VVL, noch aan het streven van een kleine groep leden binnen de VVL, om van de Vereeniging van Letterkundigen een vakbond voor schrijvers te maken. De opvattingen van deze 'voorhoede' over de sociaal-economische positie van schrijvers en over de rol die de overheid zou moeten spelen in de verbetering van de maatschappelijke positie van letterkundigen vonden geen gehoor bij andere VVL-leden. Bovendien stelde de overheid zich destijds zeer terughoudend op ten aanzien van steunverlening aan literaire schrijvers. Na de Tweede Wereldoorlog werd voor de legitimatie van het schrijverschap door de VVL een beroep gedaan op de overheid. Meer dan vóór 1945 was de overheid bereid daarop in te gaan.

Noten:

1. VVL-archief; dossier 46.
2. Robbers, 1915, p. 409.
3. idem.
4. Raa-Eggink, 1973, p. 116.
5. Verwey, 1912, p. 230-231.
6. Rohde, 1984, p. 216.
7. Rohde, 1984, p. 218.
8. De meeste VVL-leden oefenden naast het schrijverschap een ander beroep uit. Enkele leden konden leven van de pen: naast literaire schrijver waren ze journalist (Bijvoorbeeld Van Hulzen, Veth, Van Looy). Negen van de tien VVL-leden leefden van inkomsten "welke moeten worden gezocht in een betrekking of arbeid buiten hun kunst om, in een financieel goed huwelijk, in hun erfrecht, of in gelukkige speculatiën in winstgevende fondsen" (Wagenvoort, 1920, p. 211).
9. Regt, Ali de. Arbeidersgezinnen en beschavingsarbeid. Meppel, 1984, p. 31-32.
10. VVL-archief; dossier 28. Waarom Gij lid ... p. 5.
11. Sober FEEST, 1980, P. 45.
12. Wagenvoort, 1920, p. 219.
13. Hulzen, 1919, p. 877.
14. Doorn, 1975, p. 1.

GERAADPLEEGDE BRONNEN

Archieven: Vereniging van Letterkundigen

Bernard Canter

Lodewijk van Deyssel

Gerard van Hulzen

Herman Robbers

Deze archieven zijn ter inzage bij het Nederlands Letterkundig Museum in Den Haag.

Literatuur:

ADAMA VAN SCHELTEMA, C.S.

Kunstenaar en samenleving: de plaats van den kunstenaar in zijn volk en zijn tijd van 500 voor Christus tot op onze dagen. Rotterdam, 1922.

BOEKMAN, Emanuel.

Overheid en kunst in Nederland. Amsterdam, 1939.

BONHAM-CARTER, Victor.

Authors by profession: from the introduction of printing until the Copyright Act 1911. London, 1978.

DONKERSLOOT, N.A.

Rede van Prof. Dr. N.A. Donkersloot: bij het 50 jarig bestaan van de Vereniging van Letterkundigen. S.l., 1955.

DOORN, H.W. van.

Toespraak van de Minister van CRM, ter gelegenheid van de opening van het Schrijvershuis te Amsterdam op 12 november 1975. Rijswijk, 1975.

DONKERSLOOT, N.A.

Toen al: uit de geschiedenis der Vereniging van Letterkundigen.

In: De Boekenboom: 60 jaar schrijven in Nederland. Amsterdam, 1965, p. 11-23.

HULZEN, G. van.

De letterkunde en de gemeenschap.

In: De Nieuwe Gids, 1919, p. 877-881.

JANSEN, Tony, en Jan ROGIER.

Kunstbeleid in Amsterdam 1920-1949: Dr. E. Boekman en de socialistische gemeentepolitiek. Nijmegen, 1983.

KRON, Friedhelm.

Schriftsteller und Schriftstellerverbdnde;

Schriftstellerberuf und Interessenpolitik 1842-1973.

Stuttgart, 1976.

LEWIN, Lisette.

Het clandestiene boek: 1940-1945. Amsterdam, 1983.

MANIFEST. Aan de kunstenaars van Nederland. S.l., ca. 1945.

MEDEDELINGEN van de documentatiedienst van het Letterkundig Museum. Den Haag, z.j.

MULDER, H.

Kunst in crisis en bezetting: een onderzoek naar de houding van Nederlandse kunstenaars in de periode 1930-1945.

Utrecht, 1978.

NEDERLANDSCHE UITGEVERSBOND gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan op 1 december 1930. Amsterdam, 1930.

RAA-EGGINK, Jacoba van de.

Vakbond zonder vuist.

In: Weerwerk: opstellen aangeboden aan G. Stuiveling. Assen, 1973.

RITTER, P.H.

De vijftigjarige.

In: Boek van nu, 9(1955/1956), p. 61-62.

ROBBERS, H.

De nieuwe kunstenaar.

In: De Nieuwe Gids, 1915, p. 401-416.

ROHDE, C.

Beeldend kunstenaarschap, een professie?

In: Sociale wetenschappen (27)1984, p. 215-238.

SCHRIJVENDERWIJS vijf en zeventig jaar Vereniging van Vlaamse Letterkundigen: 1907-1982: een documentatie: bijeengebracht door Em Willekens en Bert Decorte. S.l., 1982.

SMIERS, Joost.

Cultuur in Nederland 1945-1955: meningen en beleid.

Nijmegen, 1977.

SOBER FEEST, Een. 75 jaar Vereniging van

Letterkundigen/Vakbond voor Schrijvers; samengest. door Ewald Vanvught. Amsterdam, 1980.

UBINK, Jan.

Een tachtiger, die van geen wijken weet: de levensloop van Gerard van Hulzen.

In: Haagsch Maandblad, 34(1940), no. 1, p. 61-70.

VERWEY, Albert.

Vereeniging van kunstenaars.

In: De Beweging, 8(1912), p. 225-234.

VESSILLIER-RESSI, M.

Le métier d'auteur: comment vivent-ils? Paris, 1982.

WAGENVOORT, Maurits.

Litteratuur en levensonderhoud.

In: Groot Nederland, 1920, p. 208-227.